

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису**

ГЕРЧАКІВСЬКА ОЛЬГА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 342.951+343.378

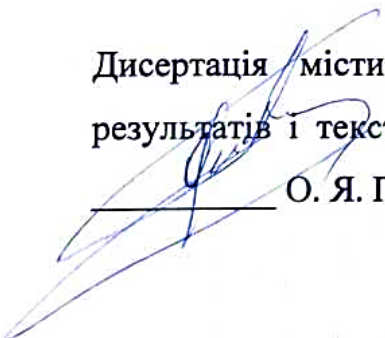
ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ**

**Галузь знань 08 «Право»
Спеціальність 081 «Право»**

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. Я. Герчаківська

Науковий керівник: Оксана ШЕВЧУК, кандидат юридичних наук, доцент

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Герчаківська О. Я. Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 Право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

Дисертація є сучасним комплексним дослідженням системи регулювання митних правопорушень в Україні, що сформувалася як окремий комплексний міжгалузевий інститут. Робота присвячена всебічному аналізу адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні та є одним із перших наукових досліджень у національній адміністративно-правовій науці.

Однією з основних новацій є обґрунтування існування окремого міжгалузевого інституту правового регулювання митних деліктів. Міжгалузевий інститут відрізняється загальним змістом, специфічною структурою та охоронним призначенням, а також процедурним статусом у матеріальному праві. Його мета полягає в регулюванні суспільних відносин, що виникають у сфері митної діяльності, через механізм покарання порушників митного законодавства. Важливим аспектом є функціональні зв'язки, які забезпечують взаємодію між правовими нормами, що формують цілісність міжгалузевого інституту.

У роботі також пропонується авторське визначення терміна «девіантна поведінка у митній сфері», що охоплює дії або бездіяльність осіб чи груп осіб, включаючи посадових осіб, що не відповідають законодавчим нормам, які регламентують процес перетину митного кордону. Окремо розроблено поняття «механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів», що описує систему взаємопов'язаних правових норм, інститутів і процедур, які сприяють запобіганню, контролю та реагуванню на митні правопорушення.

Досліджено три основні етапи трансформації нормативно-правового забезпечення відповідальності за товарну контрабанду:

етап становлення (1991-2001 рр.) – характеризується застосуванням положень Кримінального кодексу УРСР для боротьби з контрабандою.

перехідний етап (2012 р.) – відзначається декриміналізацією товарної контрабанди, коли деякі товари були вилучені з переліку контрабанди.

етап повернення до криміналізації (2024 р.) – прийняття Закону №3513-IX, що змінив відповідальність за товарну контрабанду з адміністративної на кримінальну.

На основі проведеного дослідження було розроблено проєкту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів щодо забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до законодавства про адміністративну процедуру», де запропоновано врегулювання проблеми відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення, застосування конфіскації, накладення адміністративних стягнень та скорочення термінів розгляду справ про порушення митних правил. Крім цього запропоновано імплементувати деякі норми законодавства України про адміністративну процедуру в частині удосконалення провадження у справах про порушення митних правил.

Удосконалено елементи механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів, включаючи принципи, адміністративно-правові норми, акти офіційного тлумачення та документи, що супроводжують процедури у справах про митні правопорушення. Ці результати сприятимуть розвитку правової системи України, підвищенню ефективності протидії митним правопорушенням.

Акцентовано на тому, що європейські підходи притягнення до відповідальності за митні правопорушення, в тому числі за товарну контрабанду в країнах ЄС можуть бути диференційованими як за пороговими значеннями, так і за мірою покарання. Однак загальним для зазначених країн є досить жорстка система покарання за такі митні делікти, особливо в частині накладення штрафів. Так, нормативно-правові акти у Франції, Німеччині та Польщі передбачають доволі високі штрафи й можуть сягати до 10 млн євро. Для особливо тяжких випадків товарної контрабанди передбачено позбавлення волі до 10 років.

Відзначено відсутність єдиних підходів спостерігається також у застосуванні адміністративної або кримінальної відповідальності. У таких країнах, як Австрія,

Кіпр, Франція, Бельгія, Мальта, Польща та Люксембург, протидія митним деліктам регулюється виключно кримінальними кодексами, і відповідно, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні таких правопорушень, здійснюють кримінальні суди. У випадках, що вважаються менш тяжкими за критеріями вартості товарів та сум ухилення від сплати митних платежів, передбачена адміністративна форма розгляду справ про митні правопорушення, що передбачає притягнення до адміністративної відповідальності.

Доведено, що європейська практика застосування санкцій за митні делікти включає такі види: 1) штрафи; 2) ув'язнення; 3) конфіскацію; 4) тимчасову або повну дискваліфікацію юридичних осіб, які вчинили порушення, щодо здійснення певних видів діяльності, що потребують попереднього дозволу.

Наголошено, що в країнах-членах ЄС немає жодної держави, де до митних деліктів застосовуються виключно адміністративні санкції. На особливості притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності впливають обтяжувальні (повторність правопорушення; порушення, вчинені організованою групою осіб; шахрайські наміри; розмір несплачених податків) або пом'якшувальні обставини (співпраця з митними органами; відсутність умислу; сплата недоплачених митних платежів; сумлінність та хороша репутація порушника; серйозність правопорушення та ін.).

Ключові слова: митні делікти, митні правила, митне правопорушення, митне регулювання, адміністративна відповідальність, контрабанда, адміністративне правопорушення, судовий розгляд, митні органи, митний контроль, порушення митних правил, адміністративна процедура, адміністративно-правове регулювання.

ANNOTATION

Gerchakivska O.Y. Administrative and legal regulation of customs crimes in Ukraine. – Qualification work on the rights of the manuscript.

The dissertation is written for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) in the field of law on speciality 081 Law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The dissertation is a modern comprehensive study of the system of regulation of customs offenses in Ukraine, which has been formed as a separate complex interdisciplinary institute. The work is devoted to a comprehensive analysis of the administrative and legal regulation of customs offenses in Ukraine and is the first such study in domestic administrative and legal science.

One of the main innovations is the justification of the existence of a separate interdisciplinary institute of legal regulation of customs offenses. The interdisciplinary institute differs in general content, specific structure and protective purpose, as well as functional status in substantive law. Its purpose is to regulate social relations arising in the sphere of customs activity through the mechanism of punishment of violators of customs legislation. An important aspect is the functional connections that ensure interaction between legal norms that form the integrity of this institute.

The work also offers the author's definition of the term «deviant behavior in the customs sphere». This definition covers actions or inaction of individuals or groups of individuals, including officials, that do not comply with the legislative norms regarding crossing the customs border. The concept of «mechanism of administrative and legal regulation of customs offenses» has been developed separately, which describes a system of interrelated legal norms, institutions and procedures that contribute to the prevention, control and response to customs offenses.

Three main stages of the transformation of the regulatory and legal support for liability for commodity smuggling have been studied:

1. The stage of formation (1991-2001) - characterized by the application of the provisions of the Criminal Code of the Ukrainian SSR to combat smuggling.
2. The transitional stage (2012) - marked by the decriminalization of commodity smuggling, when some goods were removed from the list of contraband.
3. The stage of returning to criminalization (2024) - the adoption of Law No. 3513-IX, which changed the liability for commodity smuggling from administrative to criminal.

On the basis of the study, a draft Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine and Other Legislative Acts to Ensure a Differentiated Approach and Individualization of Legal Responsibility for Violation of Customs Regulations and

Bringing Certain Norms in Line with the Legislation on Administrative Procedure" was developed, which proposed to resolve the problem of the absence of undifferentiated punishment for customs offenses, the use of confiscation, and the imposition of administrative penalties and reduction of the terms of consideration of cases of violation of customs regulations. In addition, it is proposed to implement some norms of the legislation of Ukraine on administrative procedure in terms of improving proceedings in cases of violation of customs regulations.

Elements of the mechanism of administrative and legal regulation of customs offenses have been improved, including principles, administrative and legal norms, acts of official interpretation and documents accompanying procedures in cases of customs offenses. These results will contribute to the development of the legal system of Ukraine, increasing the effectiveness of countering customs offenses.

Attention is focused on the fact that European approaches to bringing to justice customs offenses, including for commodity smuggling in EU countries, can be differentiated both in terms of threshold values and in terms of punishment. However, what is common to the mentioned countries is a rather strict system of punishment for such customs offenses, especially in terms of imposing fines. Thus, the regulatory legal acts in France, Germany and Poland provide for quite high fines and can reach up to 10 million euros. For especially serious cases of commodity smuggling, imprisonment for up to 10 years is provided.

It was noted that the lack of unified approaches is also observed in the application of administrative or criminal liability. In countries such as Austria, Cyprus, France, Belgium, Malta, Poland and Luxembourg, combating customs offenses is regulated exclusively by criminal codes, and accordingly, criminal liability of persons guilty of committing such offenses is carried out by criminal courts. In cases that are considered less serious according to the criteria of the value of goods and the amounts of evasion of customs payments, an administrative form of consideration of cases of customs offenses is provided, which provides for administrative liability.

It is proven that the European practice of applying sanctions for customs offenses includes the following types: 1) fines; 2) imprisonment; 3) confiscation; 4) temporary or

complete disqualification of legal entities that have committed violations from carrying out certain types of activities that require prior authorization.

It is emphasized that there is no state in the EU Member States where only administrative sanctions are applied to customs offenses. The specifics of the Criminal or administrative liability is affected by aggravating (repetition of the offense; violations committed by an organized group of persons; fraudulent intent; amount of unpaid taxes) or mitigating circumstances (cooperation with customs authorities; lack of intent; payment of unpaid customs payments; good faith and good reputation of the offender; seriousness of the offense, etc.).

Keywords: customs torts, customs rules, customs offence, customs regulation, administrative liability, smuggling, administrative offence, court proceedings, customs authorities, customs control, violation of customs rules, administrative procedure, administrative and legal regulation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Герчаківська О.Я. Судова практика в частині розгляду справ про митні делікти в контексті забезпечення митної безпеки України. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія* / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. С. 146-165.

2. Gerchakivska O., Gerchakivsky S. Institutional and legal support for combating customs crime in Ukraine. *Architectonics of Fiscal Science and Divergence of Customs and Tax Institutions: Monograph* / edited by Doctor of Economics, Prof. A. Krysovaty. Ternopil: 2021. 397 pages. P. 215-226.

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

3. Zvarych I., Brodovska O., Krysovata L., Gerchakivsky S., Gerchakivska O. Energy System Decarbonization and Circular Economy: “Bypass Emission Hotspots”.

International Journal of Energy for a Clean Environment. 2023. Vol. 25, no. 2. P. 45-61.
DOI: <https://doi.org/10.1615/InterJEnerCleanEny.2023048296>.

4. Герчаківська О.Я., Герчаківський С.Д. Девіантна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та особливості її протидії. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2. С. 53-67.

5. Герчаківська О.Я., Герчаківський С.Д. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С. 34-44.

6. Герчаківська О.Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 141-147.

7. Gerchakivska O., Bratasyuk O. Actualities of the activity of the judiciary in Ukraine in war-time conditions. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць* / Гол. ред. М. С. Письменна. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. Вип. 6. 147 с. С. 138-144.

8. Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 533-539.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Герчаківська О.Я., Братасюк О. Девіантна поведінка в митній сфері: теоретичні аспекти та протидія в час війни. *«Російсько-українська війна: право, безпека, світ»*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 29 квіт. 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.

10. Герчаківська О.Я. Особливості інституційного забезпечення протидії митним правопорушенням в умовах воєнного стану. *«Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»*: матеріали XIX наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.

11. Герчаківська О.Я. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів: теоретичний наратив. *«Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу»*:

матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. [м. Полтава, 19-20 травня 2022 р.]. Полтава: Полтавський інститут економіки і права, 2022.

12.Герчаківська О.Я. Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні. *«Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі»:* матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. молодих учених [м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.]. Чернігів: Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023.

13.Герчаківська О.Я. Митні правовідносини: теоретичні контури та прикладна специфіка. *«Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції»:* матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. [м. Кропивницький, 23 березня 2023 р.]. Кропивницький: Льотна академія Національного авіаційного університету, 2023.

14.Герчаківська О.Я. Дискусійні питання щодо визначення правової конструкції «порушення митних правил». *Соціально-гуманітарні виміри правової держави:* мат. Міжн. наук.- практ. конф. [м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022.

15.Герчаківська О.Я. Адміністративно-правові домінанти протидії контрабанді в Україні. *«Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»:* матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.]. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2023.

16.Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Дискурс щодо надання правоохоронного статусу митним органам в Україні. *«Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»:* матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.]. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2024.

17.Герчаківська О.Я., Герчаківський С.Д. Домінанти посилення інституційної спроможності митних органів в Україні в умовах війни. *«Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва»:* матеріали Міжн. наук.-практ. круглого столу [м. Хмельницький, 20 червня 2024 р.]. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024.

18. Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Антикорупційна компонента удосконалення протидії митним правопорушенням в Україні. *«Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану»*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу [м. Харків, 21 червня 2024 р.]. Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	15
1.1. Феноменологія девіантної поведінки та митних деліктів.....	15
1.2. Поняття та особливості інституту правового регулювання митних деліктів.....	40
1.3. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів.....	63
Висновки до першого розділу.....	84
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ.....	87
2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів	87
2.2. Трансформація правового регулювання контрабанди товарів	107
2.3. Особливості провадження у справах про митні делікти в Україні.....	126
Висновки до другого розділу.....	154
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ.....	162
3.1 Основні шляхи удосконалення адміністративного та судового розгляду справ про митні правопорушення.....	162
3.2 Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання митних правопорушень та можливості його імплементації в законодавство України.....	187
Висновки до третього розділу.....	206
ВИСНОВКИ.....	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	238

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні визначається кількома важливими аспектами, що прямо впливають на економічний, правовий та соціальний розвиток держави. У сучасному глобалізованому світі, де інтеграція національних економік стає важливою складовою міжнародних відносин, питання митних правопорушень виходять на перший план. Митні делікти, такі як контрабанда, підробка документів та інші види правопорушень, завдають шкоди державному бюджету, загрожують економічній безпеці країни та негативно впливають на конкурентоспроможність вітчизняних виробників.

В умовах, коли Україна проходить етапи економічних реформ та інтеграції в європейські структури, ефективне адміністративно-правове регулювання митних деліктів стає надзвичайно важливим. Специфіка ситуації в Україні, зокрема високий рівень корупційних ризиків у митній сфері, складність правозастосування та недостатня правова обізнаність населення, потребують системного підходу до удосконалення механізмів контролю та відповідальності за митні правопорушення.

Одним із ключових викликів для України є необхідність адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Це передбачає не лише впровадження нових норм, але і їх ефективне застосування на практиці. В умовах наявних правових прогалин і невідповідностей між чинним законодавством та реальними практиками виникає потреба у детальному аналізі адміністративно-правових механізмів, що регулюють митні делікти. Дослідження міжнародного досвіду в цій сфері може надати Україні важливі орієнтири для реформування системи митного контролю.

Крім того, адміністративно-правове регулювання митних деліктів має значний вплив на соціально-економічний розвиток. Митні правопорушення часто призводять до негативних наслідків для легального бізнесу та споживачів. Неналежний контроль за митними процедурами може знизити якість товарів на ринку, що, своєю чергою, впливає на здоров'я та безпеку населення. Таким чином,

ефективне регулювання митних деліктів є важливим не лише в правовому, але і в соціальному аспекті.

Сучасні тенденції в митному законодавстві вимагають постійного вдосконалення адміністративно-правових механізмів. Впровадження електронних технологій, автоматизація митного контролю та висхідна роль міжнародної співпраці в боротьбі з митними правопорушеннями зумовлюють нові вимоги до адміністративних процедур. Україні потрібно адаптуватися до цих змін, щоб забезпечити ефективний контроль за митними операціями та запобігти правопорушенням.

Не менш важливою є проблема правової свідомості громадян. Відсутність належного розуміння митних процедур та наслідків їх порушення може призвести до збільшення кількості правопорушень. Підвищення правової свідомості населення є важливим елементом формування культури дотримання законодавства. У цьому контексті дослідження адміністративно-правового регулювання митних деліктів може стати основою для розробки освітніх програм та кампаній, спрямованих на підвищення рівня обізнаності громадян.

Отже, актуальність теми адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні обумовлена необхідністю забезпечення економічної безпеки, правопорядку та добробуту громадян. Реформування цієї сфери є важливим кроком у напрямку створення стабільного та прозорого митного середовища, яке сприятиме розвитку національної економіки та підвищенню якості життя населення.

Науково-теоретична основа дослідження адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні базується на висновках провідних фахівців у галузі теорії держави й права, філософії, адміністративного, митного права, а також кримінального права. Серед них виділяються автори, такі як В.Б. Авер'янов, В.І. Адамович, І.Г. Бережнюк, Р.С. Белкін, Л.Р. Біла-Тіунова, Н.І. Білак, І.В. Бойко, І.В. Болокан, Є.В. Додін, С.А. Дуженко, В.В. Доненко, Ю.М. Дьомін, А.В. Дусик, В.Ф. Зверховська, С.В. Ківалов, О.Л. Калашникова, С.В. Князєв, Т.О. Коломоець, Л.П. Коваленко, В.К. Колпаков, М.Ю. Кравчук, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний,

Б.А. Кормич, С.М. Кушнір, Д.В. Лученко, В.А. Ліпкан, П.С. Лютіков, В.Т. Маляренко, А.В. Мазур, Р.С. Мельник, Н.Ф. Ментух, Р.В. Миронюк, О.М. Мердова, О.М. Мінаєва, Н.Б. Москалюк, В.В. Нижникова, Ю.В. Пирожкова, Д.В. Приймаченко, П.В. Пашко, О.О. Пунда, В.В. Прокопенко, І.О. Сквірський, О.М. Сибіга, С.М. Стахівський, О.В. Тильчик, В.В. Ченцов, Я.В. Фурман, О.П. Федотов та інші.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що попри значну кількість наукових праць, багато важливих питань, пов'язаних з адміністративно-правовими засадами доказування у справах про митні правопорушення, залишаються невирішеними. Це підкреслює актуальність теми та необхідність подальшого вивчення механізмів регулювання митних деліктів. Зокрема, дослідження акцентують на важливості адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів і вдосконалення методів контролю та відповідальності в митній сфері. Також вчені вказують на проблеми, пов'язані з корупцією та недостатньою правовою обізнаністю суспільства, що ускладнює ефективність реалізації правових норм.

Останніми роками спостерігається зростання ролі електронних технологій у митному контролі, що вимагає нових підходів до адміністративно-правового регулювання. Отже, результати останніх досліджень підтверджують необхідність комплексного підходу до розв'язання проблем у сфері адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні, що відкриває нові можливості для наукових досліджень та практичної діяльності в цій важливій сфері.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р, а також науково-дослідної роботи кафедри адміністративного права та судочинства за темою: «Захист прав людини в публічних правовідносинах» (номер державної реєстрації – 0122U201353).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у всебічному та детальному аналізі наявних наукових й нормативних джерел для визначення

елементів механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні, а також розробці рекомендації щодо їх вирішення, що суттєво сприятиме вдосконаленню правової системи в Україні.

Для досягнення вказаної мети дисертаційного дослідження необхідно виконати наступні наукові завдання:

- описати зміст та ознаки девіантної поведінки та митних деліктів;
- схарактеризувати поняття та особливості інституту правового регулювання митних деліктів;
- визначити правовий статус суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів;
- визначити поняття та структуру механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів;
- охарактеризувати процес трансформації правового регулювання контрабанди товарів;
- виокремити особливості провадження у справах про митні делікти в Україні;
- окреслити проблеми та орієнтири покращення адміністративного та судового розгляду справ про митні правопорушення;
- охарактеризувати закордонний досвід адміністративно-правового регулювання митних правопорушень та можливості їх імплементації у законодавство України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, реалізуються та припиняються у сфері адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні.

Методи дослідження. Методологічна основа даної дисертаційної роботи включає різноманітні наукові підходи та методи, які сприяють глибокому аналізу адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні.

Для досягнення поставлених цілей і завдань, а також для забезпечення обґрунтованості висновків і рекомендацій, у роботі використовуються наступні методи:

Діалектичний метод дозволяє досліджувати теоретичні та нормативні положення, пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням митних деліктів. Він допомагає вивчити розвиток концепцій та змін у законодавстві, а також порівняти закордонний досвід у зазначеній сфері (підрозділи 1.3, 2.3).

Метод класифікації та групування використовується для систематизації видів митних правопорушень та форм адміністративно-правового регулювання. Цей підхід дозволяє виокремити конкретні елементи механізму регулювання митних деліктів і дослідити питання здійснення митного контролю в цій галузі (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3).

Структурно-функціональний метод застосовується для аналізу повноважень органів державної виконавчої влади в контексті регулювання митних правопорушень. Досліджуються функції та взаємозв'язки між суб'єктами в системі адміністративного контролю (підрозділ 2.3).

Порівняльно-правовий метод дозволяє узагальнити український досвід у регулюванні митних деліктів, порівнюючи його з міжнародною практикою. Це допомагає виявити ефективні моделі, які можуть бути адаптовані до українських умов (підрозділ 1.3).

Методи документального аналізу використовуються для вивчення нормативно-правових актів, що регулюють митні правопорушення, а також для виявлення недоліків у чинному адміністративно-правовому регулюванні та шляхів їх усунення (підрозділи 3.1, 3.2).

Метод моделювання сприяє формулюванню рекомендацій щодо підвищення ефективності системи адміністративно-правового регулювання митних деліктів. Це включає створення концептуальних моделей, які враховують специфіку українського законодавства (розділ 3).

Соціологічний метод дає змогу аналізувати тенденції реалізації проєктів у сфері митного регулювання за останні роки, що допомагає виявити соціальні аспекти митних правопорушень (розділ 1).

Метод спостереження використовується для вивчення причин, що негативно впливають на стабільність системи адміністративного регулювання митних деліктів. Це дозволяє виявити проблеми, що потребують термінового вирішення (розділ 3).

Таким чином, застосування зазначених методів забезпечує комплексний підхід до дослідження адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні та дозволяє не лише виявити наявні проблеми, але й розробити ефективні рішення для їх усунення.

Нормативну основу роботи становить система нормативно-правових актів, міжнародних угод та адміністративних актів, що регулюють митні правовідносини, до них, зокрема, належать: Конституція України – основний закон, який закладає базові принципи правового регулювання, гарантує права і свободи громадян, а також визначає повноваження органів державної влади, у тому числі у сфері митної діяльності; Митний кодекс України – ключовий нормативно-правовий акт, що регулює митні правовідносини. Кодекс встановлює правила митного контролю, процедури оформлення, а також відповідальність за порушення митних норм; Закони України; Постанови Кабінету Міністрів України; Міжнародні угоди та конвенції – Україна є учасником низки міжнародних угод, що стосуються митного регулювання, таких як: Кіотська конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур; Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства; Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин.

Емпіричну базу наукового дослідження правового регулювання митних деліктів в Україні становлять різноманітні джерела інформації, що дозволяють отримати практичні дані про функціонування митної системи та ефективність чинних норм і практик. До них належать: статистичні дані – аналіз показників митних правопорушень, наданих державними органами, такими як Державна

митна служба України; аналіз судової практики щодо вивчення рішень адміністративних та загальних судів, які ухвалюють рішення у справах про митні правопорушення; кейс-стаді – аналіз конкретних випадків митних правопорушень та їх розгляду в адміністративних органах. Це дозволяє вивчити дії митників, юридичні механізми, що застосовуються, і результати розгляду справ; документальний аналіз – дослідження внутрішніх документів митних органів, інструкцій, методичних рекомендацій, а також звітів про діяльність.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є цілісним в парадигмі української адміністративно-правової науки комплексним дослідженням адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні.

У результаті проведеного наукового дослідження сформульовано ряд нових наукових положень, розроблених особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

обґрунтовано існування в правовій доктрині окремого міжгалузевого інституту правового регулювання митних деліктів, як загального, комплексного за змістом, особливого за структурою, охоронного за призначенням, функціонального інституту матеріального права. Він спрямований на регулювання деліктних суспільних відносин у митній сфері, використовуючи метод та інструментарій покарання порушників митного законодавства (деліквентів). Такий авторський підхід дозволив обґрунтувати базову умову єдності міжгалузевого комплексного інституту правового регулювання митних деліктів, що окреслює наявність у ньому функціональних контурів, які становлять взаємозв'язок між нормами права;

запропонована авторська дефініція «девіантної поведінки у митній сфері», яка характеризується сукупністю вчинків, дій чи бездіяльності людини (групи людей, в тому числі посадових осіб, що наділені повноваженнями) та не відповідає офіційно встановленим законодавством або ж таким, що фактично сформувалися в даному суспільстві, нормам і обмеженням щодо перетину митного кордону держави. Такий теоретичний концепт дозволить суб'єктам законодавчої ініціативи комплексно підходити до формування або удосконалення нормативно-правових актів щодо протидії девіантній поведінці у митній сфері;

теоретично обґрунтовано та визначено дефініцію «механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів» як системи взаємопов'язаних правових норм, інститутів і процедур, що забезпечують запобігання, контроль та реагування на правопорушення у сфері митного законодавства;

удосконалено:

дослідження компонентного складу механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів, що дало можливість висувати обґрунтування принципів адміністративно-правового регулювання митних деліктів; адміністративно-правових норм; актів офіційного тлумачення адміністративно-правових норм; актів застосування адміністративно-правових норм; адміністративно-правових відносин;

теоретичну характеристику принципів адміністративно-правового регулювання митних деліктів як основних засад, на яких базується процес створення, розвитку, функціонування та реалізації норм, процедур, що регулюють митні правопорушення. Таке наукове бачення дозволило виокремити основні принципи такого регулювання, до яких належать: виключна юрисдикція України на митній території; спеціальні повноваження митних органів; законність і презумпція невинуватості; єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів; встановлення чітких і зрозумілих процедур для переміщення товарів через митний кордон, що забезпечує узгодженість у діях; спрощення законної торгівлі; рівність прав усіх суб'єктів господарювання; захист прав та охоронюваних інтересів осіб; стимулювання доброчесності; гласність та прозорість; відповідальність усіх учасників;

етапізацію нормативно-правового забезпечення та регулювання відповідальності за товарну контрабанду як один з основних митних деліктів, що дало можливість автору обґрунтувати наступні хронологічні межі: етап становлення (1991-2001 рр.) – охоплює період від 1991 року, коли актуальним був підхід протидії товарній контрабанді відповідно до положень Кримінального кодексу УРСР; перехідний етап (2012 р.) – відбувалась декриміналізація товарної контрабанди, коли зі ст. 201 КК України з переліку предметів контрабанди

законодавцем було вилучено товари; етап повернення до криміналізації (2024 р.) – в грудні 2023 року було прийнято Закон №3513-IX, відповідно до якого відповідальність за вчинення товарної контрабанди трансформувалась з адміністративної до кримінальної;

набули подальшого розвитку:

підходи до дослідження змістовних та структурних особливостей імплементації адміністративної процедури у сферу протидії митним деліктам, що дало можливість автору виснувати наступні її базові домінанти: наявність специфічного нормативного завдання адміністративної процедури; девіантна поведінка особливого кола суб'єктів митних правовідносин; наявність специфічного провадження, що передбачає певну кількість послідовних процедурних дій, об'єднаних у відповідні стадії; логічна та часова послідовність адміністративних процедурних дій; належний документальний супровід на всіх стадіях провадження у справах про митні правопорушення;

напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії митним деліктам в Україні через розроблення проєкту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів щодо забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до законодавства про адміністративну процедуру». У проєкті законодавчого акта запропоновано особливий підхід щодо покращення практики застосування основних та додаткових адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил; врегульовано проблематику застосування конфіскації в контексті встановлення власника товарів або до з'ясування права власності на них; змінено окремі терміни накладення адміністративних стягнень та скорочення термінів розгляду справ про порушення митних правил, що має на меті пришвидшити процес і забезпечити відповідні санкції для осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості; запропоновано імплементувати деякі норми законодавства України про адміністративну процедуру в частині удосконалення провадження у справах про порушення митних правил, а саме розширення переліку доказів у

справах про порушення митних правил; складання скарг та клопотань в процесі оскарження постанов у справах про порушення митних правил, примирення на будь-якому етапі провадження тощо.

пропозиції автора щодо розв'язання проблем неефективності судового розгляду справ про порушення митних правил та товарній контрабанді та перспектив використання позасудового врегулювання спорів між представниками митних інституцій та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі шляхом імплементації позитивних прикладів європейської практики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- у науково-дослідній сфері – результати можуть слугувати основою для подальших досліджень проблем, пов'язаних із покращенням правового регулювання доказування у справах про порушення митних правил;

- у правотворчості – отримані висновки можуть бути використані для формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яке регулює питання доказування у справах про митні правопорушення;

- у правозастосовній діяльності – результати можуть допомогти у поліпшенні практичної діяльності митних органів під час розгляду справ про порушення митних правил;

- у навчальному процесі – матеріали дослідження можуть бути корисними при підготовці лекцій, методичних рекомендацій та навчальних посібників для студентів юридичних спеціальностей, зокрема з дисциплін «Адміністративне право», «Митне право», «Фінансове право».

Прикладний характер результатів дисертаційного дослідження підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема довідка Тернопільського апеляційного суду № 01-17/69/2025 від 02.04.2025 р., довідка Тернопільської митниці Держмитслужби №7.25-1/12/14/1724 від 20.03.2025 р., довідка Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 1.5/91/2025 від 18.03.2025 р., довідка ТОВ "ВД Брокер Сервіс" (митний брокер) №1

від 03.04.2025 р., акт Західноукраїнського національного університету № 126-29/848 від 14.04.2025 р.

Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 10 науково-практичних конференціях, зокрема: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29 квіт. 2022 р.); XIX науково-практичній конференції «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу» (м. Полтава, 19-20 травня 2022 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі»: (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції» (м. Кропивницький, 23 березня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-гуманітарні виміри правової держави»: (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.); Міжнародного науково-практичного круглого столу «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва» (м. Хмельницький, 20 червня 2024 р.); Міжнародного науково-практичного круглого столу «Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану» (м. Харків, 21 червня 2024 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 18 наукових публікаціях, з яких 2 колективні монографії, 5 статей, опубліковані у вітчизняних виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 1 стаття – у закордонних наукових виданнях, а також у 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 286 сторінки, у тому числі основного тексту – 217 сторінок. Список використаних джерел налічує 195 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

1.1. Феноменологія девіантної поведінки та митних деліктів

Проблематика девіантної поведінки з періоду виникнення суспільних відносин завжди була іманентною та небезпечною для соціальної стабільності, ставала причиною появи ризиків та загроз життю людей, соціумів, а отже – була негативним явищем. Водночас суспільство через сформовані судові, правоохоронні інституції намагалося превентивно попереджувати й, по можливості, мінімізувати небажані форми протиправної діяльності людини.

У сучасних умовах воєнного стану боротьба з протиправною поведінкою в митній сфері стає засадничим у діяльності правоохоронних та митних органів. Основні завдання включають запобігання порушенням, аналіз чинників, що провокують такі правопорушення, та усунення умов для їх вчинення. Окрім того, велике значення має формування податкової свідомості серед громадян та учасників зовнішньоекономічної діяльності, щоб забезпечити дотримання митних норм і законодавчих вимог.

Однак правове регулювання митного адміністрування в Україні стикається з низкою проблем. Зокрема, недостатньо ефективно працюють механізми запобігання правопорушенням, а система притягнення до відповідальності через судові органи залишається неефективною. Це свідчить про відсутність дієвих інструментів для оперативного виявлення та припинення порушень митних правил.

Історично наукове пізнання проблематики дослідження девіантної поведінки особи не була об'єктом окремого теоретичного вивчення. Проте в межах фундаментальних наукових праць означена проблематика виступала вагомою частиною окремих робіт І. М. Сеченова, М. Г. Ярошевського, І. П. Павлова [15].

Питання, пов'язані із запобіганням митним правопорушенням, відхиленнями у поведінці учасників митної системи та ефективністю судових рішень, активно

досліджувалися експертами у сфері митного права, управління та фінансів. Антонов К., Бандурка О., Берлач А., Войцещук А., Володимиров В., Долженков О., Додін Є., Закалюк А., Іващук І., Кириченко Г., Ляпунов Ю., Максимов О., Мартинюк В., Скулиш Є., Тишкевич Б., Сучков Ю., Філонов В., Шинкаренко І. у своїх працях аналізували окремі аспекти протидії деструктивній поведінці.

Актуальність цієї проблематики зумовлена її недостатньою науковою розробленістю та фрагментарним висвітленням у національній правовій доктрині. Особливу стурбованість викликає те, що девіантні моделі поведінки не лише поширюються, але й набувають нових, небезпечних форм, що часто трансформуються у злочинні дії. Саме тому вивчення цього явища має важливе значення як для науковців і практиків, так і для суспільства в цілому.

Проведений аналіз першоджерел закордонних та українських науковців дозволяють стверджувати про доволі широку палітру дефініцій, що окреслюють близькі до предмета дослідження терміни, зокрема «девіантну (відхильну) поведінку», «опортуністичну поведінку», «патологію», «поведінку, що відхиляється», «асоціальну» або «антисоціальну поведінку», «девіації», «делікти», «девіантність» тощо. Доволі обґрунтовані наукові дослідження цієї проблематики віднаходимо в психологічних, соціологічних доробках. Не випадково, вперше дефініції «девіантність», «девіація» знайшли відображення в працях французького соціолога Еміля Дюркгейма, а самостійна девіантологічна теорія з'явилась як спеціальний розділ соціології. При цьому засадниче місце у дослідженні девіантності посідали питання правових контурів злочинності [151].

Наголосимо на тому, що філософсько-правові дослідження девіантної поведінки, природи девіацій вважаються відносно новими напрямками наукового пізнання, що характеризується значною дискусійністю та генезисом. Так, наприклад, D. Downes, P. Rock стверджують, що теоретизація девіантної поведінки активно почала розвиватись впродовж останнього десятиліття, і лише у 90-х роках ХХ ст. вивчення девіантності набуває наукових обрисів [155].

Термін «девіантна поведінка» (від лат. *deviatio* – відхилення) означає дії особи чи групи, що суттєво відрізняються від затверджених соціальних норм і

призводять до їх порушення. Історично проблематика девіантної поведінки та способів її корекції була предметом вивчення таких наук, як педагогіка, психологія та кримінологія. Однак у сучасних умовах це явище набуває особливого розмаху, поширюючись на нові сфери суспільного життя.

Сьогодні ми спостерігаємо трансформацію девіантних проявів – вони не лише збільшуються кількісно, але й набувають якісно нових форм. Це зумовлено соціальними змінами, економічними чинниками та впливом технологій, що формує нові виклики для вчених і практиків. Не виключенням стало і правове регулювання митної справи, зовнішньоекономічної діяльності, де проблематика правопорушень, митної злочинності надзвичайно актуалізуються.

Девіантна поведінка характеризується відхиленням від певного суспільного орієнтира, що виступає як норма, правило, закон тощо. У теоретичному пізнанні, як правило, виокремлюють правові та морально-етичні норми, що слугують орієнтирами для девіантної поведінки. До правових (формальних) норм девіантної поведінки в митній сфері відносять сукупність митного законодавства, норми адміністративного, цивільного, кримінального права, що охоплюють митні правовідносини. Морально-етичні норми (неформальні) – не регламентовані чинним законодавством (звичаї, традиції), а тому їх порушення чи відхилення від них карається суспільним осудом, неповагою тощо.

Поділяємо позицію науковців, які вважають, що девіантна поведінка у своїй домінанті характеризується відхиленням від формальних правових норм у суспільстві, а відтак спричиняє виникнення деліктів. Так, на думку Kosař D, Šířulová K, Kadlec O., девіантна поведінка – це «така поведінка, яка йде всупереч інституціоналізованим очікуванням, тобто очікуванням, що розділяються і визнаються законними всередині соціальної системи» [171].

Систематизуючи теоретичні дослідження девіантної поведінки закордонної юридичної науки варто виділити наступні напрямки щодо ідентифікації девіантності як явища:

- 1) девіантність як поведінка, що порушує формальні норми Cane, Peter [152];

2) девіантність як специфічна «реагуюча конструкція» Dangsayang, B., & Nuchitprasitchai, S. [153];

3) девіантність як порушення прав людини Chornyi Y., Deneha V., Shevchuk O., Mentukh N. [154].

Безперечно, девіантна (відхильна) поведінка в рамках тих чи інших суспільно-правових контурів має власну мотиваційну компоненту. Так, інституційний світ, як зазначають Berger P., Luckmann T., потребує легітимації, тобто пояснення й обґрунтування його сутності. Індивід швидше схильний відступати від правил, догм, встановлених для нього іншими, ніж від тих, що їх він встановлює для себе сам [146, с. 249].

У митній сфері суб'єкти правовідносин також прагнуть узаконити та обґрунтувати свою поведінку. За таких обставин імовірність порушення митних правових норм буде вищою, ніж імовірність суб'єктивно встановленого правила несплати митних платежів, оскільки платник схильний виправдовувати свої дії. Таким чином, можна пояснити, чому девіантна поведінка щодо сплати митних платежів є такою поширеною в цій сфері як в Україні, так і у світі.

Мотивацію мінімізувати сплату митних платежів можна обґрунтувати так званими раціональними очікуваннями платника податків як суб'єкта митних правовідносин на додаткову особисту вигоду. З економічної точки зору сплата надмірних митних платежів є не вигідною для платника, а тому спонукає останнього до порушення формально-правових норм, вчинення правопорушень, митних деліктів, при цьому підсвідомо чи свідомо зіставляючи можливі одержувані блага з ризиками покарання і притягнення до відповідальності.

Поділяємо наукову позицію Allingham M., Sandmo A., що величина митно-податкового навантаження, імовірність виявлення правопорушення, розмір штрафних санкцій, значущість відповідальності є тими чинниками, що визначають процес прийняття рішень раціональними платниками податків [143, с. 323].

При цьому, Becker G. S. вважає, що такий вибір, найбільш раціональний та прагматичний, залежить від повноти усвідомлення можливої загрози покарання [144, с. 30].

Інші закордонні науковці Pass C., Lowes B, Davies L. стверджують, що мотиваційним чинником до девіацій є сприйняття податків (у тому числі митних платежів) як необхідного джерела соціального чи особистого добробуту [187, с. 506].

Девіантна поведінка у митній діяльності може бути систематизована за різними критеріями. Залежно від характеру взаємодії з соціальними нормами та специфіки порушень, виділяють такі основні типи девіацій (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Види девіантної поведінки та їх характеристики

Джерело: складено автором

Природа людини формує її бажання та потреби, які, своєю чергою, впливають на її злочинні вчинки, що є наслідком цих потреб. Це відображає індивідуальність людини та її характер [77, с. 250].

Важливим аспектом у розумінні девіантної поведінки є аналіз мотиваційного складника, оскільки мотив є безпосередньою зумовлює вчинок. Існує безліч причин, що спонукають до злочинних дій, і серед них можна виділити основні: «...бідність та багатство, прагнення до слави та пошани, несправедливість, нерівноправ'я, приниження, зневажливе ставлення, любов, ненависть, заздрість, марнославство, самолюбство, гнів, користь, наглість, страх, почуття переваги, роздратування, пригнічений стан, надлишок енергії...» [92, с. 65]. Основні причини

злочинних вчинків визначаються бажаннями та потребами людини, що зумовлені її природою, яку сама особа не в змозі контролювати. Індивідуальна природа людини та її характер, що пов'язані з уявою, є внутрішніми чинниками, які визначають схильність до певної поведінки, включаючи девіантну. Девіантна поведінка може призводити до злочинів і правопорушень, які є актами, що порушують норми права та закону. Вчинення правопорушення означає «переступити» межі встановлених правових норм. «Кожне окреме правопорушення як явище реальної дійсності є конкретним: воно вчиняється конкретною особою, в певному місці та у певний час, суперечить чинній правовій нормі, характеризується точно визначеними ознаками» [56, с. 156].

Зв'язок між девіантною поведінкою та мотивацією до її вчинення знаходимо в класичних наукових доробках. Так, автор трудової теорії вартості Petty W. A. велику увагу приділяв питанням економізації відповідальності за правопорушення, делікти. Зокрема, ці питання відображені у його «Трактаті» – праці, присвяченій державним видаткам та доходам, а також особливостям адміністрування податків, мит і митних платежів. «Ми повинні, – писав В. Петті, – на підставі нашого переконання, що «праця є батьком і діяльним початком багатства, а земля є його матір'ю», нагадати, що держава, ...ув'язнюючи своїх підданих, карає всіх. Тому необхідно (наскільки це можливо) уникати вчинення таких покарань та замінювати їх покараннями, що збільшують працю та суспільне багатство» [188].

Можливості поліпшення оподаткування, в тому числі митного, раціоналізації видатків та зростання державних доходів В. Петті пов'язує зі сприятливим інституційним середовищем, до якого належать дружній уряду «парламент», політична воля «першої особи держави» до реформ, «можливість перевести в позитивні закони все, що справедливо, розумно та відповідає законам природи». На підставі охарактеризованих найзагальніших теоретичних уявлень українських та закордонних науковців можна сформулювати наступне визначення: девіантна поведінка у митній сфері – це сукупність вчинків, дій чи бездіяльності людини (групи людей, в тому числі посадових осіб, що наділені повноваженнями), що не відповідає офіційно встановленим законодавством або ж таким, що фактично

сформувалися в даному суспільстві, нормам і традиціям перетину митного кордону держави.

У контексті запропонованої дефініції важливим є дослідження властивостей та ознак правопорушень, що ідентифікують загальні риси девіантної поведінки (рис. 1.2).

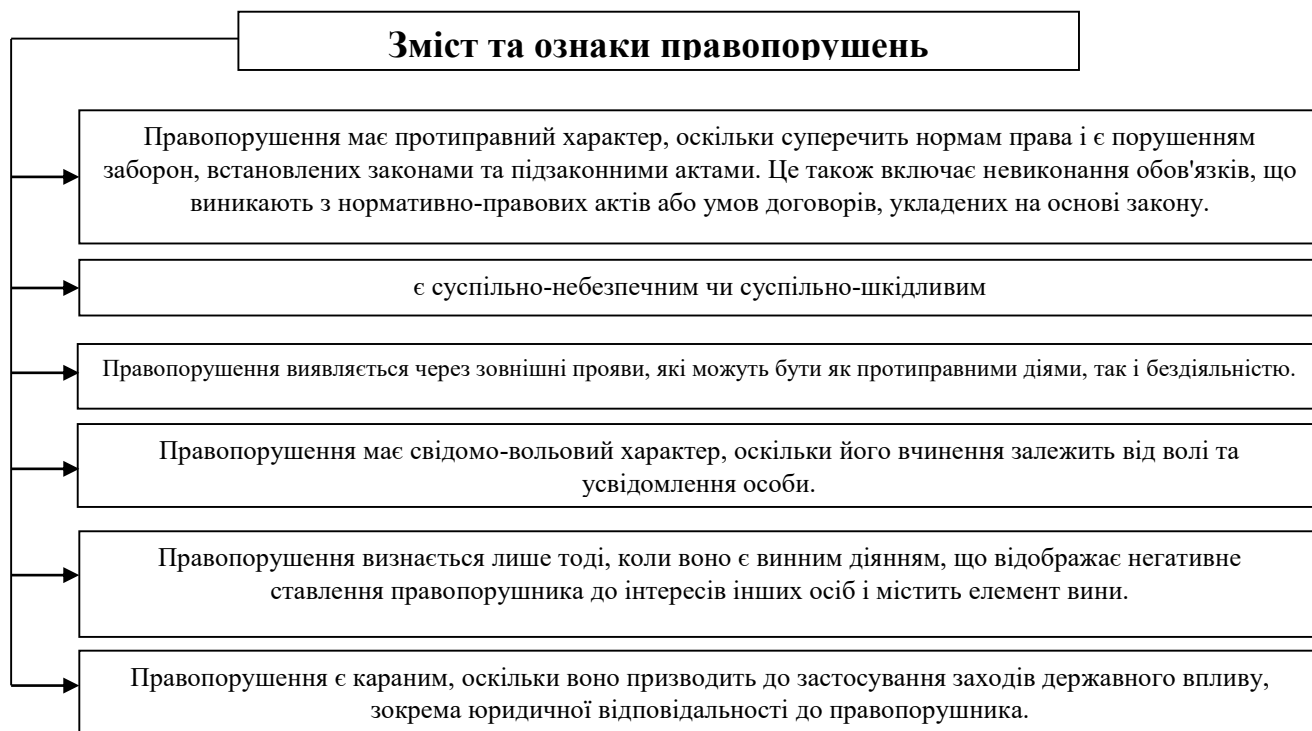

Рис. 1.2. Властивості та ознаки правопорушення

Джерело: складено автором

Ступінь суспільної небезпеки та масштаб шкоди є основними критеріями загальновизнаної систематизації правопорушень [64, с. 123]. Відповідно до цього правопорушення поділяються на:

а) злочини – суспільно небезпечні протиправні діяння, передбачені Кримінальним кодексом, що завдають або створюють загрозу істотної шкоди, порушують суспільні відносини, які знаходяться під особливою державною охороною;

б) проступки – винні протиправні діяння, що характеризуються меншою суспільною небезпечністю порівняно зі злочинами, поширеністю у всіх сферах правового регулювання, різноманіттям об'єктів правопорушення, настанням юридичної відповідальності у формі стягнення [64, с. 123].

Таким чином, відхилення від норм у зовнішньоекономічній діяльності передбачає адаптацію та вибір поведінкових моделей, що обумовлені індивідуальними характеристиками учасників і конкретними обставинами. Практика демонструє численні випадки, коли подібна поведінка призводить до значних економічних результатів. Зокрема, підприємницька ініціатива часто виступає як соціально корисна форма відхилення, що особливо проявляється під час структурних перетворень [62].

У сучасному суспільстві спостерігається значний дисбаланс у розподілі можливостей для економічного успіху. Багато громадян, які прагнуть швидкого підвищення матеріального стану, згодом усвідомлюють, що легальні шляхи до багатства для них або суттєво обмежені, або повністю недоступні. У таких умовах злочинна діяльність нерідко стає альтернативним інструментом досягнення фінансового успіху.

Щодо митної злочинності слід зазначити, що це поняття є відносно новим для української правової та економічної науки. Наразі воно відсутнє в офіційній законодавчій термінології, не має чіткого визначення в нормативних актах і потребує подальшого наукового дослідження [25, с. 17].

«Злочинність є одночасно і наука, і мистецтво, і ідеологія, і релігія, і політика, і економіка, і спорт, оскільки вона органічно охоплює елементи всіх цих достойних сфер людської діяльності. Але вона є і дещо більшим, оскільки пронизує собою всі згадані сфери зверху до низу, і без неї не може існувати жодна з них» [8, с. 261].

Злочинність як соціальне явище тісно взаємопов'язана з усіма аспектами людської діяльності. Серед різноманітних кримінальних проявів особливе місце займають митні правопорушення, що потребують спеціального підходу у виборі заходів боротьби з ними. Держава зобов'язана розробляти цілеспрямовані механізми протидії, враховуючи дві ключові особливості цих злочинів: 1) їх пряму пов'язаність із незаконним переміщенням товарів через державний кордон; 2) тенденцію до трансформації з внутрішньодержавних правопорушень у міжнародні злочинні схеми.

У фаховій правовій літературі ми зустрічаємо дефініції «митні делікти», «митна злочинність», «митні правопорушення», «порушення митного законодавства», «порушення митних правил», «контрабанда» та ін. Аналіз наукової літератури свідчить про існування двох основних підходів до визначення даних понять. Перший передбачає їх тотожність, другий акцентує на концептуальних відмінностях. Така дихотомія обумовлена різними методологічними установками дослідників та специфікою наукових завдань, що вирішуються в рамках окремих досліджень.

Оскільки прикладним виявом девіантної поведінки у сфері ЗЕД є митні делікти, митні правопорушення, то доцільним є розгляд їх змістовних особливостей. Так, Додін Є., аналізуючи поняття «порушення митних правил», зазначає, що у сучасних умовах глобалізації митні злочини та правопорушення становлять особливу категорію протиправних дій, які потребують поглибленого аналізу та системної протидії. Ці явища займають значне місце в структурі сучасної злочинності, виходячи за межі національних кордонів та набувають транснаціонального характеру [25, с. 23].

Автор дослідження фактично ототожнює поняття «митна злочинність» та «митна деліктність», водночас зазначаючи, що поняття митної злочинності є відносно новим для української адміністративно-правової науки та досі не знайшло свого закріплення у національній законодавчій термінології та нормативно-правових актах, всупереч тому, що самі митні правопорушення мають глибокі історичні корені, про що свідчить їхнє існування протягом багатьох епох – від первісних форм «мовчазної торгівлі» між племенами до сучасних складних схем, при цьому їх соціальна оцінка постійно змінювалася разом із трансформацією суспільних морально-етичних уявлень та економічних умов, проте завжди залишалася негативною, що підтверджує універсальний характер осуду таких дій незалежно від історичного періоду чи типу суспільного устрою [25, с. 24].

М. Кравець визначає поняття «митні правопорушення» як протиправні дії, що порушують суспільні відносини у сфері реалізації державної митної політики та здійснення митної справи. Запропоноване визначення акцентує на об'єкті

посягання таких правопорушень, яким виступають суспільні відносини, що регулюються нормами митного законодавства та забезпечують реалізацію державних інтересів у митній сфері [46, с. 76].

Автор дослідження до митних правопорушень відносить два основних види – контрабанду та порушення митних правил, при цьому спеціально підкреслює, що саме порушення митних правил становлять найбільш масову категорію серед усіх видів протиправних дій у митній сфері. Ми загалом погоджуємося із наведеним визначенням поняття «митні правопорушення» та хочемо обґрунтувати їх співвідношення із поняттям «порушення митного законодавства». Поділяємо позицію, що «митні правопорушення» є ширшим поняттям, ніж «порушення митного законодавства» [121, с. 85].

Запропонований підхід ґрунтується на комплексному характері правового регулювання митної сфери, що включає не лише спеціальні норми Митного кодексу України, а й положення інших нормативно-правових актів загального характеру. Ілюстрацією цього слугує приклад підробки документів, що, будучи передумовою для митного правопорушення у вигляді заниження митних платежів, кваліфікується за нормами кримінального або адміністративного законодавства, а не виключно митного. Це свідчить про те, що митні правопорушення часто мають міжгалузевий характер, тоді як порушення митного законодавства стосуються лише однієї спеціалізованої галузі права.

У науковому обігу досить поширеним є термін «митні делікти», що потребує семантичного уточнення. Етимологічний аналіз поняття «делікт», згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови під редакцією В. Бусела, розкриває його як правопорушення або протиправну дію. Це дозволяє розглядати митні делікти як спеціальну категорію правопорушень у митній сфері, що характеризуються порушенням встановлених правових норм незалежно від їх галузевої приналежності [11].

Термін «делікт» має свої корені в римському праві, де до основних видів таких правопорушень належали особисті образи, крадіжки та незаконне пошкодження чи знищення чужої власності. У римській правовій системі делікти

класифікувалися на приватні (цивільноправові, *delictum privatum*) та квазіделікти (різноманітні інші порушення, *quasidelictum*). Сучасна правова доктрина, розвиваючи цю концепцію, виділяє різні види деліктів залежно від порушених норм права: адміністративні, цивільноправові, кримінальні та трудові [121, с. 86].

Будь-який делікт, включно з митним, має чітку структуру, що включає дві взаємопов'язані групи ознак. Перша група стосується зовнішнього прояву протиправної поведінки та охоплює: конкретні дії чи бездіяльність суб'єкта, їх спрямованість на порушення встановлених норм, а також фактичні наслідки таких дій. Друга група ознак характеризує самого правопорушника та його внутрішній стан, зокрема: суб'єктивні якості деліквента (правоздатність, дієздатність) та його психічне ставлення до вчиненого (наявність вини у формі умислу чи необережності). Ця двоскладова структура є універсальною для всіх видів деліктної відповідальності, зокрема і в митній сфері, де вона дозволяє чітко ідентифікувати та кваліфікувати протиправні дії [119, с. 278]. Митні делікти, як і будь-які правопорушення, мають чотири складники: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта та суб'єктивну сторону. Об'єктом таких правопорушень виступають суспільні та фінансові відносини, що регулюють процес переміщення товарів і транспортних засобів через державний кордон. Ці відносини формуються відповідно до основних функцій митної служби, що включають контроль за переміщенням вантажів і сприяння економічній безпеці держави.

До основних завдань митних органів належать: захист національного ринку від небезпечної та неякісної імпортової продукції, а також забезпечення надходження митних платежів до державного бюджету. Неналежне виконання цих функцій призводить до серйозних наслідків: порушення першого завдання загрожує суспільній безпеці через обіг заборонених товарів, тоді як невиконання другого завдання підриває фінансові інтереси держави через недоплату митних зборів. Таким чином, митні делікти безпосередньо впливають як на суспільні, так і на економічні сфери держави.

Об'єктивна сторона митного правопорушення відображає його зовнішній вияв у реальній дійсності. Вона включає сукупність елементів протиправної

поведінки, що мають конкретні просторово-часові характеристики. За своєю природою ця сторона правопорушення є зовнішнім актом діяльності суб'єкта, що проявляється у визначених формах та обставинах.

Структура об'єктивної сторони формується з обов'язкових та факультативних ознак, визначених правовими нормами. До обов'язкових елементів належать: протиправна дія (або бездія), заподіяння шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між ними. Факультативними ознаками виступають: час, місце, обставини, спосіб вчинення, знаряддя та інші деталі, які набувають юридичного значення лише при прямій вказівці у нормі права. Ці додаткові характеристики дозволяють повніше кваліфікувати правопорушення та визначити його специфіку [17, с. 247].

В українському законодавстві обумовлено, що митні правопорушення можуть вчинятись як шляхом дії, так і бездіяльності. Про це йдеться в окремих статтях як Митного кодексу України [69], так і Податкового кодексу України [91]. Згідно зі статтею 458 Митного кодексу України, порушення митних правил може втілюватися як через активні протиправні дії, так і через бездіяльність, причому обидві форми можуть бути вчиненими як умисно, так і з необережності. Ці положення знаходять свій розвиток у главі 4 Кодексу, що регулює процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників митних органів, а також встановлює відповідальність за такі правопорушення.

У правовому контексті бездіяльність визначається як невиконання посадовими особами митних органів покладених на них обов'язків, передбачених Митним кодексом та іншими нормативними актами, або ж неприйняття ними необхідних рішень у встановлений законодавством строк. Таке трактування підкреслює, що правопорушенням може бути не лише активна протиправна дія, але й пасивна – невиконання юридичних зобов'язань [69]. Відповідальність за несплату або несвоєчасну сплату митних платежів регулюється нормами Податкового кодексу України. Зокрема, стаття 109 цього кодексу визначає податкові правопорушення як протиправні дії чи бездіяльність, що порушують встановлений порядок виконання податкових зобов'язань.

Зазначені правопорушення можуть проявлятися як у формі активних протиправних дій, так і у пасивній формі – через невиконання покладених законом обов'язків. Таке правове регулювання підкреслює комплексний характер відповідальності за порушення у сфері митних платежів, що охоплює різні форми протиправної поведінки [91].

Визначення суб'єкта митного правопорушення ґрунтується на нормах Митного та Податкового кодексів України. Згідно зі ст. 459 Митного кодексу, адміністративну відповідальність за порушення митних правил можуть нести фізичні особи, які досягли 16-річного віку, а у випадку правопорушень, вчинених підприємствами, – їх посадові особи. Це свідчить про диференційований підхід до визначення кола осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності.

Податковий кодекс України в ст. 110 розширює перелік суб'єктів відповідальності, включаючи до них не лише платників податків і податкових агентів, але і їх посадових осіб. Особливістю є те, що ст. 109 того ж кодексу також відносить до суб'єктів правопорушень посадових осіб органів контролю, зокрема Державної податкової та митної служб. Такий підхід підкреслює комплексний характер правової відповідальності у сфері митного регулювання.[91]

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити три основні категорії суб'єктів митних деліктів: фізичні особи (громадяни), юридичні особи, які здійснюють міжнародні перевезення, та їх посадові особи, а також працівники митних органів. Усі вони можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення, передбачені митним законодавством, при цьому кожна категорія має специфічні особливості правового статусу.

Останнім структурним елементом митного правопорушення виступає суб'єктивна сторона, яка відображає психічне ставлення порушника до вчиненого діяння. Цей елемент включає три ключові компоненти: вину (у формі умислу або необережності), мотив (внутрішні спонукання до вчинення правопорушення) та мету (очікуваний результат протиправної діяльності). Саме ці критерії дозволяють кваліфікувати внутрішній стан правопорушника та визначити ступінь його відповідальності [17, с. 249]. Суб'єктивна сторона митних правопорушень

характеризується двома основними формами вини: умислом (прямим чи непрямим) та необережністю, що може проявлятися у вигляді самовпевненості або недбалого ставлення. Ці психологічні аспекти визначають внутрішнє ставлення правопорушника до вчиненого протиправного діяння та впливають на кваліфікацію правопорушення.

У науковій доктрині та національному законодавстві митні правопорушення традиційно поділяються на дві основні категорії: контрабанду та порушення митних правил. Така систематизація ґрунтується на відмінностях в об'єктивних ознаках складів правопорушень та відповідних видах юридичної відповідальності, що передбачені для кожного з цих видів протиправної діяльності.

За об'єктом правовідносин, що порушуються, митні делікти поділяються на чотири основні групи:

1. правопорушення у сфері митного контролю (ст. 468, 470, 471, 474, 475, 479, 484 МК України);
2. порушення правил митного оформлення (ст. 469, 472, 478 МК України);
3. протиправні дії при переміщенні товарів і транспортних засобів (ст. 473, 476, 477, 480-483 МК України);
4. порушення у сфері сплати митних платежів (ст. 485 МК України).

Митні правопорушення найчастіше пов'язані з переміщенням товарів через державний кордон у різних митних режимах. Відповідно до цього виділяють: делікти, що вчиняються при імпорті; правопорушення під час експорту; а також порушення правил транзиту. Така класифікація відображає специфіку протиправної діяльності у різних видах зовнішньоекономічних операцій.

Найбільш поширеним у контексті вчинення митних деліктів є імпортний режим. Це обумовлено тим, що при експорті та транзиті в переважній більшості випадків не передбачено сплати митних платежів, що обмежує спектр можливих правопорушень переважно контрабандою товарів. На противагу цьому, імпортні операції супроводжуються необхідністю сплати мита, ПДВ та акцизів (для підакцизних товарів), що створює додаткові стимули для порушень.

Необхідність сплати численних податків і зборів при імпорті часто стає причиною пошуку суб'єктами ЗЕД різноманітних схем для зниження податкового навантаження. Це призводить до значної кількості правопорушень, що переважно проявляються у формі порушення встановлених митних правил, на відміну від експортних та транзитних операцій, де основним видом правопорушень залишається контрабанда.

Митні правопорушення можна систематизувати за рівнем завданої державі шкоди, виділяючи три основні категорії. До першої відносяться незначні порушення, які не спричиняють матеріальних збитків. Другу групу складають істотні правопорушення, що завдають невеликої шкоди, зазвичай вчинені через необережність. Найсерйознішою є третя категорія – грубі порушення, що суттєво підривають економічні інтереси держави.

Грубі митні правопорушення відрізняються наявністю прямого умислу та спрямованістю на отримання особистої вигоди. Вони передбачають свідоме порушення митних норм із метою одержання незаконних переваг, що суттєво відрізняє їх від інших категорій правопорушень за мотиваційним критерієм та ступенем суспільної небезпеки. Такі діяння завжди тягнуть за собою значні матеріальні втрати для державного бюджету [65, с. 7].

Митні правопорушення можна систематизувати за кількома критеріями. За формою вчинення вони поділяються на: активні дії (свідоме порушення митних правил); бездіяльність (невиконання встановлених обов'язків).

Незалежно від форми, всі делікти вчиняються фізичними особами, які можуть виступати як: приватні особи; посадові особи підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

За часовим критерієм митні делікти поділяються на: разові (одноразові порушення); безперервні (систематичні або періодичні правопорушення)

Аналіз сучасної структури суспільно небезпечних діянь у галузі митної справи свідчить, що порушення митних правил становлять значну частину девіантної поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Ці правопорушення, будучи за своєю юридичною природою адміністративними

проступками, демонструють високий рівень поширеності серед учасників міжнародної торгівлі.

Хоча порушення митних правил формально належать до категорії адміністративних правопорушень, вони мають ряд специфічних ознак, які відрізняють їх від інших видів проступків. Ці особливості пов'язані зі специфікою митних відносин, міжнародним характером діяльності та значним впливом на економічну безпеку держави, що обумовлює необхідність спеціального правового регулювання та кваліфікації таких правопорушень. До спільних ознак таких діянь належить: протиправність, винність, адміністративна караність та антигромадянська спрямованість.

Порушення митних правил становлять окрему категорію серед адміністративних проступків, що обумовлено трьома ключовими чинниками. По-перше, вони регулюються спеціальним кодифікованим актом – Митним кодексом України. По-друге, їх родовим об'єктом виступають унікальні суспільні відносини у сфері державної митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. По-третє, особливий порядок притягнення до відповідальності за такі правопорушення визначається виключно нормами митного законодавства.

Самостійний характер цих правопорушень проявляється у наявності спеціального нормативного регулювання, що відрізняє їх від загальних адміністративних проступків. Особливий статус обумовлений специфікою об'єкта посягання – суспільних відносин у митній сфері, а також спеціальною процедурою притягнення до відповідальності, встановленою митним законодавством, що підкреслює їх унікальне становище в системі адміністративних правопорушень.

Найбільш поширеними правопорушеннями в Україні, є: «приховування валютного виторгу при експортно-імпортних операціях за межами країни; надання фальшивої інформації про виникнення права на експортне відшкодування податку на додану вартість; приховування імпорту у вигляді транзиту через митну територію України; оформлення фіктивних документів про участь у діяльності іноземних інвесторів; ввезення товару, обходячи митні пости та пункти пропуску; ввезення товару з заниженням його кількості у супровідних документах;

псевдотранзит товару і фактична реалізація його на митній території України; ввезення готової продукції у виді комплектувальних; відображення в деклараціях неправдивої інформації щодо характеристики ввезених товарів (наприклад, коду товару, країни походження, митної вартості товару); ввезення готової продукції під виглядом давальницької сировини» [69].

Поширеним методом приховування валютного виторгу при експортно-імпортних операціях є навмисне заниження інвойсних цін у митних деклараціях. Дана маніпулятивна практика має подвійний ефект:

1) зменшення оподатковуваної бази для експортних/імпортних мит, акцизів та ПДВ;

2) сприяння псевдодемпінговій діяльності, що спотворює ринкові механізми конкуренції. Фіскальні втрати виявляються через системний дефіцит бюджетних надходжень за кількома податковими напрямками.

Окремою, але подібною схемою є шахрайське відшкодування ПДВ шляхом подання фальсифікованих документів. Суб'єкти господарювання навмисно спотворюють записи про операції для штучного створення права на податкові кредити. Це становить форму фіскального паразитизму, коли формально документуються фіктивні господарські операції, створюються необґрунтовані права на податкові кредити, ініціюються невиправдані бюджетні виплати.

Обидві методики є складними формами податкової інженерії, які використовують слабкі місця в системах документообігу міжнародної торгівлі та податкового адміністрування. Їх економічні наслідки виходять за межі безпосередніх втрат доходів бюджету, включаючи ефекти спотворення ринку та підризу принципів чесної конкуренції у міжнародній торгівлі.

Сучасна адміністративно-правова наука фіксує системне поширення фіктивних операцій у зовнішньоекономічній сфері, що потребує глибшого наукового осмислення. Проведений аналіз дозволяє виокремити такі основні характеристики даного явища: формальна наявність документів, що підтверджують факт експорту/імпорту; відсутність реального переміщення товарів через митний кордон; циклічність та повторюваність операційних схем [12, с. 98].

Дослідження податкових правопорушень виявляють складні механізми ухилення від сплати митних платежів у зовнішньоекономічній діяльності. Зокрема, спостерігається системне використання фіктивних митних декларацій, де задекларовані товарні позиції не мають реального товарного наповнення. До механізмів ухилення від сплати митних зобов'язань належать: формування фіктивних податкових кредитів, використання транзитних лоро-рахунків для відмивання коштів, створення штучних ланцюгів постачання. Емпіричні дані свідчать про необхідність вдосконалення: міжвідомчих механізмів верифікації митних декларацій, алгоритмів виявлення аномальних товарних потоків, систем моніторингу бенефіціарних власників транскордонних операцій.

Зазначені заходи мають стати складником комплексної стратегії протидії митним правопорушенням у контексті гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами податкової прозорості.

Аналіз митних правопорушень виявляють складний механізм ухилення від сплати митних платежів, що ґрунтується на зловживанні транзитними процедурами. Практика свідчить про системне використання автотранспортних засобів для фізичного переміщення товарів на територію країни з подальшим формуванням фіктивного документообігу, що імітує транзитні операції. Особливу увагу привертає схема «перерваного транзиту», коли формальне документальне оформлення передбачає експорт товару за межі митної території, тоді як фактична реалізація відбувається на внутрішньому ринку без відповідного оподаткування.

Ефективна протидія описаним схемам вимагає комплексного аналізу інституційних вад у системі митного адміністрування. Наукові дослідження підтверджують, що наявні механізми верифікації фактичного вивозу товарів дозволяють ідентифікувати подібні правопорушення, однак їх застосування часто є неефективним через системні проблеми. До основних чинників неспроможності системи контролю належать: недостатнє кадрове забезпечення, обмеженість технічних можливостей моніторингу, а в окремих випадках – корупційна складова у діяльності окремих посадових осіб. Це обумовлює необхідність розробки нових

алгоритмів автоматизованого виявлення підозрілих транзитних операцій на основі аналізу великих масивів митних даних.

Відзначимо, що до митних деліктів належать також діяння, передбачені ст. 201 «Контрабанда» Кримінального кодексу України (далі – КК України) та ст. 305 «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів» КК України. Вважаємо, що цей перелік доповнює і ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», адже, як свідчить судово-слідча практика, більшість випадків контрабанди (ст. 201 ККУ) здійснюється лише з метою ухилення (або зменшення) від митних (обов'язкових) платежів. Таке об'єктивне визначення сфери «митної злочинності» дає підставу для подальшого удосконалення кримінального та митного законодавства, встановлення чіткіших критеріїв розмежування злочинів, які об'єднують це поняття з іншими порушеннями митних правил, створює підстави для визначення стратегії боротьби з цим видом злочинності, на підставі якої можна конкретизувати форми, методи, заходи та засоби протидії скоєння кожного із тих, що належать до цієї групи.

Важливим аспектом протидії девіантній поведінці суб'єктів ЗЕД є застосування економічно обґрунтованих санкцій за порушення податкового та митного законодавства. Відповідальність за такі порушення передбачена:

- 1) Податковим кодексом України [91] (полягає у застосуванні штрафних санкцій та пені);
- 2) Кодексом України про адміністративні правопорушення [41];
- 3) Митним кодексом України [69];
- 4) Кримінальним кодексом України [48].

З прийняттям ПКУ розширено перелік фінансових санкцій за порушення податкового законодавства та, в деяких випадках, застосовується жорсткіша міра покарання, ніж це раніше було передбачено Законом України № 2181 «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами». Визначені ПКУ штрафні санкції передбачають посилення відповідальності за повторно вчинене правопорушення платником податків

протягом року.

У системі адміністративно-правового регулювання зовнішньо-економічної діяльності важливе значення має доктринальне розуміння складу митного правопорушення як юридичної конструкції, що визначає підстави адміністративної відповідальності. Науковий аналіз дозволяє виокремити обов'язкові елементи цього складу: об'єктивну сторону (протиправну дію чи бездіяльність), суб'єктивну сторону (вину у формі умислу чи необережності), об'єкт (охоронювані суспільні відносини) та суб'єкт правопорушення. Особливу теоретичну цінність становить дослідження критеріїв суб'єктності у контексті митних правопорушень.

Суб'єктний склад митного адміністративного правопорушення характеризується диференціацією за віковими та статутними ознаками. Згідно з чинним законодавством, загальним суб'єктом виступають фізичні особи, які досягли 16-річного віку на момент вчинення протиправного діяння, що має принципове значення для визначення моменту настання адміністративної дієздатності. Паралельно виділяється категорія спеціальних суб'єктів – посадових осіб підприємств, чия відповідальність визначається професійним статусом та компетенціями у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Таке розмежування суб'єктного складу відображає комплексний характер адміністративно-правового регулювання митних відносин.

У контексті адміністративно-правової доктрини посадові особи розглядаються як спеціальні суб'єкти правовідносин, які здійснюють публічні функції в межах делегованих повноважень. Визначення їх статусу потребує комплексного аналізу організаційно-розпорядчих компетенцій, що включають: прийняття обов'язкових до виконання рішень, застосування адміністративних повноважень та ініціювання правових наслідків для суб'єктів господарювання. Правова природа їх повноважень впливає із системи публічно-правових відносин, що регулюються нормами адміністративного, митного та службового законодавства.

Згідно з положеннями ст. 4 Митного кодексу України, категорія «посадові особи підприємств» охоплює суб'єктів, які несуть інституційну відповідальність за

дотримання митного законодавства. До цієї групи належать як резиденти, так і нерезиденти, які в межах своїх службових повноважень зобов'язані забезпечувати виконання: 1) національних нормативно-правових актів; 2) міжнародних договірних зобов'язань; 3) внутрішніх корпоративних стандартів комплаєнсу. Відмінною рисою є наявність постійного або тимчасового службового статусу, що передбачає персональну відповідальність за порушення митних правил.

У структурі складу митного правопорушення об'єкт займає ключове положення як сукупність суспільних відносин, що охороняються нормами митного законодавства і яким заподіюється шкода внаслідок протиправних дій. У доктринальному розрізі розрізняють: загальний об'єкт – всю систему суспільних відносин у сфері державного управління зовнішньоекономічною діяльністю; родовий об'єкт – специфічні відносини, пов'язані з реалізацією митної політики держави; безпосередній об'єкт – конкретні блага та інтереси, що порушуються окремим видом правопорушення.

Науковий аналіз дозволяє виокремити триєдину структуру об'єкта: 1) загальний рівень – сукупність публічно-правових відносин у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності держави; 2) родовий рівень – спеціальні відносини, пов'язані з регулюванням переміщення товарів через митний кордон; 3) видовий рівень – конкретні соціальні зв'язки, що порушуються окремими категоріями митних правопорушень. Така диференціація відображає ієрархічну будову об'єкта та дозволяє точно кваліфікувати характер і ступінь суспільної небезпеки протиправних дій у митній сфері.

У контексті дослідження складу митного правопорушення об'єкт визначається як система суспільних відносин, що формується в процесі реалізації державної митної політики. До складу цього об'єкта входять відносини, пов'язані з: регулюванням трансграничного переміщення товарів; застосуванням інструментів тарифного та нетарифного впливу; адмініструванням митних платежів; організацією митного контролю та оформлення. Особливе значення мають відносини щодо запобігання контрабанді та іншим формам порушення митного режиму, що становлять основу економічної безпеки держави.

Аналіз функціональної структури об'єкта дозволяє виокремити три ключові групи суспільних відносин: регулятивні (пов'язані зі встановленням правил зовнішньоекономічної діяльності); контрольні (щодо забезпечення дотримання митного законодавства); охоронні (спрямовані на протидію правопорушенням). До предметної сфери цих відносин належать: ведення митної статистики; класифікація товарів; обмін митною інформацією; здійснення державного контролю нехарчової продукції. Ці елементи утворюють комплексний механізм забезпечення ефективної реалізації державної митної політики.

Суб'єктивна сторона складу митного правопорушення репрезентує ментальний складник протиправної поведінки, що проявляється у специфіці інтелектуально-вольового ставлення правопорушника до вчиненого діяння та його наслідків. Доктринальний аналіз дозволяє диференціювати дві форми вини: умисел (*direct intent*), коли суб'єкт повністю усвідомлює антисоціальний характер своїх дій і свідомо прагне настання шкідливих наслідків, та необережність (*negligence*), що передбачає недостатній рівень прогностичної уваги до можливих негативних результатів.

У контексті кваліфікації необережності як форми вини особливе значення набуває встановлення об'єктивного (нормативного) та суб'єктивного (індивідуального) критеріїв передбачуваності. Об'єктивний критерій визначається вимогами, що висуваються до професійної обізнаності учасників зовнішньоекономічної діяльності, тоді як суб'єктивний враховує індивідуальні можливості конкретної особи передбачити наслідки. Типовими проявами необережності у митній сфері є недостатній контроль за товарами під митним наглядом, що призводить до їх втрати, або недотримання процедурних вимог при оформленні транзитних операцій.

Об'єктивна сторона митного правопорушення являє собою сукупність зовнішніх ознак протиправної поведінки, що регламентована нормами митного законодавства. У її структурі виділяють три взаємозв'язані елементи: 1) протиправне діяння (активна дія чи пасивна бездіяльність); 2) суспільно небезпечні наслідки; 3) причинно-наслідковий зв'язок між ними. Емпіричні дослідження

демонструють, що до типових проявів об'єктивної сторони належать: несанкціоноване переміщення товарів під митним контролем, порушення цілісності засобів митної ідентифікації, надання неправдивих відомостей про характер вантажу.

Визначення причинно-наслідкового зв'язку потребує комплексного аналізу часових та просторових параметрів правопорушення, що включає: 1) верифікацію хронології подій; 2) оцінку ступеня впливу протиправної дії на настання шкідливих наслідків; 3) виключення сторонніх чинників впливу. Науковий інтерес становить механізм квантифікації фіскальних наслідків, зокрема у вигляді ухилення від сплати митних платежів або їх мінімізації. При цьому особливого значення набуває доказ прямої залежності між конкретним протиправним діянням та обсягом заподіяної шкоди бюджетним інтересам держави.

Потрібно наголосити на тому, що від складу митного правопорушення та відповідної санкції за нього залежить передусім визначення державної інституції, яка уповноважена на розгляд справи про таке адміністративне правопорушення та винесення відповідного рішення. Так, справи про порушення митних правил, передбачені ч. 6 статті 470, ч. 3 статті 471, статтями 472, 473, 476, ч. 6 статті 481, статтями 482-485 МКУ, а також усі справи про порушення митних правил, вчинені неповнолітніми особами, розглядаються судами. В інших випадках – Держмитслужба України є уповноваженим державним органом на розгляд та прийняття рішення шляхом винесення відповідної постанови в адміністративній справі.

У складі митних органів утворені та функціонують відповідні профільні підрозділи по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил, однак участь у виявленні та документуванні митних деліктів беруть також представники інших підрозділів, зокрема ті, що здійснюють функціонал митного оформлення та митного контролю. Штатна чисельність профільних підрозділів по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил станом на 31.12.2022 становить 951 штатну одиницю (близько 8,5% граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів Держмитслужби, затвердженої постановою Кабміну від

05.04.2014 р. № 85) [85].

Правова специфіка митно-податкових правопорушень в тому, що питання відповідальності за них розглядається в законодавстві багатьох країн у рамках фінансового права, хоча в деяких із них за порушення митно-податкових відносин встановлена адміністративна, а іноді й кримінальна відповідальність. Як зазначає Buchanan J. M., у різних країнах варіювання відповідальності за ухилення від сплати митних платежів знаходиться в діапазоні від гіперболізованого підходу (наприклад, у Китаї передбачений розстріл) до відмови у криміналізації діяння за законодавством Швейцарії [149].

У законодавстві держав ЄС передбачена відповідальність за ухилення від сплати податків, в тому числі й митних платежів. У Німеччині вона встановлена відповідно до закону Aussensteuergesetz від 1972 р. як податкове шахрайство і карається штрафом або позбавленням волі строком до 5 років. Загальне покарання за ухилення від сплати податків і митних платежів в Англії встановлено в Taxes Management Act 1976 року, ст. 38 Британського Фінансового Статуту містить спеціальні штрафні санкції, що передбачають позбавлення волі до 2-х років або штраф до 1000 ф.ст. або обидва покарання. У разі несплати штрафу з винного стягується триразовий розмір несплаченого штрафу. У цих країнах є альтернатива між позбавленням волі або великим грошовим штрафом, а також комбіноване покарання. У практиці судових органів конфіскація майна і доходів, отриманих неправомірно, домінує над іншими санкціями [83, с. 115].

Ухилення від сплати митних податків, що кваліфікується у праві США як злочин, відрізняється від уникнення податків (tax avoidance), під яким заведено вважати розумне податкове планування, що цілком допустиме за законодавством США. Справи про ухилення від сплати митних платежів, на думку Buczkowski, K., & Dziekański, P., становлять особливу складність для судових і правоохоронних органів. Політика боротьби з митно-податковими злочинами в США пов'язана з двома пріоритетними напрямками. З одного боку, в США співвідношення податкових деліктів, які караються в кримінальному порядку і в цивільноправовому, таке: на одну кримінальну справу про умисне ухилення від

сплати митних податків припадає близько 10 справ про ухилення від сплати митних податків, покараних в цивільноправовому порядку. Митна служба не вважає за необхідне порушити кримінальну справу через складності доведення наміру [150].

Отже, динамічний розвиток соціально-економічних процесів у світі та Україні, інтенсифікація глобалізаційних чинників, міграційні проблеми вимагають високого рівня організації протидії девіантній поведінці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Девіантна поведінка як феномен є протиправною формою активної адаптації суб'єктів митної системи, що виникла внаслідок еволюції законодавчих, організаційних умов та чинників функціонування митних інститутів.

Фіскальні органи контролю та судові інституції як основні суб'єкти запобіжної політики у митній сфері потребують глибокого розуміння детермінант правопорушної поведінки. Системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють виникнення митних деліктів, включає дослідження: економічних мотиваційних чинників, структурних вад регуляторного механізму, організаційних недоліків контрольної інфраструктури. Відсутність комплексного пізнання цих аспектів суттєво обмежує можливості формування ефективної превентивної стратегії та адаптації правового захисту митної системи до сучасних викликів.

Ефективність профілактичних механізмів прямо корелює з глибиною науково обґрунтованого розуміння динаміки правопорушень у митній сфері. До ключових умов підвищення результативності превентивної діяльності належать: розробка науково обґрунтованих прогностичних моделей розвитку деліквентних практик; імплементація сучасних аналітичних інструментів моніторингу ризиків; формування адаптивної системи попереджувального впливу. Лише на такій концептуальній основі можливе досягнення синергетичного ефекту між правовим регулюванням, фіскальним контролем та судовим захистом у контексті забезпечення стабільності національної митної системи.

1.2. Поняття та особливості інституту правового регулювання митних деліктів

Митні правопорушення займають особливе місце у структурі суспільно небезпечних девіацій, що обумовлено їх транснаціональним характером та системною загрозою економічній безпеці держави. Сучасні дослідження виокремлюють три основні категорії незаконно трансферованих об'єктів:

- 1) стратегічно важливі товари (зброя, боєприпаси, вибухові речовини);
- 2) суспільно небезпечні предмети (наркотичні засоби, психотропні речовини);
- 3) культурно-історичні цінності.

Ці об'єкти становлять особливий інтерес для організованих злочинних угруповань через високий рівень прибутковості та відносно низькі ризики виявлення.

Феномен митної девіації ґрунтується на комплексі соціально-економічних чинників, серед яких особливе значення мають: нерівномірність економічного розвитку регіонів, високий рівень корупційних ризиків у митній сфері, недостатня ефективність контролювальних механізмів. Аналіз мотиваційних факторів учасників незаконного митного обороту демонструє домінування економічного складника, що проявляється у прагненні до швидкого отримання надприбутків шляхом ухилення від сплати митних платежів та обходження обмежувальних заходів. Це обумовлює необхідність розробки диференційованих підходів до профілактики з урахуванням специфіки різних категорій правопорушників.

Теоретико-правові контури дослідження митних девіацій, запобігання та протидії митним правопорушенням містяться у працях В. Авер'янова, М. Аракелян, Ю. Бисаги, К. Борисова, В. Бурлакова, Т. Гавриша, Г. Дейвис, О. Джужі, А. Долгової, Л. Ентін, А. Зелінського, В. Емінова, А. Капустін, В. Кудрявцева, Н. Кузнецової, А. Крисоватого, О. Литвинова, В. Лунєєва, А. Наку, М. Палінчак, П. Пашка, Д. Приймаченка та ін. Поряд з цим, на сьогодні значною є кількість наукових досліджень – українських та закордонних, – присвячених дослідженню сучасних правовідносин (Ю. Гревцов, В. Завальнюк, Ю. Оборотов, О.

Подцерковний, П. Рабінович тощо). Водночас динамічність розвитку міжнародного та українського законодавства у сфері митних правовідносин потребують осучаснення наукового пізнання, дослідження гармонізації європейських та вітчизняних підходів протидії митній злочинності.

Теоретичні трактування систематизації правовідносин в українській юридичній науці доволі диференційовані, хоча і викристалізовані навколо наступних підходів. По-перше, «правовідносини як особливі ідеологічні відносини, через які норми права регулюють фактичні суспільні відносини [47, с.180].

Більш прийнятною та зрозумілою вважаємо позицію Марченка М., який відходить від ідейного нашарування та наголошує, що «правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами права». Крім цього, Подцерковний О. вказує на важливість регулятивного характеру норм права, адже «правовідносини – це результат упорядкованого впливу норм права на певні суспільні відносини, після чого ці суспільні відносини стають правовими й з цього моменту існують вже як правовідносини» [92, с. 65].

У будь-якому суспільстві, у будь-якій державі функціонують системні зв'язки між людьми, що встановлюються у процесі їх спільної діяльності. Ці зв'язки певною мірою упорядковані та організовані за допомогою моральних, релігійних та інших соціальних норм. Але значна частина суспільних відносин будується на підставі саме правовідносин, що мають певні характерні ознаки та риси:

- правовідносини є суспільними відносинами, що формуються виключно між людьми й пов'язані безпосередньо з їх діяльністю, світосприйняттям та поведінкою;
- до своєї трансформації правовідносини проходять через свідомість людей, в якій складаються контури та засади майбутніх стосунків з огляду на наявні власні і загальнолюдські цінності та суспільні пріоритети;
- правовідносини формуються на базі реальних суспільних відносин та виступають як юридична модель соціальних, економічних, політичних, сімейних, національних та інших життєвих відносин, впливають на суспільні відносини, що склалися на їх ґрунті, є засобами їх регулювання;

- правовідносини як правило виникають, припиняються чи змінюються відповідно до правових норм, які мають вплив на поведінку людей і через неї реалізуються (формалізація причинно-наслідкового зв'язку);
- суб'єкти правовідносин пов'язані між собою архітектонікою суб'єктивних права і юридичних обов'язків, а саме сторони в правовідносинах виступають відносно одна одної як право уповноважені й право зобов'язані особи, де права й інтереси одних можуть бути реалізовані тільки через виконання обов'язки. Носій суб'єктивного права – особа уповноважена, а носій юридичного обов'язку – зобов'язана;
- взаємна поведінка учасників правовідносин індивідуалізована і чітко визначена, а права й обов'язки персоніфіковані.

Правовідносини досить багатоманітні та можуть бути класифіковані за різними критеріями на види. Юридична наука містить доволі значний пласт напрацювань у сфері класифікації правовідносин, однак найбільш іманентним видається галузеве групування правовідносин, що характеризується наявністю відповідних норм права, які врегульовують ті чи інші сфери суспільно-правових відносин. Вважаємо, що найбільш вдалим для класифікаційного групування правовідносин є поділ на:

- конституційні правові відносини;
- адміністративні правові та процесуальні відносини;
- цивільні та сімейні правові та процесуальні відносини;
- господарські правові та процесуальні відносини;
- кримінальні правові та процесуальні відносини;
- фінансові правовідносини;
- бюджетні, податкові й митні правовідносини;
- трудові правовідносини та ін.

У контексті нашого дослідження слід говорити про особливу сферу митних правовідносин як сукупність суспільних відносин, що врегульовані нормами митного права. Суб'єктами таких правовідносин виступають усі учасники, які залучені в процесах переміщенні товарів, робіт, послуг, транспортних засобів,

громадян через митний кордон держави. При цьому права, обов'язки, повноваження та професійні функції, що здійснюються суб'єктами таких особливих правовідносин, утворюють зміст митних правовідносин.

Характеризуючи особливу парадигму митних правовідносин, потрібно наголосити на тому, що наявність серед суб'єктів митних правовідносин носія публічної влади вказує на певну нерівність сторін суспільних відносин, що виникають у процесі або із приводу переміщення предметів через митний кордон України. Це зумовлено характером повноважень державних митних органів, їхніх посадових осіб та інших працівників, а також тим, що у їхній діяльності переважають публічні, а не приватні інтереси [82, с. 147].

Такий диспаратет сторін суспільних правовідносин не тільки призводить до активації мотиваційної компоненти девіантної поведінки суб'єктів у сфері ЗЕД, а й спричиняє до «зіткнення протилежних інтересів суб'єктів митних правовідносин, є основою конфлікту інтересів між митними органами та фізичними чи юридичними особами, котрі переміщують предмети через митний кордон України» [1, с. 50].

Отже, митні правовідносини характеризуються як індивідуалізовані, майнові, публічно-правові, імперативні, що охороняються від правопорушень засобами державного примусу. Відносини у митній сфері регулюються нормами різної галузевої належності, але за своєю сутністю однорідні, оскільки безпосередньо пов'язані з переміщенням предметів через митний кордон держави.

Поділяємо думку Оніщик Ю.В. про те, що «усім цим відносинам властивий управлінський характер, що пов'язаний з організаційною діяльністю митних органів та інших органів державної влади та здебільшого охоплюється адміністративно-правовим регулюванням, однак, крім управлінських відносин, які за своєю сутністю належать до сфери виконавчої діяльності, серед відносин у сфері митного регулювання виділяють й інші, досить специфічні групи суспільних відносин, що потребують регулювання нормами інших галузей права (фінансового, цивільного та міжнародного) [82, с. 142].

Митний кордон держави виступає тим критерієм розмежування, що дозволяє говорити про формалізацію утворення правовідносин у митній сфері та їх поділ на

такі види правовідносин: правовідносини, що виникають у момент перетину кордону; правовідносини, що виникають після перетину кордону; правовідносини, що виникають до перетину кордону.

Якщо ж брати до уваги інші класифікаційні ознаки, то можна стверджувати, що в митній сфері доступні різноманітні правовідносини, зокрема:

- договірні відносини між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними інституціями, що пов'язані із митним оформленням та перевезенням товарів і транспортних засобів через митний кордон держави;
- правовідносини, пов'язані з адмініструванням митних платежів при ввезенні, вивезенні, транзиті товарів і транспортних засобів та під контролем за дотриманням митних правил та процедур;
- правовідносини, пов'язані з митним контролем за переміщенням товарів через митний кордон, перевіркою вантажів на відповідність митним та іншим правилам і вимогам;
- правовідносини, пов'язані з адміністративним та судовим розглядом спорів та скарг щодо рішень державних органів.

Правовідносини в митній сфері мають велике значення для забезпечення правової держави та належного митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, що сприяє захисту національних інтересів та забезпеченню безпеки та охорони здоров'я населення.

Кожен із зазначених видів митних правовідносин характеризується наявністю певних юридичних фактів, подій та дій з боку учасників правовідносин. Таким чином, митні правовідносини потрібно розглядати як особливий вид суспільних відносин, учасники (суб'єкти) яких пов'язані взаємними юридичними правами та обов'язками та врегульовані митним правом. При цьому, правове відношення в митній сфері передбачає юридичний зв'язок принаймні між двома суб'єктами, один з яких є носієм суб'єктивного права, а інший – носієм юридичного обов'язку.

Доцільно також розділяти систему митно-правових відносин на правомірні й деліктні (неправомірні), що, без сумніву, залежить від наявності певного

юридичного факту. Саме неправомірні юридичні факти іменуються як деліктні й за них відповідно встановлені нормами права законні санкції.

У системі деліктних правовідносин митної сфери переважно застосовуються заходи кримінальної та адміністративної відповідальності, що обумовлено публічно-правовою природою цих правопорушень. Проте, як свідчить аналіз правозастосовної практики, в окремих випадках можливе залучення цивільноправових та дисциплінарних санкцій, особливо коли мова йде про порушення, вчинені посадовими особами або суб'єктами господарювання. Важливим аспектом є принцип субсидіарності адміністративної відповідальності щодо кримінальної, який закріплений у Митному кодексі України та передбачає, що адміністративне переслідування застосовується лише за відсутності ознак кримінального правопорушення.

Проведене дослідження дозволяє виявити структурну подібність між кримінальною та адміністративною відповідальністю за порушення митних правил, що зумовлено їх спільним генезисом у системі публічно-правового регулювання. Обидва інститути характеризуються наявністю формалізованого складу правопорушення, чітко визначеними санкціями та процедурними механізмами їх застосування. Водночас існують суттєві відмінності у ступені суспільної небезпеки, що обумовлює диференціацію між адміністративними проступками та кримінальними злочинами у митній сфері. Ця дихотомія відображає загальний принцип пропорційності юридичної відповідальності характеру та наслідкам вчиненого правопорушення.

Адміністративна відповідальність за порушення митних правил характеризується сукупною специфікою, що детермінує її відмінність від кримінальної відповідальності. Нормативна основа кримінального переслідування за злочини у митній сфері (зокрема, за контрабанду або корупційні дії) вичерпно визначена тільки Кримінальним кодексом України, що відображає принцип *nullum crimen sine lege certa*. На противагу цьому, інститут адміністративної відповідальності реалізується через комплекс нормативних актів, серед яких ключове значення мають Кодекс України про адміністративні правопорушення,

Митний кодекс України та спеціальні закони, що регулюють окремі аспекти зовнішньоекономічної діяльності. Ця нормативна розгалуженість адміністративної відповідальності обумовлена потребою гнучкого реагування на різноманітні форми порушень митних правил, що відрізняються за ступенем суспільної шкоди. Якщо кримінальна відповідальність виступає *ultima ratio* для найбільш тяжких правопорушень, то адміністративні санкції формують спектральний механізм впливу на порушників, що дозволяє диференційовано підходити до кваліфікації діянь залежно від їх об'єктивних і суб'єктивних характеристик. Така системна побудова правового регулювання забезпечує баланс між принципами невідворотності покарання та пропорційності юридичної відповідальності. Зокрема, згідно зі ст. 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення «питання щодо адміністративної відповідальності за порушення митних правил регулюються Митним кодексом України» [41].

Фактичним підґрунтям застосування заходів адміністративної відповідальності виступає вчинення суб'єктом правопорушення, що кваліфікується як адміністративний проступок згідно з чинним законодавством. Відмінність між адміністративною та кримінальною відповідальністю полягає в різниці об'єктивної сторони правопорушень: якщо перша передбачає менший ступінь суспільної небезпеки, то друга – виключно за кримінально карані діяння, що містять усі ознаки складу злочину. Ця дихотомія відображає принцип пропорційності юридичної відповідальності характеру вчиненого протиправного діяння.

Митно-правові відносини функціонують у рамках комплексної системи законодавчого регулювання, яка включає ієрархічно систематизовані джерела права. Згідно з Митним кодексом України, ця система охоплює: 1) конституційні норми; 2) спеціальне митне законодавство; 3) ратифіковані міжнародні договори; 4) підзаконні нормативно-правові акти. Особливий правовий режим встановлено для відносин, пов'язаних зі здійсненням митних платежів, які регулюються нормами як митного, так і податкового законодавства, що створює основу для комплексного підходу до оподаткування зовнішньоекономічних операцій. Така

багаторівнева система регулювання забезпечує гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами митного контролю.

У науковому просторі останніх років можна спостерігати дискурс щодо приналежності митних правовідносин до різних галузей права. Існують наукові підходи щодо віднесення митних правовідносин виключно до адміністративних [141, с. 36], при цьому наголос робиться на тому, що митне право виступає інститутом, перш за все, адміністративного права [5, с. 131]. Ми вважаємо, що більш прийнятною є позиція про те, що «суспільні відносини у сфері здійснення митної справи, протидії митним деліктам потребують комплексного правового регулювання нормами різних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, фінансового, кримінального, трудового, міжнародного та ін.» [65, с. 6].

Такий підхід обумовлюється тим, що суспільні відносини в митній сфері можна розподілити на групи, які відрізняються за специфікою й регулюються окремими нормами різних галузей права: конституційного; адміністративного; адміністративно-процесуального; цивільного; кримінального, кримінально-процесуального; трудового [37, с. 98] та ін.

Особливу роль у правовому регулюванні митної справи відіграють міжнародні договори та угоди з питань митної справи, оскільки у ст. 1 МКУ зазначається: «якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені МКУ та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору України» [69]. Систему митного законодавства зобразимо схематично (Додаток Б).

Україна інтегрована у систему міжнародної митної справи, дотримуючись уніфікованих підходів до декларування товарів, визначення митної вартості, класифікації та кодування згідно з Гармонізованою системою опису та кодування товарів (HS) та іншими міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Всесвітньої митної організації (WCO). Це забезпечує сумісність національної митної статистики з глобальними практиками, сприяє транскордонній торгівлі та спрощує адміністративні процедури для учасників зовнішньоекономічної

діяльності. Використання міжнародних норм також відображає прагнення України до гармонізації законодавства з вимогами Європейського Союзу, зокрема в контексті виконання угод про асоціацію та зону вільної торгівлі.

Незважаючи на адаптацію до міжнародних стандартів, засадничі аспекти митної справи в Україні регулюються національним законодавством, зокрема Митним кодексом України. До компетенції національних правових актів належать: визначення митної території та кордону, встановлення процедур митного контролю та оформлення, застосування митних режимів (наприклад, імпорт, експорт, транзит), а також запровадження обмежень або заборон на переміщення окремих категорій товарів. Окрему увагу приділено питанням оподаткування, включаючи механізми нарахування митних платежів та надання пільг, що формується з урахуванням економічних інтересів держави. Такий дворівневий підхід – поєднання міжнародних норм із національним законодавством – дозволяє Україні ефективно балансувати між вимогами глобальної торгівлі та захистом власних суспільно-економічних пріоритетів.

Актуалізація протидії митним злочинам пов'язана із загальним глобальним трендом відкриття кордонів та повної лібералізації торгівельних відносин між державами. Без сумніву, що на динаміку митної злочинності та індексів світової економіки у світі негативно впливає російське вторгнення і війна в Україні. Так, «використовуючи глобальну модель економічного моделювання, Секретаріат Світової організації торгівлі прогнозує, що криза може знизити зростання світового ВВП на 0,7%-1,3%, у результаті чого зростання складе десь між 3,1% і 3,7% на 2022 рік. Модель також передбачає, що зростання світової торгівлі в цьому році може бути скорочено майже вдвічі з 4,7%, прогнозованих СОТ в жовтні минулого року, до діапазону 2,4% і 3%» [79]. Аналогічні тренди характерні і для 2023-2024 рр.

Наголосимо, що митно-деліктні правовідносини – це суспільні відносини, що виникають у зв'язку з порушенням митних правил і норм, встановлених законодавством. Ці відносини характеризуються особливим правовим статусом суб'єктів та спеціальними правовими наслідками. Митно-деліктні правовідносини охоплюють порушення митного законодавства, які не досягають ступеня

кримінальних злочинів, але вимагають застосування адміністративних заходів впливу. Адміністративна відповідальність передбачає покладення на винну особу обов'язку зазнати негативних наслідків, визначених правовими нормами.

Система адміністративно-правового забезпечення охорони митного правопорядку функціонує як автономний інститут у комплексі заходів правового захисту, що передбачає спеціальний режим юридичної відповідальності за порушення митних правил. Цей механізм ґрунтується на нормах митного законодавства, які встановлюють юридичний обов'язок суб'єктів правовідносин (фізичних та юридичних осіб, посадових осіб) відповідати за вчинення протиправних, винних дій у сфері митної справи. Сутність такої відповідальності проявляється у можливості застосування до правопорушників санкційної відповіді у формі адміністративних стягнень, що імплементуються компетентними митними органами або судовими інстанціями.

Об'єкт правового захисту в рамках адміністративної відповідальності за порушення митних правил має чітко виражений персоніфікований характер, що обумовлено конкретизацією соціально-економічних відносин, які регулюються митним законодавством. Цей об'єкт охоплює не лише інтереси держави у сфері митної політики, а й гарантії правопорядку у відносинах між учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Особливість такого захисту полягає у його двоаспектній природі: з одного боку, він спрямований на відновлення порушених правових станів, з іншого – виконує превентивну функцію щодо запобігання майбутнім правопорушенням у митній сфері. При цьому ефективність механізму адміністративної відповідальності безпосередньо залежить від узгодженості норм митного та адміністративного законодавства, що забезпечує системність правового регулювання у цій галузі.

Теоретичне осмислення функцій адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства найбільш вдало, на нашу думку, зроблено вченими-адміністративістами, які виділяють:

- превентивну функцію (попереджувальну), метою якої є спонукання суб'єктів митних правовідносин до виконання вимог митного законодавства, запобігання

повторному вчиненню правопорушень у майбутньому тими, хто вже вчинив протиправні дії. Митні правила, усунення причин і умов, що призводять до правопорушень, і запобігання вчиненню правопорушень іншими особами;

- охоронну, що полягає у припиненні суспільних відносин, що не відповідають нормам митного законодавства;

- репресивну (каральну), що виражається у вигляді несприятливих наслідків, що відображаються в санкціях, регламентованих митним правом, наслідків, які особа повинна понести за порушення митних правил і т.д. [44, с. 30; 3, с. 32; 139, с. 534].

Законодавство у сфері боротьби з митними правопорушеннями передбачає низку адміністративних стягнень, зокрема попередження, штраф, які можуть бути застосовані лише як основні адміністративні стягнення за порушення митних правил відповідно до частини 1 статті 462 Митного кодексу України [69].

Конфіскація, як вид адміністративного стягнення за порушення митного законодавства, полягає в примусовому вилученні товарів, що є предметом адміністративного правопорушення митних правил і безоплатній передачі їх у власність держави відповідно до положення частини 1 статті 465 Митного кодексу України [69].

Застосування конфіскації проводиться тільки за рішенням суду, що набуло законної сили. При цьому конфіскація застосовується незалежно від того, чи ці товари перебувають у власності особи, яка порушує норми митного законодавства. Тобто законодавець визначив чіткий процедурний функціонал митних правил для застосування попереджень та штрафів у частині притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства, а також чітко визначено повноваження суду під час накладення штрафу та конфіскації майна.

Отже, основну роль у вирішенні завдань, що стоять перед митними органами, відіграє інститут адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства, що в першу чергу сприяє реалізації превентивної функції та усуненню ряду девіантних проявів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Особливо важливе значення в системі протидії митним деліктам має протидія незаконному переміщенню товарів через митний кордон України, приховування

товарів від митного контролю (ст. 483 МКУ) [69]; перешкоджання посадовим особам митних органів у доступі до товарів, документів, транспортних засобів (ст. 474 МКУ) [69]; неподання митним органам звітності про товари, які перебувають під митним контролем (ст. 475 МКУ) [4]; перевезення незадекларованих товарів (ст. 472 МКУ) [69] та ін. Водночас застосування санкцій, передбачених нормами адміністративного законодавства за порушення митних правил має важливе значення для профілактики митних деліктів, перш за все, контрабанди [19, с. 104].

Нормативно-правове регулювання митно-деліктних правовідносин в Україні знаходиться у правовій площині двох базових нормативних актів – Кодексу України про адміністративні правопорушення [41] та Митного кодексу України [69]. З огляду на предмет цього дослідження варто зазначити, що формування міжгалузевих інститутів у сфері митного регулювання є закономірним процесом розвитку системи митного права, зумовленого його диференціацією та універсалізацією. Існування міжгалузевих правових інститутів не суперечить наявному поділу системи права на галузі права та правові інститути.

У сучасному юридичному дискурсі можна виділити кілька концепцій розуміння міждисциплінарних інститутів у правових системах [152]. Деякі автори відносять міжгалузеві інститути до комплексних правових інститутів. Інші вчені, особливо представники природничих наук, взагалі не розрізняють міждисциплінарні інститути та комплексні інститути [180, с. 10]. Прихильники третьої групи (хоча вони в меншості) звертають увагу на те, що комплексні правові інститути містять норми з різних предметних галузей, а також мають кумулятивний характер [195, с. 11]. Водночас міжгалузеві інститути включають загальні правові приписи для суміжних галузей права, що характеризуються подібним предметом правового регулювання.

Слід уточнити, що формування міждисциплінарних інститутів є закономірним процесом у розвитку правових систем унаслідок їх диференціації та узагальнення. Існування комплексних міжгалузевих правових інститутів абсолютно не суперечить поділу системи права на правові інститути й галузі права. Сутність проблематики формування шляхів державно-правового розвитку України полягає

у тому, щоб належним чином зберегти її культуру та водночас підвищити ефективність роботи державних інституцій, створити умови для захисту прав і свобод людини й громадянина. З метою розв'язання цієї проблеми необхідно провести аналіз сучасного стану правової системи з урахуванням діалогу правових культур, а також активної взаємодії країн у локалізованому світі, забезпечити захист правової спадщини, а також її подальший розвиток. Конкретизувати формування системи юридичного постмодерну, а також вивчати правову культуру та правові інститути нашої країни як складову євразійської цивілізації [64, с. 12].

Це зумовлює необхідність глибокого дослідження міжгалузевих комплексних правових інститутів у процесі їх правового розвитку. Ми вважаємо умовним поділ права на публічне та приватне з огляду на сучасний стан розвитку системи права, що повною мірою не відповідає потребам суспільства й держави. Зараз відбувається конвергенція – постійне зближення публічного та приватного права. Тому комплексне поєднання публічно-правових принципів урегулювання суспільних правовідносин унеможливорює виникнення прогалин у праві, а також суспільних відносин, які неналежним чином регламентовані нормами права. Як результат, отримуємо актуальний міжгалузевий інститут правового регулювання митних деліктів, що акумулює приватне та публічно-правові елементи системи права.

Зараз формується глибоке осмислення ролі норм права у житті суспільства. Зокрема, диференціація визначає внутрішні процеси, що відбуваються всередині правової системи, і пов'язана з виділенням нових структурних елементів у її системі шляхом певного «подрібнення» останньої. Левицька Н. визначає основні ознаки міжгалузевих комплексних правових інститутів, вони є структурним елементом системи джерел права та мають загальні положення для суміжних галузей права. Міжгалузеві інститути є актуальним відображенням загальних принципів права, які є спільними для усіх правових галузей, а також є відображенням спільних для кількох галузей права правових конструкцій. Предметом їх правового регулювання є певна спільна група суспільних відносин,

вони спрямовані на забезпечення та систематизацію правових приписів на основі спільного предмета правового регулювання [51].

Запропоновані згаданим автором характеристики хоч і видаються в цілому правильними, але все ж надто загальні, оскільки майже повністю дублюють характеристики правової системи, розробленої представниками загально-теоретичної юриспруденції [52].

Таким чином, міжгалузеві інститути права є різновидом базових правових інститутів і тому їм притаманні їх загальні характерні риси. Водночас під міжгалузевим інститутом права слід розуміти відокремлену сукупність правових норм різної галузевої належності, що регулюють певний вид взаємопов'язаних, близьких за змістом суспільних відносин у рамках специфічного правового режиму. Тому проходимо до висновку, що комплексний інститут права покликаний забезпечити нормативно-правове регулювання окремих груп суспільних відносин, що перебувають у сфері правового регулювання різних галузей права.

Міжгалузеві правові інститути належать до суміжних галузей права (фінансове, податкове, митне, міжнародне, кримінальне, адміністративне право). З цього погляду інститут правового регулювання митних деліктів може бути віднесений до міжгалузевих функціональних інститутів (Додаток Г).

Про складний характер митно-деліктних правовідносин вчені-адміністративісти писали досить давно. Зазначається, що митні делікти «охоплюють матеріально-правові та процесуально-правові ознаки, сукупність яких визначає зміст даного правового інституту, що регулює як відносини між фізичними та юридичними особами та митними органами, так і відносини між митними органами та судом» [190].

Зв'язок між нормами матеріального і процесуального права у зазначених правовідносинах значно складніший – це зв'язок норм, складових єдиного функціонального міжгалузевого інституту. Інститути права не однорідні за змістом і класифікуються з різних підстав. Зокрема, залежно від елементного складу вони поділяються на прості та складні; від характеру – на матеріальні та процесуальні; від функціональної ролі – на регулятивні та охоронні; від галузевої власності – на

галузеві та комплексні (міжгалузеві) інститути. Комплексні міжгалузеві інститути одночасно є складними та функціональними.

Міжгалузеві комплексні правові інститути притаманні для суміжних однорідних галузей права, наприклад, адміністративного, фінансового, митного права. Інститут правового регулювання митних деліктів, будучи інститутом, що об'єднує матеріальні й процесуальні галузі права, також є міжгалузовим, «прикордонним» Kosař D, Šipulová K, Kadlec O., інститутом [171, с. 110].

Фактично відбувається конвергенція публічного та приватного права. Тому комплексне поєднання публічно-правових та приватноправових принципів у регулюванні митно-деліктних правовідносин дає можливість забезпечити ефективний розвиток системи митного законодавства, шляхом залучення необхідних ресурсів для її належного розвитку. Як результат, отримуємо актуальний ефективний міжгалузовий інститут правового регулювання митних деліктів, який акумулює приватноправові та публічно праві елементи системи права. Зазначену тенденцію необхідно враховувати.

Галузі матеріального права, незалежно від наявних у них відмінностей, мають подібний предмет правового регулювання. Однотипність регулювання деліктних правовідносин у різних матеріальних галузях права дозволяє зробити висновок про глибинний зв'язок адміністративного, фінансового, митного права у регулюванні зазначених правовідносин.

Така позиція інтегрується в концепцію, відповідно до якої тепер на зміну диференціації приходить інтеграція різних галузей права. Інтеграція у межах міжгалузевих утворень може спричинити виникнення «особливого методу правового регулювання» у суспільних відносинах [154, с. 18]. Предмет правового регулювання міжгалузевих утворень також може розглядатися у межах класичної концепції галузевої структури права. Дейнега М. зазначав, що предметом галузі права є група однорідних відносин, предметом міжгалузевого інституту – різнорідні відносини, що вимагають «єдиного управління шляхом узгодженого застосування різних галузевих форм регулювання» [21].

Таким чином, інститут правового регулювання митних деліктів – складова частина, структурна одиниця ряду матеріальних і процесуальних галузей права. Їх відмінність простежується в контексті предмета правового регулювання, тобто, зазначений правовий інститут упорядковує не сукупність митних правовідносин, а лише їх окремі елементи. Якщо галузь права регулює систему суспільних відносин, то інститут – їх окремий вид. Зважаючи на системність самого права, для інституту характерний і ряд ознак, що специфічні для галузі права, але проявляються вони дещо на іншому рівні.

Специфіка міжгалузевого інституту полягає в наявності системоутворюючого чинника, який зумовлює виокремлення певного комплексу правових норм в окремий правовий інститут. Для предметних інститутів таким чинником є особливість відповідного різновиду суспільних відносин, тобто предмета правового регулювання. Інститут правового регулювання митних деліктів має власний специфічний предмет регулювання.

Добробог Л. вважає, що інститут правового регулювання митних деліктів має предметом свого регулювання відносини, що їх держава «закріплює та розвиває», [23] а також відносини, що виникають у результаті порушення правових норм. Так, інститут правового регулювання митних деліктів здійснює охорону прав і законних інтересів у сфері митних правовідносин. Махиніч Н. у висновку свого дослідження щодо процесуальних норм податкового права як засобу захисту прав та інтересів платників податків зазначила, що процесуальні норми податкового права зумовлюють реалізацію основоположних принципів і правил оподаткування. Вони сприяють вираженню законодавчо обґрунтованої концепції захисту прав та інтересів платників податків як на *De Facto*, так і на *De Jure* рівні. Без чіткого контролю за процедурними аспектами забезпечення прав та інтересів платників податків право на захист матиме суто умовний характер [60].

Матеріально-процедурні правові інститути забезпечують дію та ефективність інституційних норм. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що поряд зі створенням міжгалузевого інституту, за потреби формується й відповідний матеріально-процедурний правовий інститут. З огляду на складність суспільних

відносин, формалізацію матеріальних стандартів інституту правового регулювання митних деліктів, а також наявність прогалин у законодавстві щодо їх застосування, розвиток процедурних і матеріальних норм став об'єктивною необхідністю.

Отже, існування процесуальних або процедурних правових інститутів без взаємозв'язку з нормами та інститутами матеріального права є недоречним. Водночас і норми матеріального права без належного механізму реалізації не можуть ефективно регулювати суспільні відносини. У такому випадку їх вплив обмежується лише рівнем правової інформованості суб'єктів про належну поведінку, і вони перетворюються на загальні абстрактно-правові декларації, що не мають прямого зв'язку з процесом правового регулювання. Для того, щоб стати ефективним регулятором суспільних правовідносин матеріальна норма має бути у безпосередньому зв'язку із відповідними процедурними та процесуальними приписами. Варто зауважити, що обсяг процедурних та процесуальних норм значно перевищує обсяг матеріально-правових норм, адже багато матеріальних норм потребують для своєї правильної реалізації взаємодії цілої системи процесуальних та процедурних норм.

На думку Манько Д., міжгалузеві інститути є комплексними тому, що норми, які до них входять, не пов'язані єдиним методом і механізмом правового регулювання, майже всі вони мають зв'язок з основними галузями права [59, с. 10].

Як зазначають Оборотов Ю., Овчиннікова А. та Завальнюк В., найпоширенішим різновидом комплексних правових інститутів є міжгалузеві інститути. Вони формуються на межі суміжних галузей права, які мають спільні риси у колі регульованих суспільних відносин [80].

Олійник Х. вказує, що юридична відповідальність належить до функціональних міжгалузових комплексних інститутів, які здійснюють «наскрізну регламентацію найважливіших відносин, пов'язаних із залученням правопорушників до юридичної відповідальності» [81, с. 158]. У зв'язку з цим інститут обслуговує різні галузі права.

S. A. Cole, J. L. Mnookin, I. E. Dror, B. A. вважають, що порушення норм однієї галузі права може спричинити виникнення відповідальності за нормами інших

галузей права [166]. Наприклад, у разі порушення норм митного права може виникати адміністративна, кримінальна, дисциплінарна чи цивільноправова відповідальність. Адже митне право позбавлене свого (галузевого) інституту юридичної відповідальності.

Висвічуючи комплексні міжгалузеві правові інститути, Левицька Н. визначає їх основні ознаки: вони є структурним елементом системи права; містять загальні для суміжних галузей права положення; реалізуються із застосуванням загальних принципів права, які є спільними для більшості або усіх галузей права; створені на основі загальних правових галузевих конструкцій; предметом їх правового регулювання є певна група спільних суспільних відносин; спрямовані на забезпечення формування єдиної практики правового регулювання та уніфікації правових приписів [51]. Незважаючи на те, що запропонована Левицькою Н. характеристика в цілому видається точною, проте вона є надто розлогою, наведені характеристики майже повністю повторюють правові інститути, розроблені загальними теоретиками юриспруденції [52].

Тобто міжгалузевий інститут права є одним із різновидів правових інститутів, а тому має притаманні їм загальні риси. Водночас міжгалузевий комплексний правовий інститут варто розглядати як відокремлену систему правових норм різного галузевого спрямування, які регулюють певну сферу взаємопов'язаних, близьких за змістом суспільних відносин із застосуванням спеціального правового режиму. Як бачимо, комплексний міжгалузевий і правовий інститут формується для здійснення правового регулювання окремих груп суспільних відносин, тому він має бути науково осмислений не лише як предмет дисертаційного дослідження, але як певний живий орієнтир для розвитку правової системи та правозастосовчої практики.

Вважаємо, що інститут правового регулювання митних деліктів – це загальний, комплексний за змістом, особливий за структурою, охоронний за призначенням функціональний інститут матеріального права. Він спрямований на регулювання деліктних суспільних відносин у сфері митної діяльності.

Інститут охоплює правові норми, що визначають підстави, умови та порядок притягнення до відповідальності за митні правопорушення. Основне завдання інституту полягає в забезпеченні дотримання митних правил і належного функціонування митної системи через застосування відповідних санкцій.

Інститут правового регулювання митних деліктів є складним за своєю структурою, комплексним за змістом та міжгалузевим. Як інститут права він здійснює регулятивну функцію. Адже Закон, передбачаючи склади правопорушень та відповідні їм заходи відповідальності за їх скоєння, цим встановлює відповідні заборони для фізичних та юридичних осіб, визначає їх бажану правомірну поведінку. Інформація про норми, що встановлюють юридичну відповідальність за митні правопорушення, про правомірну поведінку щодо їх дотримання та реалізації може чинити регуляційний вплив на інших суб'єктів права.

Реалізація регулятивної функції є причиною виникнення інших функцій юридичної відповідальності за порушення митного законодавства (превентивної, каральної, відновлювальної, виховної). Перша закріплює наявні суспільні відносини, друга спрямована на їх розвиток, зміну та вдосконалення. Будь-який міжгалузевий інститут бере участь у регулюванні відносин, які є конфліктними; він має об'єктивний характер, закріплений у нормативних правових актах і є передумовою зовнішнього прояву позитивного чи негативного аспектів реалізації юридичної відповідальності за вчинення митних правопорушень.

Інститут правового регулювання митних деліктів як правовий інститут має всі найважливіші особливості, властиві інститутам права. Він є основою права як чинника підтримки громадського порядку, сприяє регулюванню соціальних відносин, є міжгалузевим формуванням, тобто охоплює різні галузі права, виконує функцію контролю та виражений у законодавстві.

Однією з важливих умов єдності міжгалузевого комплексного інституту правового регулювання митних деліктів є наявність у ньому функціональних зв'язків, які становлять таку залежність між нормами права, коли дія однієї норми (групи норм) спонукає до дії іншу норму (групу норм) чи, навпаки, виникає залежно від дії іншої норми (групи норм).

Єдність інституту правового регулювання митних деліктів підтверджується наявністю загальних принципів, що закріплюють основні засади, ідеї даного інституту. У тому числі виділяють: законність, гуманізм, справедливість, індивідуалізація, вина (невинність). У юридичній літературі можна зустріти й дещо інше поєднання принципів відповідальності за порушення митного законодавства [156]. Принципи інституту правового регулювання митних деліктів впливають на формування юридичної практики, визначають структуру й зміст норм, складових інституту і забезпечують його системну єдність.

Таким чином, інститут правового регулювання митних деліктів – це міжгалузевий, функціональний, регулятивно-охоронний інститут права, що закріплює і (або) впливає на найважливіші суспільні відносини, а у разі їх порушення – відносини відповідальності, що виникають із юридичного факту вчинення митного правопорушення.

Інституту правового регулювання митних деліктів притаманні такі ознаки: системність та інституційна відокремленість; єдність правових норм; самостійний предмет правового регулювання; імперативний метод як основний, а також диспозитивний і заохочувальний як додаткові методи правового регулювання; регулятивна, превентивна, каральна, відновна та виховна функції.

Як зазначає Р. Castillo-Ortiz, механізм формування комплексного міжгалузевого правового інституту складається із таких етапів:

1) предметизація – це формування суспільних відносин, що потребують правового регулювання засобами декількох галузей права, або суттєва зміна наявних суспільних відносин з метою формування комплексного предмета правового регулювання;

2) регуляторне забезпечення вироблення специфічних методів правового регулювання, формування окремого кола суб'єктів цих правовідносин, а також основних регуляторних засобів впливу на поведінку суб'єктів правовідносин шляхом застосування дозволів, заборон та зобов'язань;

3) формалізація законодавства, ухвалення нормативно-правових актів, які встановлюють загальний порядок нормативного забезпечення, а також тих

нормативних актів, які містять положення щодо їх застосування, наприклад, підзаконних нормативно-правових актів;

4) кореляція галузевих норм, посилення системних зв'язків між правовими нормами різних галузей права, що регулюють окрему сферу суспільних відносин, що стає чинником збільшення кількості спеціальних правових норм, зокрема, установчих норм, норм-дефініцій, норм-принципів, норм-колізій, тобто відбувається формування нових міжгалузевих зв'язків [185].

На основі проведеного наукового дослідження розроблено схему міжгалузевого правового інституту митних деліктів, що охоплює кілька правових галузей і аспектів (Додаток Д).

Аналізуючи елементи міжгалузевого інституту митних деліктів, варто зазначити, що з позиції М. Dawson міжгалузеві інститути є комплексом правових приписів, які відображають загальні для суміжних галузей права юридичні конструкції та спрямовані на регламентацію певної групи спільних суспільних правовідносин і забезпечення їхнього захисту [174]. Вважаємо, що зазначена однотипність забезпечується насамперед спільністю міжгалузевих принципів, адже саме останні не дають галузям права розвиватися окремо, ізольовано одна від одної.

Через них здійснюється координація та взаємодія галузей права між собою. Міжгалузеві правові принципи реалізуються в подібних правовідносинах. Концепція міжгалузевої єдності, втілена у змісті правових принципів, має важливе практичне значення, оскільки дозволяє повною мірою виявити їх загальні та спеціальні риси. Найважливішим складовим елементом міжгалузевих правових принципів є необхідність їх застосування з метою уникнення право-інтерпретаційних помилок Loughlin, M. [173]. Помилки, пов'язані з порушенням міжгалузевих принципів права, проявляються насамперед у формуванні так званих прикордонних станів, коли виникає потреба залучення нормативного матеріалу інших галузей у процесі правозастосування. Саме встановлення міжгалузевих принципів та їх точне й неухильне застосування дозволяє інтерпретаторам уникати право-інтерпретаційних помилок при тлумаченні правових норм.

Належне використання міжгалузевих принципів права, як зазначає Jaye Ellis, зумовлює єдність нормативного забезпечення, запобігає його подальшому дублюванню [167] навіть у зв'язку із необхідністю належного внутрішньо-системного узгодження нормативних приписів. Формування системи міжгалузевих принципів права спрощує положення законодавчих актів, робить нормативні розпорядження більш гнучкими та ефективними, а також пристосованими для належного правового регулювання та охорони динамічних правовідносин. У разі виникнення прогалин у системі правового регулювання суспільних відносин саме міжгалузеві принципи можуть виконувати роль компенсаторного механізму. Вважаємо, що принципами міжгалузевого інституту митних деліктів є:

- *принцип законності* – усі дії в рамках митного процесу повинні відповідати чинному законодавству. Порушення митних правил тягне за собою юридичну відповідальність;
- *принцип презумпції невинуватості* – особи, звинувачені в митних правопорушеннях, вважаються невинуватими, доки їхня вина не буде доведена в установленому порядку;
- *принцип пропорційності покарання* – санкції за митні правопорушення повинні бути пропорційними до тяжкості порушення. Важливо враховувати обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність;
- *принцип забезпечення прав і свобод громадян* – усі учасники митних правовідносин мають право на захист своїх прав та законних інтересів;
- *принцип економічної безпеки* – одним з основних завдань митних органів є забезпечення економічної безпеки держави шляхом боротьби з контрабандою та іншими митними правопорушеннями.

Ці принципи формують основу для регулювання відносин у сфері митних правопорушень та забезпечують баланс між інтересами держави й правами громадян.

Розглядаючи структуру міжгалузевих правових інститутів, слід пам'ятати, що зміст правового явища не обмежується лише сукупністю юридичних норм.

Функціональне призначення кожного інституту права, зокрема й міжгалузевого, проявляється лише у взаємодії всіх елементів правової системи та потребує врахування впливу численних соціальних чинників. Ці особливості знаходять вияв у змісті всіх правових інститутів і їхній структурній специфіці, виступаючи передумовою для формування комплексних міжгалузевих правових інститутів.

Як зазначає Луць Л., класифікація і типологізація є самостійними методами пізнання. Класифікацію можна визначити як поділ певної категорії на групи або види за певними властивостями чи ознаками. Натомість типологізація є процесом узагальнення окремих системних явищ сучасної дійсності на основі теоретичних моделей [55].

Для того, щоб створити схему міжгалузевого правового інституту митних деліктів, необхідно включити основні елементи, які складають цей інститут. Схема повинна відображати структуру, взаємозв'язки й основні компоненти, що стосуються митних правопорушень (Додаток Д).

Отже, інститут правового регулювання митних деліктів є окремим комплексним міжгалузевим інститутом права, оскільки об'єднує елементи декількох галузей права, спрямованих на забезпечення правопорядку у сфері митної діяльності.

Міжгалузевий інститут включає норми адміністративного, митного та кримінального права. Це відображає необхідність комплексного підходу до регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення митного контролю та забезпечення дотримання митних правил.

Інститут правового регулювання митних деліктів є окремим комплексним міжгалузевим інститутом права. Це відбувається завдяки інтеграції норм адміністративного, митного та кримінального права, спеціалізованих процедур та гармонізації правових норм для забезпечення ефективного контролю та безпеки у сфері митної діяльності. Такий дослідницький підхід дійсно дає комплексне уявлення про регулювання митних правовідносин, але важливіше те, що він сприяє запобіганню правопорушень у цій сфері.

Це загальний, комплексний за змістом, особливий за структурою, охоронний за призначенням, функціональний інститут матеріального права. Він спрямований на

регулювання деліктних суспільних відносин у сфері митної діяльності, використовуючи метод покарання порушників митного законодавства.

Цей інститут охоплює правові норми, що визначають підстави, умови та порядок притягнення до відповідальності за митні правопорушення. Основне завдання інституту полягає в забезпеченні дотримання митних правил і належного функціонування митної системи через застосування відповідних санкцій. Інститут правового регулювання митних деліктів є складним за своєю структурою, комплексним за змістом та міжгалузевим.

1.3. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів

Систематизація суб'єктів адміністративно-правового регулювання є одним із домінантних питань у науці адміністративного права й застосовується в різних його сферах. Змістовне наповнення та предмет такого регулювання звертає на себе більшу увагу учених та практиків-правників, залишаючи проблему чіткого формулювання поняття та його елементів. Актуальність систематизації суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів загострюється в сучасних умовах, коли митні правопорушення при перетині державного кордону набувають нових обрисів та масштабів.

Проблеми адміністративно-правового регулювання досліджували фахівці адміністративного права: В. Авер'янов, Д. Бахрах, Т. Биркович, В.Галуцько, С. Дорогунцов, О. Драган, В. Ніколаєв, Н. Олійник, Г. Паномаренко, Л. Попов, Л. Кузьменко, О. Мельник, Г. Семчук, Р. Сиротяк, М. Федуняк, В. Шкарупа та інші.

Уважаємо, що у контексті аналізу адміністративно-правового регулювання у галузі запобігання та протидії митних деліктів необхідно розкрити сутність дефініцій «регулювання», «адміністративно-правове регулювання», «система», що становлять основу понятійного апарату в досліджуваній сфері.

В академічному тлумачному словнику української мови дається наступне тлумачення терміну «регулювати»: впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкорювати його відповідним правилам, певній системі [114]. В українській юридичній літературі традиційно використовується як термін «механізм адміністративно-правового регулювання», так і «система адміністративно-правового регулювання».

Механізм (грец. μηχανή *mechané* – *машина*) – сукупність тіл (механічна система), що призначена для перетворення руху одного або декількох тіл у потрібний рух інших тіл [114.]. У словнику української мови наводяться наступні трактування змісту слова «механізм»: пристрій, що передає або перетворює рух; внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [114]. Саме така неоднозначність історично обумовлених аспектів розуміння змісту поняття «механізм» спричиняє розмаїття визначень різних механізмів у правовій, економічній та управлінській науках. Наукові положення, що стосуються визначення сутності поняття «механізм», в юридичній науці зосереджуються, в основному, на структурному аспекті, виділяючи методи, інструменти, засоби, важелі, форми, способи як основний зміст механізму.

Водночас система (від дав. гр. σύστημα – «сполучення», «ціле», «з'єднання») – множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою і мають мету [114]. Обидва терміни мають технологічну спрямованість, однак більш адекватним видається саме поняття системи, що окреслює конкретну мету, поелементний склад і взаємопов'язаність елементів.

Дефініція «система адміністративно-правового регулювання» дозволяє в комплексі побачити сутнісні засади адміністративного права; вона дає можливість зрозуміти логіку адміністративно-правового впливу на суспільні відносини, виділити головні елементи організаційно-правового впливу і регулювання цих відносин. У національній юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення адміністративно-правового регулювання. Існує велика кількість

пропонованих дефініцій, що досить істотно відрізняються одне від одного. Однак також варто зазначити, що є низка ознак, які притаманні різноманітним теоретичним підходам, тому вони можуть слугувати характерними ознаками адміністративно-правового регулювання.

Загалом погоджуємось із доволі вдалим підходом Галуцько В. щодо трактування «адміністративно-правового регулювання», яке автор розуміє як «спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку та діяльність його адресатів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані у правових веліннях орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин на досягнення фактичних завдань адміністративного права» [13]. Адміністративно-правову природу функціонування митної справи в державі доволі комплексно окреслює Настюк В., стверджуючи, що «організація митної справи трактується як виконавчо-розпорядча діяльність митно-правового характеру, спрямована на створення умов, необхідних і достатніх для виконання органами митної служби відповідних функцій у межах, передбачених законодавством України, міжнародними договорами з питань митної справи» [73, с.12].

Якщо робити проєкцію адміністративно-правового регулювання на сферу протидії митним деліктам, то змістовність досліджуваного поняття набуватиме таких особливостей:

- по-перше, досліджуване адміністративно-правове регулювання розраховане переважно на такі суспільні відносини, що виключають юридичну рівність їх учасників, тобто тут переважає метод «влада – підпорядкування», як наслідок – при здійсненні митного контролю чітко виділяються суб'єкти митного контролю (митна служба, БЕБ, СБУ та ін.) та підпорядковані фізичні особи, які перетинають митний кордон, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності;
- по-друге, адміністративно-правове регулювання виходить із наявності офіційної державної митної інстанції, яка має право вирішувати в односторонньому порядку (або ж в судовому порядку при застосуванні окремих санкцій до порушників), відповідно до вимог законів та

адміністративно-правових норм, питання, що виникають у межах управлінських відносин, які вони регулюють;

- по-третє, імперативність та односторонність, як найбільш суттєві ознаки адміністративно-правового регулювання, не виключають використання за необхідності дозвільних засобів (наприклад, до таких суб'єктів в митній сфері можна віднести торгово-промислові палати, митно-брокерські фірми тощо), у результаті яких можуть виникати відносини рівності учасників управлінських відносин, що регулюються.

У систему адміністративно-правового регулювання митних деліктів входять декілька елементів: адміністративно-правові норми, суб'єкти, об'єкти регулювання тощо. Загалом поділяємо доктринальний підхід про те, що «основним елементом правового регулювання будь-яких суспільних відносин є норми права, зафіксовані в законах та інших нормативно-правових актах, якими визначається модель можливої та необхідної поведінки їх суб'єктів» [142, с. 40-41].

Адміністративно-правові норми, виступаючи фундаментальними елементами правового регулювання, формують нормативну основу державної митної політики. У законодавстві України ці норми інкорпоровані до багаторівневої системи законодавства, що охоплює: конституційні положення (статті 92, 116 Конституції України), спеціальне кодифіковане законодавство (Митний кодекс України), відомчі нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Така багатошаровість нормативної бази забезпечує комплексний підхід до регулювання митних відносин, поєднуючи національні інтереси з міжнародними зобов'язаннями.

Сучасна система митного законодавства України характеризується чіткою ієрархією нормативних актів, де особливе місце займають: Конституція України як акт вищої юридичної сили, що визначає компетенцію державних органів у митній сфері; Митний кодекс України – системоутворюючий акт, що кодифікує основні принципи митної справи; спеціальні закони, що деталізують окремі аспекти митної діяльності; міжнародні договори, які впроваджують стандарти Всесвітньої митної організації та інших міжнародних інституцій. Ця система знаходить своє

відображення в практиці адміністративно-правового регулювання, де кожен рівень законодавства виконує специфічну функцію у забезпеченні ефективного митного контролю.

Об'єктами адміністративно-правового регулювання у сфері митної діяльності виступають сукупність митних формальностей, обов'язкових для виконання усіма сторонами митних правовідносин відповідно до норм митного законодавства, а також безпосередній вплив митних владних інституцій на зменшення деліктної поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У цьому й проявляється природа адміністративно-правового регулювання – через його «нормативну сутність процесу управління державними органами певною групою суспільних відносин у відповідній сфері або щодо реалізації іншого об'єкта впливу» [14, с. 44].

Визначальним для теоретичного конструювання адміністративно-правового регулювання митних деліктів є обґрунтування базових принципів, на яких воно повинне ґрунтуватися. Такі принципи є фундаментальними основами та домінантними правилами функціонування суб'єктів адміністративно-правового регулювання в системі митних правовідносин. Крім цього, вони повинні окреслювати моделі та правила поведінки як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, громадян, які здійснюють перетин митного кордону держави, але й інституцій, що забезпечують охорону економічних інтересів держави в процесі захисту її кордонів.

Таким чином, принципи адміністративно-правового регулювання фактично є його визначальними ідеями, в яких розкривається сама сутність та призначення правових норм як регуляторів митних відносин.

Принцип презумпції невинуватості є одним із базових правових принципів. Відповідно до нього особа, яка підозрюється у вчиненні митного делікту, вважається невинною доти, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку та підтверджено рішенням (вироком) суду, що набрало законної сили. Активне поширення цього принципу в юридичних практиках країн світу започаткував британський правник, суддя та політик віконт Джон Санкі (John

Sankey, 1866-1948), однак він залишається актуальним і сьогодні. Що стосується України, то цей принцип закріплений і в Конституції (ст. 62, ст. 63), і в КПК України, і в КК України, однак періодично з'являються законопроекти, які ініціюють або скасування, або певне нівелювання принципу презумпції невинуватості (наприклад, законопроект №2562 від 06.04.2015 р.). Таким чином, у парадигмі цього принципу особа не може вважатися винуватою у вчиненні, наприклад, контрабанди до винесення обвинувального вироку суду, в якому буде встановлено її вину на підставі обґрунтованих та законним чином одержаних доказів (вина особи доведена в законному порядку та поза розумним сумнівом) [53, с.65].

Принцип законності спрямований на захист прав учасників митно – деліктних правовідносин шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства митним органом (посадовою особою) в процесі проведення контрольних дій. Адміністративне провадження у митних правовідносинах, відповідно до зазначеного принципу, має здійснюватись: у межах повноважень органу, який провадить контроль; компетентними посадовими особами; з дотриманням необхідної процедури та термінів контролю; з належним юридичним закріпленням етапів та результатів контролю.

Принцип рівності всіх суб'єктів адміністративно-правового регулювання перед законом і судом незалежно від економічного добробуту, форм власності, соціального статусу, статків, національної приналежності, кольору шкіри та ін. Дотримання такого принципу в контексті протидії митним правопорушенням забезпечить ефективність недискримінаційного підходу притягнення до відповідальності винних осіб у порушенні митного законодавства.

Принцип доброчесності суб'єктів адміністративно-правового регулювання, що визначає моральну компоненту протидії митним деліктам. У цьому контексті погоджуємось із позицією науковців, що «основоположні принципи права тільки тоді матимуть високий позитивний ефект під час їх реалізації у відповідній юридичній, правозастосовній діяльності та правовідносинах, коли вони будуть наповнені традиційним моральним змістом, тобто будуть узгоджуватися з

вимогами та принципами панівної моралі в суспільстві» [119, с. 278]. Принцип доброчесності актуалізується в контексті спрямованості дій митних службовців та судових органів влади на захист публічних інтересів, а також супроводжується відмовою від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень.

Принцип невідворотності покарання - це один із головних принципів кримінального процесу, адже саме невідворотність покарання має головний вплив на осіб, які можуть вчити кримінальні правопорушення, однак він водночас є визначальним для сфери митних правовідносин, адже слугує інструментом зменшення митних девіацій. Принцип невідворотності характерно виявляється у тому, що: 1) кожна особа, в протиправних діяннях якої є склад митного делікту, повинна понести адміністративну чи кримінальну відповідальність; 2) така особа не може бути покарана за один і той самий митний делікт двічі.

Принцип транспарентності у діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання. Дефініція «транспарентність» є широко вживаною і має початки в різних мовах (зокрема, з англійської «transparency» – прозорий [184, с. 1271]), але загальноприйнятим вважається єдине походження відповідного терміна з латини, де «transparere» дослівно перекладається як щось прозоре та зрозуміле [50, с. 33].

У контексті протидії митним деліктам важливим видається формування об'єктивної та прозорої платформи функціонування митних та судових органів влади, що за своїми повноваженнями здійснюють діяльність щодо притягнення до відповідальності за порушення митного законодавства. Виходячи із того, що перелічені державні інституції є одними із тих, що перебувають в середовищі надзвичайних корупційних ризиків, їх транспарентна діяльність стане стійким фундаментом підвищення довіри до влади, механізмом подолання корупції та вагомим чинником покращення протидії митним деліктам в Україні.

У контексті реалізації цього принципу підтримуємо наратив про те, що «на практиці необхідно створити належні умови для здійснення ефективного громадського контролю діяльності посадових осіб Державної митної служби

України; забезпечити стабільне функціонування телефону довіри та системи повідомлення електронною поштою (і засобами інформування соціальних мереж) про факти порушень прав та охоронюваних законом інтересів осіб із боку митних органів; організувати цілодобову відеофіксацію всього процесу здійснення митної справи, включаючи конкретні дії посадових осіб Державної митної служби України з використанням динамічних та нагрудних камер відеоспостереження з обов'язковим зберіганням відеофайлів на захищених серверах» [53, с. 72].

Базовою державною інституцією у сфері протидії митних правопорушень є Державна митна служба України, яка відповідно до покладених на неї завдань: «забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення; забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглої зоні України; організовує та здійснює провадження у справах про порушення митних правил, контролює дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил; запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України; бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил; виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення» [69].

Складність функціонування митних органів України в частині протидії митним правопорушенням можна пояснити постійними адміністративними та організаційно-правовими змінами, що відбувались з митницею впродовж останніх тридцяти років. У цьому контексті варто говорити про існування декількох етапів

становлення митних органів України як суб'єктів адміністративно-правового регулювання.

Процес створення незалежної митної системи України розпочався у 1991 році з переходом структур колишнього Митного комітету СРСР, розташованих на території України, під юрисдикцію новоутвореного Державного комітету митного контролю України. Цей інституційний трансфер став важливим етапом у забезпеченні економічного суверенітету молодій державі. В умовах проголошення незалежності виникла невідкладна потреба у формуванні власної правової бази митної справи, що знайшло своє відображення у прийнятті низки основоположних законодавчих актів: Закону «Про митну справу в Україні» (25 червня 1991 р.), Закону «Про Єдиний митний тариф» та першого Митного кодексу України (1991-1992 рр.).

11.12.1991 року Указом Президента України було створено Державний митний комітет України як центральний орган виконавчої влади у сфері митної політики. До основних завдань цього органу входило: забезпечення економічної безпеки держави; контроль за дотриманням митного законодавства; організація митного оформлення та контролю; протидія митним правопорушенням.

Створення Держмиткому України стало завершальним етапом інституціоналізації національної митної системи, що дозволило Україні перейти від радянської моделі митного адміністрування до самостійної системи захисту економічних інтересів держави. Цей період характеризується інтенсивним нормотворенням та формуванням нових механізмів митного регулювання, адаптованих до вимог незалежної держави.

У 1996 році Президентом України було підписано Указ «Про Державну митну службу України» [129], на основі Державного митного комітету України було утворено Державну митну службу України (ДМСУ) як центральний орган виконавчої влади у сфері митної політики. До її структури увійшли регіональні митниці, спеціалізовані митні управління та підвідомчі організації, які отримали повноваження з реалізації повного циклу митних процедур. Відмінною рисою нової системи стало надання регіональним митницям статусу самостійних

оперативних підрозділів, що безпосередньо здійснюють митний контроль, оформлення товарів і боротьбу з митними правопорушеннями у своїх зонах відповідальності.

Проведена реорганізація сприяла суттєвому вдосконаленню функціонування митної системи України. Серед основних досягнень реформи слід відзначити: оптимізацію організаційної структури за принципом чіткого розподілу повноважень; підвищення рівня централізації управління митною системою; зміцнення виконавчої дисципліни серед особового складу; підвищення оперативної мобільності митних підрозділів; посилення ефективності митного контролю; інтенсифікацію боротьби з контрабандою та іншими порушеннями митних правил.

Ці зміни значно підвищили ефективність захисту економічних інтересів держави та сприяли гармонізації української митної системи з міжнародними стандартами.

У кінці 2012 року українська митна система зазнала значної інституційної трансформації внаслідок прийняття Указу Президента «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади». Відповідно до цього документу, було здійснено об'єднання Державної митної служби України та Державної податкової служби України у єдиний орган – Міністерство доходів і зборів України. Ця реформа передбачала досягнення кількох ключових цілей: підвищення ефективності адміністрування податкових та митних платежів, оптимізацію витрат на утримання апарату, усунення функціонального дублювання та спрощення бюрократичних процедур для суб'єктів господарювання.

Митний кодекс України, який діяв на той час, відобразив ці організаційні зміни у розділі XX, присвяченому органам, що здійснюють державну митну справу. Згідно з кодексом, новоутворені органи доходів і зборів отримали двояке завдання: з одного боку, вони мали сприяти розвитку зовнішньоекономічної діяльності шляхом створення сприятливих умов для бізнесу, з іншого – забезпечували захист економічних інтересів та безпеку держави. Така двостороння функціональність відображала баланс між лібералізацією зовнішньоекономічних відносин і необхідністю підтримки державного суверенітету в митній сфері. Водночас

реорганізація викликала суперечливі оцінки серед експертів, які висловлювали занепокоєння щодо можливого зниження спеціалізації митних органів та їх ефективності у боротьбі з контрабандою.

Поділяємо міркування багатьох українських вчених та практиків про те, що така реформа призвела до глибокої адміністративно-інституційної кризи, наслідки котрої й дотепер негативним руйнівним чином визначають функціонування національної митної системи [61, с. 5].

Адміністративно-організаційна побудова митних органів цього періоду вплинула на те, що кількість митних деліктів значно зросла, а «рівень митного контролю в державі знизився, внаслідок чого відбулось чимало шахрайських операцій, контрабанди та почав відбуватися занепад митної сфери» [126, с. 85].

Функціоналом органів доходів і зборів щодо забезпечення протидії митних правопорушень були такі основні завдання [69]:

- «забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи;
- здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі на підставі електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю тощо;
- аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю;
- запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;
- здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав тощо» [69].

01.03.2014 року Постановою Кабінету Міністрів України №67 було ініційовано новий етап реформування фіскальних органів, що передбачав ліквідацію Міністерства доходів і зборів та відновлення окремих структур податкового і

митного контролю. Ця зміна організаційної моделі відбулася у рамках створення Державної фіскальної служби України, що стало реакцією на необхідність підвищення ефективності адміністрування податкових та митних платежів. Відновлені митна та податкова служби, хоча й функціонували як окремі центральні органи виконавчої влади, підлягали координації з боку Уряду через міністра фінансів України, що забезпечувало єдність фіскальної політики держави.

Реорганізація фіскальних органів у 2014 році мала кілька ключових організаційних наслідків:

- відокремлення функцій митного та податкового адміністрування дозволило підвищити спеціалізацію кожного з органів;
- введення механізму координації через міністра фінансів забезпечило узгодженість дій різних фіскальних інституцій;
- децентралізація управління сприяла більш гнучкому реагуванню на регіональні особливості зовнішньоекономічної діяльності;
- збереження єдиної концепції фіскальної служби дозволило уникнути повного розриву між податковими та митними органами.

Ця реформа відобразила пошук оптимального балансу між спеціалізацією фіскальних органів та необхідністю їх ефективної координації, що стало важливим кроком у розвитку української системи державного фінансового контролю [99].

Менш ніж за три місяці після попередніх рішень уряд України ініціював принципову зміну курсу реформування фіскальної системи. Замість запланованого відновлення окремих податкового та митного відомств, було прийнято рішення про створення єдиного фіскального органу. Ця зміна стратегії була офіційно закріплена Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіскальної служби», що скасовувала попередній підхід до роздільного функціонування митних та податкових органів [102].

18.12.2018 року Кабінет Міністрів прийняв рішення про утворення Державної податкової та Державної митної служб (ДМСУ) шляхом реорганізації Державної фіскальної служби. Зміни відбулись і в функціональних завданнях щодо протидії

митним правопорушенням, зокрема варто виділити розширені завдання, виконання яких покладено на ДМСУ:

- «узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, вносить в установленому порядку на розгляд Міністра фінансів пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, наказів Мінфіну, а також подає Міністрові фінансів для погодження позицію щодо проєктів нормативно-правових актів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади;
- розробляє проєкти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, та в установленому порядку подає їх Міністрові фінансів;
- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;
- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглої зоні України;
- забезпечує та здійснює контроль за дотриманням підприємствами й громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;
- забезпечує та здійснює контроль за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим;
- вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

- здійснює, зокрема разом з іншими державними органами та митними органами іноземних держав, заходи щодо інтегрованого управління кордоном, вдосконалення процедури пропуску через державний кордон товарів і транспортних засобів, виконання митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань державної митної справи;

- організовує та здійснює провадження у справах про порушення митних правил, контролює дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил;

- запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України;

- бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил;

- організовує та провадить відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність та здійснює контроль за її провадженням оперативними підрозділами Держмитслужби та її територіальних органів, які ведуть боротьбу з контрабандою; взаємодіє в межах повноважень, визначених законом, з іншими органами, що проводять таку діяльність; вживає в межах повноважень, визначених законом, заходів до відшкодування завданих державі збитків;

- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення тощо.

- запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України;

- бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил;

- організовує та провадить відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність та здійснює контроль за її провадженням оперативними підрозділами Держмитслужби та її територіальних органів, які ведуть боротьбу з контрабандою; взаємодіє в межах повноважень, визначених законом, з іншими органами, що

провадять таку діяльність; вживає в межах повноважень, визначених законом, заходів до відшкодування завданих державі збитків;

- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення» [102].

Суб'єктний склад механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні, крім Державної митної служби України, охоплює і ряд інших державних інституцій, зокрема Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Національну поліцію України, систему судів, що розглядають справи про порушення митних правил і контрабанду тощо. Специфічність суб'єктного складу, який аналізується, пов'язана з тим, що в процесі протидії митним деліктам залучено норми різних галузей права. На цьому наголошує Панов І.: «митні правовідносини – це врегульовані нормами різних галузей права суспільні відносини, в яких їх суб'єкти взаємопов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків у сфері митної справи» [88].

Чинне законодавство в Україні визначає загальні питання адміністративного та судового порядку притягнення до відповідальності за вчинення митних деліктів, у тому числі оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації (у нашому випадку – митних інституцій), або окремі випадки такого оскарження стосовно рішень, дій чи бездіяльності митних органів та їх посадових осіб.

Аналізуючи особливості судового розгляду справ про митні правопорушення, важливо наголосити на дискусійності щодо визначення права на оскарження постанов у справах про порушення митних правил. Українські вчені-правники також зазначають, що Митним кодексом України встановлено неоднаковий підхід до визначення кола суб'єктів такого оскарження залежно від суб'єкта її видання [58, с.15].

Відповідно до ст. 522 Митного кодексу України справи про порушення митних правил розглядаються митними органами та судами залежно від виду вчиненого правопорушення, а також, чи є правопорушник повнолітньою особою.

Розв'язуючи питання про застосування до особи адміністративної відповідальності за вчинення порушення митних правил, потрібно мати на увазі, що це правопорушення має багато спільного з таким небезпечним правопорушенням, як злочин. Зумовлене це тим, що об'єкти посягання цих правопорушень збігаються. Тому надзвичайно важливо, щоб при кваліфікації конкретного діяння враховувалась вся сукупність обставин, що характеризують склад правопорушення: зокрема, особливості об'єкта посягання, особистість правопорушника, форму його провини, наслідок протиправного діяння. Тільки в цьому випадку можливо правильно визначити міру суспільної небезпеки конкретного діяння і відповідно кваліфікувати його або як порушення митних правил, або як злочин.

Зважаючи на це, видається дещо дискусійним, що Митний кодекс України у ч. 5 ст. 529 встановлює перелік осіб, які можуть оскаржувати постанову у справі про порушення митних правил, винесену судом (суддею), і залишає поза увагою коло можливих скаржників щодо постанов митних органів. Зокрема, постанова суду може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, представником такої особи або митним органом, який здійснював провадження у цій справі [69].

Загальна система винесення постанов про митні правопорушення, їх розгляд та оскарження схематично представлена в Додатку Е.

Встановлення обставин учинення порушення митного законодавства проводиться у процесі провадження. Провадження у справах про порушення митних правил як спеціалізований адміністративно-юрисдикційний процес реалізує комплекс взаємопов'язаних завдань, що їх можна класифікувати за трьома основними напрямками:

1. Прямі завдання оперативного реагування: ідентифікація та нейтралізація фактів порушення митних норм; проведення об'єктивного та всебічного

розслідування кожної конкретної ситуації; прийняття законних та обґрунтованих рішень щодо застосування санкцій.

2. Завдання системного характеру: аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що призводять до порушень; розробка та впровадження профілактичних заходів; удосконалення механізмів правозастосування.
3. Стратегічні завдання превентивного впливу: формування культури дотримання митного законодавства; створення ефективних бар'єрів для потенційних правопорушників; забезпечення стабільності митного правопорядку

Загалом провадження у справах про порушення митних правил є низкою послідовно пов'язаних між собою процесуальних дій посадових осіб митних органів України, однак на практиці ця система є доволі дискусійною та неоднозначною.

Порядок провадження у справах про порушення митних правил визначається Митним кодексом України, а також законодавством України про адміністративні правопорушення – у частині, не врегульованій Митним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства тощо.

Процес правозастосування у сфері митних правопорушень є формалізованою послідовністю взаємопов'язаних стадій, кожна з яких характеризується власним процесуальним змістом та функціональним призначенням. До основних етапів належать: ініціювання провадження (порушення справи), суттєвий розгляд з подальшим винесенням адміністративного акта, процедура оскарження та перегляду постанови, а також стадія виконавчого провадження. Науковий аналіз даної послідовності дозволяє виокремити її як замкнутий цикл адміністративної юрисдикції, де кожна наступна стадія є логічним продовженням попередньої, формуючи цілісний механізм захисту публічних інтересів у митній сфері.

Порушення справи про митні правопорушення як первинна стадія провадження має комплексний процесуальний зміст, що включає низку обов'язкових дій уповноважених суб'єктів. До них належать: 1) фіксація факту

порушення митних правил; 2) складання первинних процесуальних документів (протоколу про правопорушення та інших); 3) кваліфікація діяння з погляду чинного законодавства; 4) ідентифікація осіб, причетних до правопорушення; 5) збір та попередній аналіз доказів. Ця стадія має вирішальне значення для подальшого провадження, оскільки саме на цьому етапі формується фактична основа справи та визначається вектор подальшого розслідування. Від якості її проведення безпосередньо залежить ефективність усього механізму притягнення до відповідальності за порушення митних правил.

На початковій стадії провадження формується комплекс обов'язкових процесуальних документів, що включає: протокол про порушення митних правил, протокол про адміністративне затримання (ст. 507 МК України), а також інші спеціалізовані протоколи процесуальних дій (ст. 508 МК України). Ця документація відображає проведення митного розслідування, основним завданням якого є формування достатньої та вірогідної доказової бази. Процесуальна цінність даного етапу полягає у створенні об'єктивної основи для подальшого розгляду справи, що забезпечує реалізацію принципів всебічності та повноти дослідження обставин правопорушення.

Етап порушення справи формально завершується у момент передачі зібраних матеріалів до уповноваженого органу для подальшого розгляду. Відповідно до положень ст. 522 МК України, визначення конкретного органу, компетентного розглядати справу, здійснюється з урахуванням критеріїв підвідомчості. Цей перехід між стадіями має важливе процесуальне значення, оскільки саме на цьому етапі забезпечується дотримання принципу законності при визначенні юрисдикції та підготовці справи до розгляду по суті.

Розгляд справи про порушення митних правил є основним етапом провадження, під час якого уповноважений орган (митний орган або суд) здійснює остаточне дослідження обставин справи та надає юридичну кваліфікацію діям правопорушника. На цій стадії реалізується основне призначення провадження – забезпечення законного та обґрунтованого застосування адміністративної відповідальності. Процесуальним підсумком даного етапу є винесення постанови,

що містить висновки про наявність або відсутність складу правопорушення та передбачає відповідні заходи впливу.

Завершальним елементом системи провадження є стадія перегляду постанови у зв'язку з її оскарженням. Відповідно до ст. 529 МК України, цей механізм забезпечує реалізацію права на судовий захист та дозволяє усунути можливі помилки, допущені під час попередніх стадій. Науковий інтерес до цієї стадії обумовлений її двоюкою природою: з одного боку, вона виконує функцію контролю за законністю попередніх рішень, з іншого – є важливим інструментом захисту прав осіб, притягнутих до відповідальності. Ця стадія завершує цикл провадження, забезпечуючи вичерпність та системність митної юрисдикції.

Потрібно також наголосити, що такі норми митного законодавства в частині оскарження є бланкетними, що прямо відсилають до інших нормативно-правових актів. Так, Податковий кодекс України визначає процедуру оскарження податкових повідомлень-рішень, що адміністровані в тому числі митними органами [91]. Кодекс України про адміністративні правопорушення регламентує особливості порядку оскарження постанов у справах про порушення митних правил. Водночас Кодекс адміністративного судочинства України є законодавчим актом, що встановлює процедуру судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів та їх посадових осіб [40].

Об'єктивна необхідність цього етапу пов'язана з гарантією законності й обґрунтованості застосування адміністративного стягнення, і має на меті зміцнення правопорядку, всебічної охорони прав та законних інтересів громадян. У цьому процесі перевіряється законність і обґрунтованість винесеної постанови, а також дотримання встановленого законом порядку провадження в цілому, усуваються допущені порушення, забезпечується застосування до винних справедливих заходів впливу. Цей етап сприяє усуненню порушень законності, забезпеченню систематичного контролю за діяльністю митних органів та їх посадових осіб.

Разом з тим, стає очевидною проблема оскарження рішень митних органів адміністративною вертикаллю через її складність та можливу упередженість. Так, із загального обсягу розглянутих податкових повідомлень-рішень у 2021 році

Держмитслужбою (як суб'єктом розгляду скарг адміністративною вертикаллю) залишено без змін 94,6 % з тих, що підлягали оскарженню, та скасовано лише 5,4% таких рішень митних органів [33]. Разом з тим, за цей же період за результатами розгляду скарг на рішення митних органів на користь останніх винесено лише 14-15% судових рішень. На підтвердження такої диспозиції наведемо наступні статистичні показники: впродовж 2017 р. у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) доступно 373 рішення з митних питань, переважну більшість яких (298, або 79,9 % від загальної кількості) було вирішено на користь позивача. У 2018 р. відсоток рішень, винесених ВС на користь позивача, значно зріс: з 346 рішень із митних питань, доступних у ЄДРСР, у 310 рішеннях (що становить 89,6 % від загальної кількості) позов було задоволено [35, с. 66]. Крім цього, винесення судових рішень (на рівні першої інстанції, апеляційному та касаційному рівнях) на користь суб'єктів ЗЕД у більшості стосувались рішень митних органів щодо визначення митної вартості товарів. Так, наприклад, у 2017-2018 роках на цю категорію справ припадало 73,1% та 74,8% відповідно [137].

Таким чином, система оскарження рішень митних інституцій в Україні однозначно потребує удосконалення як в частині законодавчого регламентування таких процедур, так і особливостей процесуального розгляду.

Четвертий етап провадження у справах про порушення митних правил – виконання рішення – має вирішальне значення для ефективності всього механізму адміністративної відповідальності. Ця стадія є логічним завершенням провадження та полягає у практичній реалізації заходів адміністративного впливу, передбачених винесеною постановою. Соціально-правова сутність цього етапу проявляється у застосуванні до правопорушника конкретних обмежень матеріального або особистого характеру, що є необхідною умовою реалізації каральної, превентивної та виховної функцій адміністративного стягнення.

Процес виконання постанови завершується у двох основних випадках: при фактичному виконанні усіх передбачених заходів впливу або при виникненні об'єктивної неможливості їх реалізації. У першому випадку фіксується повне виконання рішення, у другому – констатується неможливість виконання з

подальшим поверненням матеріалів справи до органу, що виніс постанову. Важливо відзначити, що саме момент завершення виконавчих дій є юридичною межею, що відокремлює активну фазу провадження від його остаточного закінчення. Цей механізм забезпечує принцип ефективності провадження, гарантуючи, що кожна справа отримує свій логічний завершальний етап.

Крім чіткості щодо суб'єктності та особливостей розгляду та оскарження справ про митні делікти, чинний Митний кодекс України продукує також розбіжності при визначенні строків для притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення порушення митних правил через її застосування адміністративного впливу, тобто терміни, після закінчення яких можливість накладення адміністративного стягнення виключається.

Згідно з положеннями статті 522 Митного кодексу України, строки накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил диференціюються залежно від юрисдикційного органу, який розглядає справу. У випадку розгляду справ митними органами максимальний строк становить шість місяців з дня вчинення правопорушення, а для тривалих порушень (передбачених статтями 469, 477-481, 485 МКУ) – шість місяців з моменту їх виявлення. Судова юрисдикція передбачає коротші строки: три місяці з дня вчинення правопорушення або його виявлення для аналогічних категорій тривалих порушень.

Обчислення строків накладення адміністративних стягнень здійснюється за чітко визначеними правилами. Початок відліку строку припадає на наступний день після календарної дати вчинення правопорушення або його виявлення. При визначенні закінчення строку, що обчислюється місяцями, застосовуються спеціальні правила: якщо відповідне число відсутнє в кінцевому місяці, строк завершується останнім днем цього місяця. Ця методика забезпечує єдиність підходу до визначення процесуальних строків незалежно від календарних особливостей.

У ситуаціях, коли закрите кримінальне провадження виявляє ознаки порушення митних правил, діє спеціальний режим обчислення строків. Адміністративне стягнення в таких випадках може бути накладене не пізніше ніж через три місяці з

дня прийняття рішення про закриття кримінальної справи, але в будь-якому разі не пізніше двох років з моменту вчинення правопорушення. Цей механізм забезпечує баланс між необхідністю своєчасного реагування на правопорушення та об'єктивними обставинами, що виникають при перекваліфікації кримінальних справ на адміністративні правопорушення.

Дотримання встановлених строків має принципове значення для забезпечення законності митного провадження. Вони виконують кілька основних функцій: гарантують своєчасність реагування на правопорушення, запобігають надмірній тривалості провадження та забезпечують правову визначеність для усіх учасників процесу. Відповідність цим строковим обмеженням є обов'язковою умовою законності будь-якого адміністративного стягнення у сфері митної справи.

Уважаємо, що нині видається об'єктивно необхідним продовження глибшого вивчення правового регулювання саме в галузі адміністративного права. Доцільно на рівні теоретичних досліджень узагальнити використовувану термінологію з метою вироблення більш чітких дефініцій. Наведене положення особливо важливе для регулювання відносин саме у сфері митної політики, оскільки визначення та чітке розуміння такого фундаментального поняття неодмінно покращить рівень нормотворчої техніки та сприятиме протидії митним деліктам в Україні.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертації здійснено детальний аналіз теоретичних і правових основ протидії митним правопорушенням. Розглянуто явища девіантної поведінки та митних деліктів, а також специфіку правового регулювання в цій сфері. Окрему увагу приділено системі суб'єктів, які займаються адміністративно-правовим регулюванням митних правопорушень. На основі проведеного аналізу сформульовано ряд важливих висновків, що підкреслюють необхідність комплексного підходу до розв'язання проблем у митній сфері та важливість вдосконалення правових механізмів для ефективної протидії митним деліктам. Зокрема, встановлено, що девіантна поведінка у митній сфері – це сукупність

вчинків, дій чи бездіяльності людини (групи людей, в тому числі посадових осіб, що наділені повноваженнями), що не відповідає офіційно встановленим законодавством або ж таким, що фактично сформувалися в даному суспільстві, нормам і традиціям перетину митного кордону держави.

Визначено, що однією із класифікаційних ознак митних деліктів є об'єкт. За цим критерієм визначаємо чотири об'єкти посягання на суспільні відносини у сфері державної митної справи, а отже, чотири групи митних деліктів, зокрема, правопорушення, пов'язані з такими правовідносинами:

- здійснення митного контролю (статті 468, 470, 471, 474, 475, 479, 484 Митного кодексу України);
- здійснення митного оформлення (статті 469, 472, 478 Митного кодексу України);
- переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів (статті 473, 476, 477, 480, 481, 482, 483 Митного кодексу України);
- оплати митних платежів (стаття 485 Митного кодексу України).

Доведено, що митні делікти вчиняються при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон держави. Таке переміщення може здійснюватися в різних митних режимах, найпоширенішими з яких є імпорт, експорт і транзит. Відповідно до цього можна класифікувати й митні делікти як такі, що вчиняються при імпорті, експорті, транзиті.

Таким чином, залежно від суб'єктів митних деліктів їх можна класифікувати на такі, що вчиняють: фізичні (приватні) особи; посадові особи підприємств у сфері ЗЕД.

Зазначено, що девіантна поведінка як феномен є протиправною формою активної адаптації суб'єктів митної системи, що виникла внаслідок еволюції законодавчих, організаційних умов та чинників функціонування митних інститутів.

Фіскальні контролюючі та судові органи як головний суб'єкт профілактики митних деліктів повинні спиратися на знання причин та умов, що сприяють вчиненню зловживань у митній сфері, порушень митних правил, основних тенденцій їх поширення. Без вивчення таких особливостей не можна в повному

обсязі впливати на стан профілактичної діяльності, а відтак – забезпечити ефективний розвиток національної правової та митної системи держави.

Наголошено, що митно-деліктні правовідносини – це суспільні відносини, що виникають у зв'язку з порушенням митних правил і норм, встановлених законодавством. Митно-деліктні правовідносини виникають у разі порушення митного законодавства, що не становить кримінального злочину, але потребує адміністративного реагування.

Зроблено авторське визначення категорії: інститут правового регулювання митних деліктів – це загальний, комплексний за змістом, особливий за структурою, охоронний за призначенням, функціональний інститут матеріального права. Він спрямований на регулювання деліктних суспільних відносин у сфері митної діяльності, використовуючи метод покарання порушників митного законодавства.

Інститут правового регулювання митних деліктів як правовий інститут має всі найважливіші особливості, властиві інститутам права. Він є основою права як чинника підтримки громадського порядку, сприяє регулюванню соціальних відносин, є міжгалузевим формуванням, тобто охоплює всі галузі права, виконує функцію контролю та виражений у законодавстві.

Однією з важливих умов єдності міжгалузевого комплексного інституту правового регулювання митних деліктів є наявність у ньому функціональних зв'язків, які становлять таку залежність між нормами права, коли дія однієї норми (групи норм) спонукає до дії іншу норму (групу норм) чи, навпаки, виникає залежно від дії іншої норми (групи норм).

Отже, інститут правового регулювання митних деліктів є окремим комплексним міжгалузевим інститутом права, оскільки об'єднує елементи декількох галузей права, спрямованих на забезпечення правопорядку у сфері митної діяльності.

Міжгалузевий інститут включає норми адміністративного, митного та кримінального права. Це відображає необхідність комплексного підходу до регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі здійснення митного контролю та забезпечення дотримання митних правил.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів

Актуальність дослідження структури механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів визначається низкою важливих аспектів, що стосуються розвитку митної політики та правового регулювання як в Україні, так і у світі. Митна сфера відіграє вагомую роль у забезпеченні економічної безпеки країни. Водночас ефективне регулювання митних правопорушень захищає інтереси держави, підприємств та громадян, а також допомагає запобігти правопорушенням у цій галузі. В умовах глобалізації та активного розвитку міжнародної торгівлі питання митного регулювання набуває особливої актуальності, оскільки зростає ризик митних правопорушень, що можуть негативно вплинути на економіку.

Механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні потребує детального аналізу та відповідно удосконалення, адже складні економічні умови та зміни в законодавстві вимагають адаптації норм і процедур, що регулюють митні правопорушення. Дослідження структури цього механізму допоможе виявити недоліки в законодавстві та практиці, що, своєю чергою, сприятиме формуванню рекомендацій щодо їх усунення.

Європейські стандарти митного регулювання передбачають чітке визначення правових норм і процедур, пов'язаних з митними правопорушеннями. Аналіз механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів дасть змогу вивчити міжнародний досвід і впровадити найкращі практики в українське законодавство.

Досліджуючи зазначене питання, необхідно з'ясувати зміст і структуру механізму адміністративно-правового регулювання, що в науці адміністративного

права розглядається як сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організують їх відповідно до завдань суспільства та держави.

Система адміністративно-правових засобів, що впливають на суспільні відносини, називається механізмом адміністративно-правового регулювання.

Складовими елементами механізму правового регулювання, за Бевз С., є:

- правові норми;
- правовідносини;
- акти застосування норм права;
- правова культура та правосвідомість [7, с. 45].

Автор зазначає, що процес правового регулювання включає три основні стадії:

- регламентація суспільних відносин;
- дія юридичних норм;
- реалізація суб'єктивних прав та обов'язків [7, с. 45].

Слід зазначити, що у теорії права трапляються й інші підходи до розгляду механізму правового регулювання. Так, професор Гарасимів Т. розглядає дане правове явище з позиції правових форм діяльності органів держави та громадських організацій, тобто через правотворчу та правозастосовну діяльність відповідних суб'єктів [15].

Becker G. S. визначає даний механізм як систему правових засобів, організованих найбільш послідовно з метою подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [144].

Кантор Н. розуміє його як систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і завдань правової держави [36].

Заяць Н. дотримується погляду, що «механізм правового регулювання – це система правових засобів (елементів), що здійснюють одночасне взаємопов'язане регулювання суспільних відносин певного виду» [29, с. 203].

Щодо визначення змісту механізму адміністративно-правового регулювання серед вчених немає єдиної думки. Як зазначає Berezovska N, «проблеми механізму регулювання не отримали гідної уваги в юридичній літературі, особливо в адміністративному праві, оскільки зусилля вчених були спрямовані на розробку окремих його елементів» [145, с. 10].

В адміністративно-правовій науці щодо механізму адміністративно-правового регулювання більшість вчених Berger P., Luckmann T. визначають механізм як систему адміністративно-правових засобів, що впливають на суспільні відносини, організовуючи їх відповідно до завдань держави та суспільства. Структурно такий механізм включає такі адміністративно-правові елементи [10]:

- норми адміністративного права та його принципи;
- акти тлумачення норм адміністративного права;
- акти застосування норм адміністративного права;
- юридичні факти;
- адміністративно-правові відносини (адміністративні правовідносини).

На основі аналізу наукових досліджень приходимо до висновку, що механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів – це система взаємопов'язаних правових норм, інститутів і процедур, що забезпечують запобігання, контроль та реагування на правопорушення у сфері митного законодавства.

Механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів виконує головну роль не лише у підтримці правопорядку, але й у захисті економічних інтересів держави, бізнесу та громадян. Він створює умови для реалізації справедливих і ефективних підходів до митної політики. Крім того, цей механізм сприяє інтеграції національного правового регулювання в міжнародні стандарти, що має особливе значення в контексті глобалізації та розвитку міжнародної торгівлі.

Елементами механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів є:

- 1) принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів;

- 2) адміністративно-правові норми;
- 3) акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм;
- 4) акти застосування адміністративно-правових норм;
- 5) адміністративно-правові відносини.

У сукупність митних деліктів як в теоретико-правовому, так і прикладному аспектах включають особливий сегмент адміністративних правопорушень – порушення митних правил, які в Україні регламентовані Митним кодексом України [69].

Розглянемо базові елементи механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів.

Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів – це засади, на яких базується процес створення, розвитку, функціонування та реалізації норм та процедур, що регулюють митні правопорушення.

Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів охоплюють важливі аспекти, що визначають основи діяльності митних органів та учасників митних правовідносин. Ці принципи включають:

1. Виключну юрисдикцію України на митній території – це означає, що тільки держава має право регулювати митні відносини на своїй території, забезпечуючи контроль за їх дотриманням.

2. Спеціальні повноваження митних органів – митні органи мають визначені права та обов'язки для ефективного управління митною справою та контролю за дотриманням законодавства.

3. Законність і презумпція невинуватості – усі дії митних органів повинні базуватися на законодавстві, а особи, підозрювані у правопорушеннях, вважаються невинуватими, поки їх провина не буде доведена.

4. Єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів – встановлення чітких і зрозумілих процедур для переміщення товарів через митний кордон, що забезпечує узгодженість у діях.

5. Спрощення законної торгівлі – прагнення зменшити адміністративні перешкоди для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, роблячи процес торгівлі більш ефективним.

6. Рівність прав усіх суб'єктів господарювання – незалежно від форми власності, всі учасники митних відносин мають рівні права і можливості.

7. Захист прав та охоронюваних інтересів осіб – забезпечення дотримання прав усіх учасників митних правовідносин, що є основою справедливого регулювання.

8. Стимулювання доброчесності – заохочення етичної поведінки серед всіх учасників митних відносин, що сприяє формуванню довіри.

9. Гласність та прозорість – відкритість у діяльності митних органів, що підвищує довіру суспільства до їх роботи.

10. Відповідальність усіх учасників – кожен учасник митних правовідносин несе відповідальність за свої дії відповідно до законодавства.

Адміністративно-правові норми. Законодавчо регламентовано, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою «протиправні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений МКУ та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи МКУ чи іншими законами України, і за які МКУ передбачена адміністративна відповідальність (ч. 1 ст. 458 МКУ)» [69].

У теоретичній та прикладній площині української правової науки існують два підходи до тлумачення поняття «порушення митних правил»: вузьке та широке. Відповідно до норм Митного кодексу України (МКУ) застосовується вузьке тлумачення, яке окреслює межі адміністративно-правового регулювання таких порушень. Водночас ми поділяємо позицію окремих науковців [133, с. 16], які підтримують широке розуміння митних правопорушень, що включає не лише

адміністративні проступки, а й інші делікти у митній сфері, зокрема товарну контрабанду та корупційні правопорушення.

Розділ XVIII МКУ, який регламентує порядок та особливості притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, практично не зазнавав змін до поповнень з 2012 року, тобто з року прийняття Митного кодексу. Водночас деякі норми статей МКУ в цій частині зазнали змін та уточнень в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, зокрема:

«порушення режиму зони митного контролю (ст. 468 МКУ) – попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або з транспортними засобами особистого користування, тимчасово ввезеними на митну територію України чи поміщеними у митний режим транзиту (ст. 469 МКУ) – за ч. 1 – попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 2. – накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 3 – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 4 – накладення штрафу в розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

перевищення строку транзитних перевезень (доставки) товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення в Україні, видача їх без дозволу митного органу або втрата (ст. 470 МКУ) – за ч. 1 – попередження або накладення штрафу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 3 – накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 4 – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 5 – накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян, за ч. 6 – накладення штрафу в розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких транспортних засобів.

недекларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами (ст. 471 МКУ), за ч. 1 – накладення штрафу в розмірі 20 відсотків суми, що перевищує дозволена законодавством України для переміщення валютних цінностей без письмового декларування, згідно з офіційним курсом Національного банку України на день вчинення порушення митних правил, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі 30 відсотків вартості цих товарів, за ч. 3 – накладення штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів або без такої;

недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення (ст. 472 МКУ) – накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів;

пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання (ст. 473 МКУ) – передбачена конфіскація цих товарів;

перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів (ст. 474 МКУ) – за ч. 1 – накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем (ст. 475 МКУ) – накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності (ст. 476 МКУ) – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності;

порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або

встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони (ст. 477 МКУ) – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами (ст. 478 МКУ) – за ч. 1 – накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 3 – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі (ст. 479 МКУ) – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

перевищення магазином безмитної торгівлі встановлених законом обсягів реалізації тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв одній особі протягом однієї доби (ст. 479-1 МКУ) – накладення штрафу в розмірі від восьмисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

порушення порядку здійснення операцій з перероблення товарів (ст. 480 МКУ) – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення або строку тимчасового вивезення товарів чи втрата транспортних засобів (ст. 481 МКУ) – за ч. 1 – попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 3 – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 4 – накладення штрафу в розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 5 – накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 6 – накладення штрафу в

розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких транспортних засобів;

переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем (ст. 482 МКУ) – за ч. 1 – накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі 200 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем;

переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (ст. 483 МКУ) – за ч. 1 – накладення штрафу в розмірі від 50 до 100 відсотків вартості товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією товарів, транспортних засобів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, або з конфіскацією товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил, а також товарів, транспортних засобів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, за ч. 2 – накладення штрафу в розмірі від 150 до 200 відсотків вартості товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю;

зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (ст. 484 МКУ) – накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів або їх конфіскацію;

дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів (ст. 485 МКУ) – накладення штрафу в розмірі від 50 до 150 відсотків несплаченої суми митних платежів» [69].

Митне законодавство загалом визначає майже два десятки митних правопорушень, однак для більш ефективного розуміння сутності цих шкідливих проявів девіантної поведінки та застосування санкцій, вважаємо, що їх потрібно згрупувати в наступні деліктні кластери:

- 1) митні правопорушення, які спрямовані на ухилення чи мінімізацію сплати митних платежів (ст. 472, ст. 485);
- 2) митні правопорушення щодо функціонування митних режимів (ст. 477, ст. 478, ст. 479, ст. 479-1, ст. 480);
- 3) митні правопорушення, що пов'язані із порядком переміщення товарів та їх доставлення (ст. 470, ст. 473, ст. 481);
- 4) митні правопорушення, що пов'язані зі здійсненням митного оформлення та митного контролю (ст. 468, ст. 469, ст. 471, ст. 474, ст. 475, ст. 482, ст. 483, ст. 484);
- 5) митні правопорушення щодо переміщення товарів з порушенням прав інтелектуальної власності (ст. 476).

Уважаємо, що розподіл порушень митних правил на такі девіантні кластери є доволі умовним, однак він може сприяти удосконаленню наукового розуміння сутності адміністративних правопорушень.

Таким чином, за вчинення порушення митних правил нормами митного законодавства передбачено такі адміністративні стягнення: попередження (основне стягнення); штраф (основне стягнення); конфіскація товарів, транспортних засобів

(як основне, так і додаткове стягнення, і може бути застосоване виключно судом) (ст. 461, 462, 465 МКУ). По окремих вище перелічених статтях МКУ зміни щодо адміністративних стягнень були внесені, в тому числі під час правового режиму воєнного стану в Україні, зокрема по ст. 470 МКУ, ст. 471 МКУ, ст. 477 МКУ, ст. 478 МКУ, ст. 479 МКУ, ст. 479-1 МКУ, ст. 481 МКУ, ст. 483 МКУ, ст. 485 МКУ.

Акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм Акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм у сфері регулювання митних деліктів є суттєвими інструментами, що забезпечують чіткість і зрозумілість у застосуванні митного законодавства. Вони сприяють роз'ясненню правових норм, пов'язаних з митними правопорушеннями, і можуть включати:

1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України* – ці документи є обов'язковими для виконання судовими органами та мають значний вплив на практику застосування адміністративного законодавства в митній сфері.

2. *Роз'яснення Міністерства фінансів України* – такі документи надають рекомендації щодо специфічних норм митного законодавства та можуть містити вказівки для митних органів і суб'єктів господарювання.

3. *Накази Державної митної служби України* – ці акти містять чіткі інструкції та процедури для митних органів, які стосуються розгляду справ про митні правопорушення, а також визначають порядок дій у різних ситуаціях.

4. *Листи та інформаційні повідомлення* – ці документи надають роз'яснення з конкретних питань, що виникають у процесі застосування адміністративного та митного законодавства, і є важливими для практичного використання.

5. *Консультації та рекомендації професійних асоціацій* – організації, що об'єднують фахівців у сфері митного регулювання, можуть видавати документи, які допомагають зрозуміти та застосовувати законодавство.

Акти офіційного тлумачення відіграють важливу роль у забезпеченні правової визначеності та стабільності в митному регулюванні, сприяючи ефективному виконанню норм адміністративного права і захисту прав усіх учасників митних правовідносин.

Акти застосування адміністративно-правових норм. Якщо аналізувати практику притягнення до відповідальності за митні правопорушення, то, наприклад, «у 2022 році митні органи України порушили понад 11 тисяч справ про порушення митних правил на загальну суму понад 2,8 мільярда гривень. У більш ніж половині з них суди прийняли рішення про стягнення на загальну суму понад 1,8 мільярда гривень. З них майже половина – це штрафи, а решта – конфіскація товарів. На жаль, лише менше як 3% від загальної суми порушених протягом року адміністративних справ – 76,48 мільйона гривень – були перераховані до державного бюджету. Середня «вартість» справи про порушення митних правил, у яких було прийнято рішення митницями про накладення стягнення, становила 83 тисячі гривень» [31].

Ще один важливий індикатор, що характеризує ефективність адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні – це виконання рішень у справах про митні правопорушення. Наприклад, до повномасштабного вторгнення росії в Україну спостерігався суттєвий спад цього індикатора в частині виконання рішень у справах про порушення митних правил, прийнятих митницею, – з 14% у 2020 до 3% у 2022 році.

Рис. 2.1. Динаміка судового розгляду справ про митні правопорушення у 2022-2024 рр*.

*Примітка. Дані 2022-2023 років за 11 місяців відповідного року.

Аналізуючи особливості судового розгляду справ про митні правопорушення за останні роки, можемо спостерігати суттєве зростання направлення таких справ в

суди, що без сумніву впливає на навантаження суддів та ефективність судового розгляду. Так, за період з 01.01.2024 по 31.12.2024 загальна кількість судових справ, які знаходились на розгляді митниць у судах всіх інстанцій, становить 15 448 справ [34].

Зростає і вартісна компонента справ про митні делікти, які розглядаються судами різних юрисдикцій. Так, у 2024 році розглядалось 15448 на суму 7 025 479 тис. грн (у тому числі: на суму 3 915 376 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у минулих роках; на суму 3 110 103 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у звітному році). Відповідно у 2023 році суди усіх юрисдикцій розглядали 10 583 справи на суму 4 618 654 тис. грн (у тому числі: 5 567 справ на суму 2 988 724 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у минулих роках та 5 016 справ на суму 1 629 930 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у звітному році).

Повномасштабна війна з росією вплинула і на особливості судових розглядів у 2022 році. Так, судами різних юрисдикцій було розглянуто 8 659 справ на суму 4 503 866 тис. грн (у тому числі: 6 510 справ на суму 3 518 999 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у минулих роках та 2 150 справ на суму 986 399 тис. грн – справи, провадження по яких було порушено у звітному році).

Цікавим з погляду ефективності розгляду справ про митні делікти є аналіз винесення судами рішень на користь Держмитслужби України або на користь позивачів.

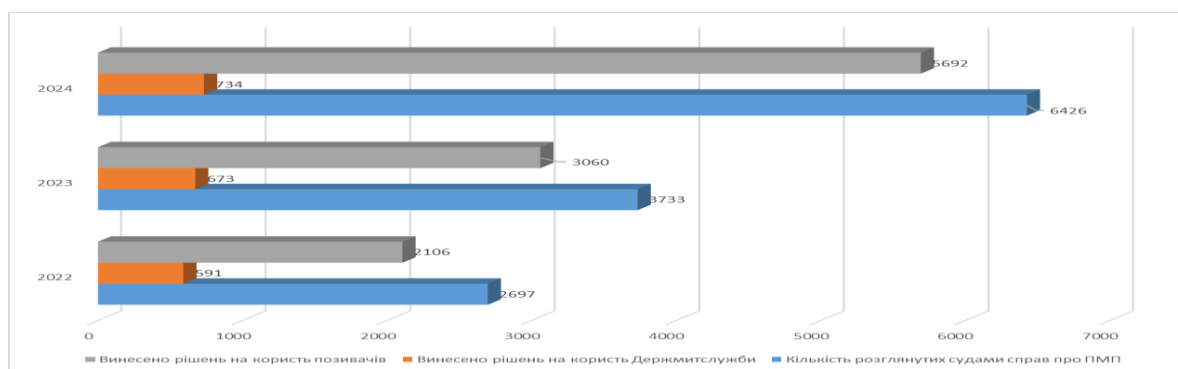

Рис. 2.2. Динаміка винесення судами рішень в користь Держмитслужби або позивачів*

*Примітка. Дані 2022-2023 років за 11 місяців відповідного року

Представлений аналіз показує, що з кожним роком відсоток судових рішень, які виносяться в користь Держмитслужби знижується. Якщо у 2022 році 22% судових рішень виносилось в користь митних інституцій, у 2023 році – 18%, то у 2024 році лише 11%.

Потрібно наголосити, що Держмитслужба або органи прокуратури в користь митниці доволі нечасто звертаються в суди різних інстанцій з позовами.

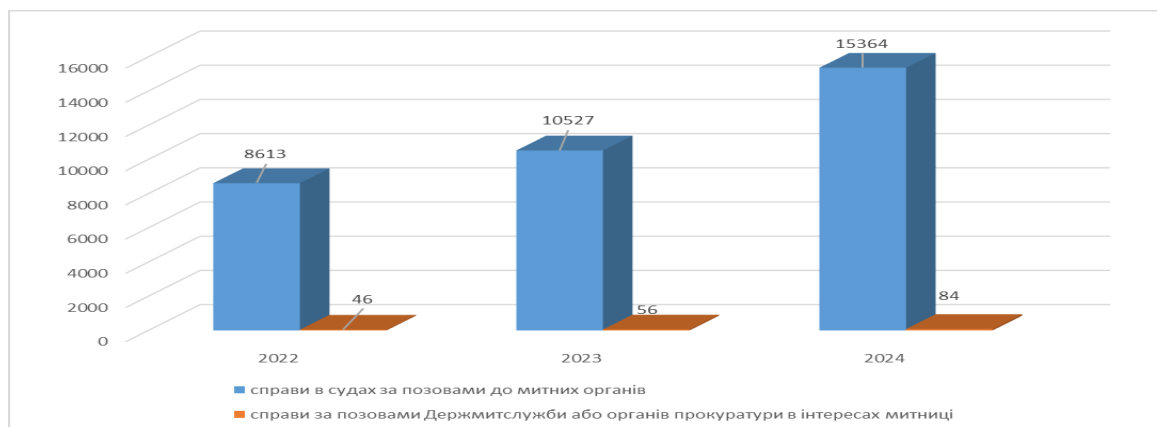

Рис. 2.3. Динаміка судових справ за позовами до митних органів та позовів Держмитслужби або органів прокуратури в інтересах митниці*

*Примітка. Дані 2022-2023 років за 11 місяців відповідного року

Таким чином, питома вага судових позовів Держмитслужби та органів прокуратури в інтересах митниці є надзвичайно низькою (до 1%), що підтверджує факт, що в основному інструментарієм судового врегулювання спорів користуються платники податків, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Продовжуючи аналіз практики розгляду адміністративних справ за митні правопорушення в Україні, потрібно наголосити на проблематиці калькулювання митної вартості товарів.

Як бачимо із представленого аналізу, найбільше спорів між митними органами й платниками податків виникає в частині ідентифікації та коригування митної вартості товарів. Саме митна вартість виступає основою розрахунку митних платежів (поряд з визначенням коду товарів, країни походження товарів, наявності пільг та ін.) і безпосередньо впливає на матеріальний стан та фінансову стійкість платника податків.

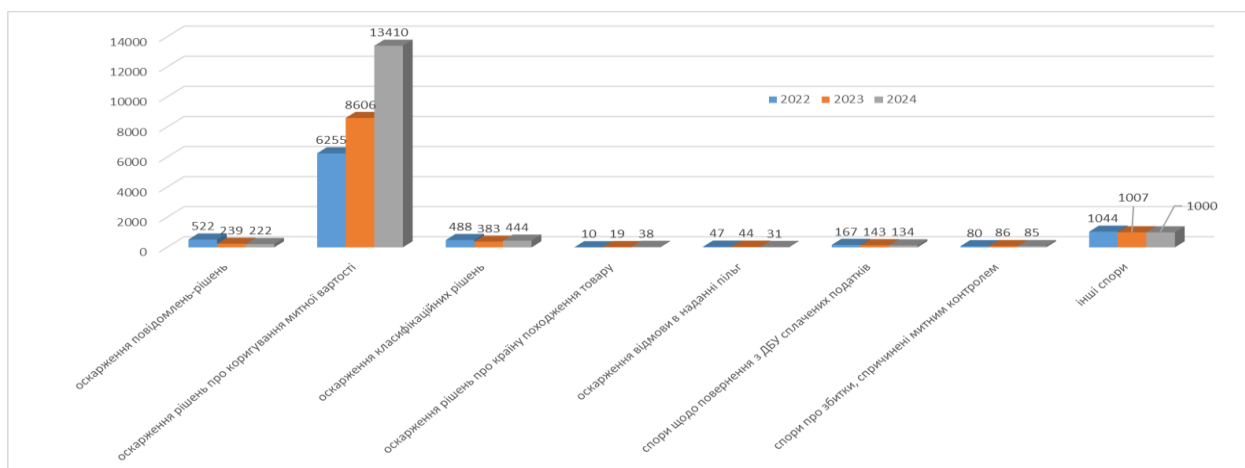

Рис. 2.4. Динаміка судових позовів платників податків на дії та рішення митних органів*

*Примітка. Дані 2022-2023 років за 11 місяців відповідного року.

Судова практика у справах про оскарження рішень щодо коригування митної вартості товарів в Україні ґрунтується на підходах, вироблених Верховним Судом упродовж останніх років. Зокрема:

- витребування додаткових документів для підтвердження задекларованої митної вартості допускається лише за наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей;
- митний орган при цьому зобов'язаний чітко вказати конкретні обставини, які викликали сумніви;
- при витребуванні документів митний орган повинен конкретизувати, які саме документи необхідні для підтвердження арифметичної та методологічної правильності обчислення вартості, орієнтуючись, зокрема, на вимоги ст. 53 МКУ;
- спрацювання митних ризиків у системі АСАУР має рекомендаційний характер і саме по собі не є безумовною підставою для відмови в митному оформленні товарів чи для створення сумнівів у правильності розрахунку митної вартості.

Важливе місце в судовій практиці розгляду справ про митні правопорушення та превалювання рішень не на користь держави є також висновки Вищого адміністративного суду України, викладені у Довідці про узагальнення практики

застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13.03.2012 р., яку постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.03.2017 р. № 2 рекомендовано для врахування адміністративним судам під час ухвалення рішень у справах відповідної категорії та яку суди беруть до уваги.

Фактично цим узагальненням Вищий адміністративний суд України зазначає правові висновки, через які суди України не вважають розбіжностями ті, що безпосередньо впливають на визначення митної вартості товарів. Тому в деяких випадках суди не аналізують виявлені митним органом розбіжності, зазначаючи, що поданих до митного оформлення документів було достатньо для прийняття митної вартості за першим методом [85].

Ще один важливий аспект проблеми судового розгляду справ, де стороною виступає Держмитслужба, пов'язаний із належним бюджетним фінансуванням митних органів в цій частині. Для прикладу, в перший рік повномасштабного вторгнення росії в Україну постановами Кабінету Міністрів України від 10 березня 2022 року № 245 та від 01 квітня 2022 № 401 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» Держмитслужбі у 2022 р. зменшено бюджетні призначення, зокрема, які виділені на сплату судового збору, на 8 010,5 тис. грн, що відповідно склало 43,9 % від затвердженої суми на сплату судового збору. Без сумніву, що такі рішення об'єктивно вплинули на перспективи оскарження митницями судових рішень, прийнятих не на користь митного органу, внаслідок повернення скарг апеляційними/касаційними інстанціями через несплату судового збору.

Таким чином, на сьогодні можна стверджувати, що Держмитслужба визнає поширену практику вирішення судових справ не в користь держави, що в тому числі підтверджується судовою практикою Верховного Суду, та є заручницею розв'язаних проблем адміністративно-правового регулювання митних правопорушень у нашій державі.

Інститут адміністративної відповідальності за порушення митних правил являє собою автономний елемент системи правового захисту, що функціонує

паралельно з іншими юридичними механізмами, зберігаючи при цьому свою нормативну самостійність та функціональну специфіку. Цей механізм ґрунтується на правовому обов'язку суб'єктів митних правовідносин (фізичних та юридичних осіб, посадових осіб) нести юридичні наслідки за вчинення протиправних дій у сфері митного регулювання. Специфіка цього виду відповідальності полягає у його двоаспектній природі: з одного боку, він передбачає суб'єктивне усвідомлення правопорушником протиправності своїх дій, з іншого – об'єктивну необхідність застосування санкцій уповноваженими органами (митними органами або судами).

Об'єкт адміністративно-правового захисту в контексті порушень митних правил має чітко виражений індивідуалізований характер, що обумовлено специфікою регульованих суспільних відносин. Цей об'єкт охоплює: публічні інтереси держави у сфері митної політики; інтереси учасників зовнішньоекономічної діяльності; стабільність митного правопорядку як складової економічної безпеки.

Така об'єктна структура відображає соціально-економічну природу митних правопорушень, де кожен випадок порушення впливає як на державні інтереси, так і на стан бізнес-середовища. При цьому замкненість цього об'єкта в рамках конкретних суспільно-економічних відносин забезпечує цілеспрямованість правового впливу та дозволяє точно визначати межі адміністративної відповідальності у митній сфері.

Вважаємо, що на сьогодні у сфері митного адміністрування та охорони митного правопорядку відбувається значна кількість митних деліктів, а тому адміністративно-правове врегулювання потребує нових підходів, зокрема через досудове врегулювання спорів або ж через імплементацію норм законодавства про адміністративну процедуру.

Адміністративно-правові відносини у сфері митних деліктів займають важливе місце в дослідженнях митного права, оскільки норми адміністративного права є засадничими для регулювання митної діяльності. Це пояснюється тим, що саме адміністративні та адміністративно-процесуальні норми визначають

управлінську та організаційну діяльність митних органів, які є складовою виконавчої влади.

Такі відносини не можна розглядати як ізольоване юридичне явище. Вони тісно пов'язані із суспільними відносинами, правовими нормами, юридичними фактами та іншими соціально-правовими категоріями, які взаємодіють між собою. Отже, для розуміння поняття та змісту адміністративно-правових відносин у сфері митних деліктів необхідно враховувати їх зв'язки з суспільними відносинами, адміністративно-правовими нормами, юридичними фактами та суб'єктами правовідносин.

Ця взаємозалежність підкреслює важливість комплексного підходу до аналізу адміністративно-правових відносин, що сприяє кращому розумінню їх правової природи та основних характеристик.

Адміністративно-правові відносини, або адміністративні правовідносини, традиційно розглядаються як наслідок регулювального впливу норм адміністративного права на суспільні відносини, що перетворюються на правові. Важливим аспектом, з позиції Bryant С., є те, що різні види суспільних відносин, зокрема державноуправлінські, можуть набувати адміністративно-правової форми, що складає значну частину предмета адміністративного регулювання [148, с. 85].

Адміністративно-правові відносини у сфері митних деліктів – це суспільні відносини, що регулюються нормами адміністративного права, де сторони (суб'єкти) взаємодіють і реалізують свої суб'єктивні права та обов'язки, визначені цими нормами. Як і будь-які інші відносини, адміністративно-правові відносини у сфері митних деліктів мають свою структуру, що включає суб'єкт, об'єкт і зміст. Це дозволяє систематизувати їх і зрозуміти механізми взаємодії між учасниками правовідносин.

Суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері митних деліктів виступають митні органи, а також фізичні та юридичні особи, які перетинають митний кордон і переміщують товари, предмети й транспортні засоби.

Загалом суб'єкти поділяються на загальні та спеціальні. До спеціальних суб'єктів належать ті, хто має дипломатичний імунітет і не підлягає повному

митному контролю. Оскільки митні правовідносини є відносинами влади й підпорядкування, митні органи, зокрема посадові та службові особи Державної митної служби, регіональних митниць, митниць, митних постів і митної варти, виконують роль носіїв юридично-владних повноважень у цих відносинах [138, с. 322].

Також важливо виділити працівників митних установ і організацій, на яких покладено завдання у сфері митної справи відповідно до нормативно-правових актів. Згідно з Митним кодексом України, суб'єктами митних правовідносин є фізичні та юридичні особи, такі як громадяни України, особи без громадянства та іноземці. У митному законодавстві також використовуються терміни «резиденти», «нерезиденти» та «перевізник» для позначення різних категорій осіб, що беруть участь у митних правовідносинах [139, с. 535].

Резиденти – це особи, які мають постійне місце проживання на території України. До них належать громадяни, які можуть тимчасово перебувати за кордоном, а також юридичні особи та суб'єкти підприємницької діяльності без статусу юридичної особи (наприклад, філії та представництва), що створені та функціонують відповідно до українського законодавства. Сюди також входять дипломатичні представництва, консульські установи, торгівельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетом, а також філії й представництва підприємств-резидентів, що розташовані за межами України та не займаються підприємницькою діяльністю [140, с. 168].

Нерезиденти – це особи, які мають постійне місце проживання за межами України, включаючи тих, хто тимчасово перебуває на її території. До нерезидентів відносяться юридичні особи та суб'єкти підприємницької діяльності без статусу юридичної особи (філії та представництва), які зареєстровані та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства інших країн. Це також включає дипломатичні представництва, консульські установи, торгівельні та інші офіційні представництва іноземних держав, міжнародні організації та їх філії, які мають дипломатичні привілеї та імунітет, а також представництва інших іноземних

організацій і фірм, що не займаються підприємницькою діяльністю згідно з українським законодавством [132, с. 18].

Перевізник – це особа, яка зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності й в установленому законом порядку використовує власні або наймані транспортні засоби для переміщення товарів через митний кордон України або для перевезення товарів, що перебувають під митним контролем, між митними органами на території України. Як суб'єкти митних правовідносин, юридичні особи можуть включати підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, як резиденти, так і нерезиденти [136, с. 56].

Об'єктом правовідносин у сфері митних деліктів є організаційні заходи, що стосуються митного оформлення та контролю. Також до об'єктів митного регулювання відносяться товари, що включають будь-яке рухоме майно (наприклад, валютні цінності, культурні цінності), електричну, теплову та інші види енергії, а також транспортні засоби. Останніми є будь-які засоби авіаційного, водного, залізничного та автомобільного транспорту, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України. Ці транспортні засоби підлягають спеціальному митному режиму, що впливає на особливості їх переміщення через митний кордон.

Зміст митних відносин формують суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників. Суб'єктивне право – це міра дозволеної поведінки, що гарантується державою, тоді як юридичні обов'язки визначають вид і міру зобов'язаної поведінки суб'єкта митних правовідносин. Ці обов'язки, як правило, чітко прописані у нормах митного права. Залежно від конкретного суб'єкта, кожен має як загальні, так і специфічні права та обов'язки.

Однією з основних характеристик адміністративно-правових відносин у сфері митних деліктів є те, що одним з учасників завжди є носій юридично-владних повноважень, наділений такими повноваженнями відповідно до адміністративно-правових норм.

Адміністративно-правові відносини зазвичай формуються в рамках публічного управління, яке охоплює державне і самоврядне управління, та виникають у зв'язку

з виконанням органами виконавчої влади своїх владно-розпорядчих функцій. Ця особливість безпосередньо пов'язана з предметом адміністративно-правового регулювання. Зазначені правовідносини можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін, і при цьому згода або бажання іншої сторони не є обов'язковими для їх формування. Адміністративно-правові відносини можуть виникати навіть проти волі однієї зі сторін.

Отже, адміністративно-правові відносини у сфері митних деліктів – це правовідносини, що виникають внаслідок порушення норм митного законодавства. Зазначені правовідносини регулюються адміністративним правом і охоплюють процеси виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили митні правопорушення.

2.2. Трансформація правового регулювання контрабанди товарів

Контрабанда як іманентний для митної сфери делікт впродовж багатьох років суттєво впливає на функціонування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної сфери, водночас для мінімізації девіантної поведінки застосовувались різні інструменти державного примусу (кримінально-правові, адміністративні, дисциплінарні, цивільноправові та ін.). Контрабанда як соціально-економічний феномен істотно деформує функціональність митної системи, призводячи до дисфункції її регулятивних та захисних механізмів. При цьому парадоксальним чином зберігається дискримінаційний ефект митних відносин, який, замість виконання своєї основної функції – захисту національного виробника, починає діяти проти нього. Національні товаровиробники, які дотримуються законодавчих вимог і працюють у правовому полі, опиняються у вразливому становищі, оскільки їх можливості з мінімізації податкового навантаження суттєво обмежені порівняно з нелегальними учасниками ринку.

Внаслідок тінізації митно-тарифних відносин формується патологічна модель ринкової конкуренції, де перевагу отримують іноземні товари, що

реалізуються за зниженими цінами. Цей процес має кілька ключових характеристик: викривлення ціноутворення на внутрішньому ринку; деформація конкурентного середовища; втрата національними виробниками ринкових позицій; зниження інвестиційної привабливості легального сектора економіки [68].

Контрабанда як протиправне явище, відома ще з найдавніших часів та, в тому числі була обумовлена та взаємопов'язана зі становленням державності, встановленням кордонів держав, розвитком глобальної економіки, зовнішньої та внутрішньої торгівлі та виникненням митної справи. Як показує світова практика протидії митним деліктам вчинення такого злочину як контрабанда карається за нормами кримінального, адміністративного та митного законодавства.

Під поняттям контрабанди слід розуміти переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Об'єктом контрабанди визнається державний порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності, який включає, в тому числі, загальний і спеціальний порядок переміщення товарів через митний кордон. Безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення матеріальних цінностей і окремих предметів й речовин, що вилучені з вільного обігу через митний кордон України.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів щодо стягнення передбачених законодавством платежів, здійснення митного контролю і митного оформлення предметів. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи,

порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, громадська безпека, здоров'я населення.

Контрабандою завдається шкода або створюється загроза для:

- економічної безпеки, особливо при незаконному вивезенні стратегічної сировини та товарів;
- суспільної безпеки при незаконному переміщенні наркотиків, психотропних речовин, зброї;
- національної безпеки України чи безпеки інших країн в разі незаконного вивезення (ввезення) зброї масового ураження, а також матеріалів чи технологій, які використовуються для їх виготовлення;
- інтересів культури в разі контрабанди культурних цінностей [66].

Об'єктивна сторона контрабанди полягає в незаконному переміщенні через митний кордон України (ввезення на територію України чи вивезення заборонених предметів будь-яким способом. Як правило, контрабанда здійснюється у вигляді активних дій. Хоча й не виключена бездіяльність, особливо при співучасті, коли дії співучасників між собою не пов'язані.

Контрабанда вважається закінченою з того моменту, коли предмети контрабанди були фактично переміщені через митний кордон і при наявності хоча б однієї з ознак в діях особи, яка вивозила чи ввозила ці предмети контрабандним шляхом. Судова практика визнає контрабанду закінченою з моменту перетинання митного кордону України. Водночас для контрабанди характерна стадія підготовки до скоєння злочину. Як підготовка до контрабанди кваліфікуються дії з незаконним отриманням ліцензії на вивезення наркотичних засобів, свідоцтва на вивезення культурних цінностей, обладнання схованок, схиляння інших осіб до спільного учинення контрабанди чи створення інших умов для скоєння контрабанди.

Із суб'єктивної сторони контрабанда передбачає наявність прямого умислу. Винний усвідомлює обставини й характер незаконного переміщення заборонених предметів і речовин через митну територію України й прагне їх ввезти на територію України з порушенням встановленого порядку чи вивезти з України. Тож контрабанда вчиняється з прямим умислом (наміром).

Суб'єктами контрабанди можуть бути фізичні особи: громадянин України, іноземець, апатрид, які досягли 16 років. Як спеціальний суб'єкт визнається посадова особа, яка скоїла цей злочин із використанням своєї посади.

Проблема правового регламентування контрабанди знаходиться в площині дослідження як науковців, так і парламентарів, оскільки вектор протидії періодично змінюється із розуміння контрабанди як кримінального делікту до адміністративного, і навпаки.

17 січня 2011 року набув чинності Закон України про декриміналізацію економічних злочинів, що запровадив суттєві зміни до системи юридичної відповідальності за правопорушення у господарській сфері. Цей нормативний акт, що набрав чинності через місяць після оприлюднення, передбачив заміну кримінальної відповідальності на адміністративну за низку складів злочинів, що спричинило вилучення з Кримінального кодексу статей 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 та 235. Паралельно внесено відповідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, що дозволило уникнути прогалин у законодавстві, що регламентує господарську діяльність.

Реформа також передбачила гуманізацію відповідальності за злочини, передбачені статтями 364-1, 365-1 та 365-2 КК України, запровадивши альтернативні види покарань. Законодавець встановив, що штраф як основне покарання може бути замінено судом на інший вид стягнення лише у разі його несплати у визначений строк. Крім того, було розширено перелік запобіжних заходів, не пов'язаних з утриманням під вартою, що можуть охоплювати зобов'язання щодо: появи на виклик до правоохоронних органів, обмеження права на переміщення (заборона залишати місце проживання або відвідувати певні місця). Такі зміни сприяли збалансованішому підходу до застосування примусових заходів у кримінальному провадженні.

Закон про декриміналізацію економічних злочинів запровадив низку інноваційних положень щодо альтернативних запобіжних заходів, які значно розширили арсенал правозастосовних органів. Зокрема, було передбачено можливість застосування таких заходів примусового характеру, як зобов'язання

повідомляти про зміну місця проживання чи роботи, а також вимога про здачу закордонного паспорта чи інших документів, що дають право на виїзд за кордон, на зберігання до державних органів. Окремо варто відзначити модифікацію порядку застосування запобіжного заходу у вигляді застави, що дозволило зробити цей інститут більш гнучким та ефективним у практичній діяльності правоохоронних органів.

Найбільш значущим досягненням реформи стало скасування кримінальної відповідальності за контрабанду товарів, що на той момент стало революційним кроком у лібералізації економічного законодавства. Ця зміна відображала світові тенденції гуманізації кримінальної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та сприяла формуванню більш збалансованого підходу до регулювання митно-тарифних відносин. Таке рішення законодавця дозволило переорієнтувати правоохоронну систему з каральної функції на превентивну, зосередившись на адміністративних методах протидії порушенням митних правил. Як наслідок з 2012 року по 1 січня 2024 року переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів не вважалося контрабандою і не характеризувалося як кримінальний делікт.

Дотримуємося позиції науковців [54, с. 110] про те, що практика декриміналізації виявилася деструктивною і негативною в частині як наповнення державного бюджету, так і протидії девіантній поведінці осіб, які вчиняють контрабанду. «З одного боку, криміналізація суспільно небезпечних діянь, без сумніву, відіграє позитивну роль серед засобів впливу на злочинність, проте, з іншого боку, може призвести до порушення принципів криміналізації. На сьогодні в кримінальному законодавстві України криміналізація переважає декриміналізацію. Необґрунтоване розширення меж дії закону про кримінальну відповідальність порушує, зокрема, принцип економії кримінальної репресії» [20, с. 43].

Зокрема, відсутність кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів (зокрема, підакцизних) через митний кордон України з приховуванням від митного контролю та поза митним контролем, а також за

неправдиве декларування товарів значною мірою сприяло збільшенню в державі сектору тіньової економіки, популяризувало серед підприємців використання у веденні бізнесу незаконних засобів та прийомів ухилення від сплати митних платежів внаслідок контрабанди.

На цю проблему звернули особливу увагу представники Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (EUAM), Місії EUBAM та інші міжнародні інституції, які обґрунтовували необхідність запровадження в кримінальному законодавстві держави кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів [103].

Наголосимо на тому, що в Парламенті (ВРУ), ані минулого 8 скликання, ані нинішнього 9-го, не було зареєстровано жодного законопроекту щодо зміни підходів у притягненні до відповідальності за порушення митних правил або ж перегляду складів таких правопорушень (крім проєктів щодо криміналізації контрабанди товарів та вимушених змін внаслідок визнання певних норм неконституційними).

Верховна Рада України на засіданні 09 грудня 2023 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» (реєстр. № 5420). Відповідно до законодавчих новацій були внесені зміни до ст. 201 («Контрабанда культурних цінностей та зброї»), ст. 201¹ («Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев») Кримінального кодексу України та доповнює Кодекс новими ст. 201³ («Контрабанда товарів»), ст. 201⁴ («Контрабанда підакцизних товарів»), якими встановлюється кримінальна відповідальність за контрабанду товарів та підакцизних товарів.

Характеризуючи елементи цього злочину, зазначимо, що на сьогодні об'єктом контрабанди у викладі ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4, ст. 305 ККУ є встановлений порядок та умови переміщення предметів через митний кордон України. До цих предметів (ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 ККУ) відносять: культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя

та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї); частини вогнепальної нарізної зброї; спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев; лісоматеріали необроблені; інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України; товари; підакцизні товари (крім електричної енергії).

Предметами «класичної» контрабанди в розумінні ст. 305 ККУ є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби. Кримінальним деліктом вважається закінченим з моменту фактичного незаконного переміщення відповідних предметів через митний кордон України. При цьому замах на контрабанду трапляється, якщо її предмети виявлено до переміщення через митний кордон України (під час огляду чи переогляду товарів, транспортних засобів, ручної поклажі, багажу або особистого одягу тощо), і кваліфікується за ч. 2 ст. 15 і ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 ККУ.

До кваліфікуючих обставин контрабанди за статтями 201-1, 201-3, 201-4 Кримінального кодексу України належить вчинення відповідних кримінальних правопорушень у визначених законодавством грошових розмірах: значному, великому або особливо великому. Саме наявність таких обставин є підставою для уповноважених осіб прийняти рішення про початок кримінального провадження.

Згідно з положеннями статті 201-1 Кримінального кодексу України, кримінально-правова кваліфікація контрабанди лісоматеріалів передбачає чіткі критерії визначення великого та особливо великого розмірів. Великим розміром визнається переміщення через митний кордон цінних та рідкісних порід дерев або необроблених лісоматеріалів, загальна вартість яких у 18 і більше разів перевищує встановлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Цей нормативний підхід дозволяє чітко відмежувати адміністративні правопорушення у митній сфері від кримінально караних діянь.

Дії, передбачені статтею 201-3 Кримінального кодексу України, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість предметів контрабанди перевищує п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у

великому розмірі - якщо така вартість перевищує десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Отже, парламент вмотивував своє рішення тим, що адміністративна відповідальність за контрабанду товарів, яка була імплементована як декриміналізований захід за такий митний делікт, не забезпечує належну превентивну функцію і не усуває бажання осіб надалі займатися девіантною діяльністю та, зрештою, негативно впливає на наповнення бюджету [93].

Загалом проведене нами дослідження трансформації нормативно-правового забезпечення та регулювання відповідальності за товарну контрабанду дозволяє нам виділити три основні етапи такої трансформації:

1) етап становлення (1991-2001 рр.) – охоплює період від 1991 року, коли актуальним був підхід протидії товарній контрабанді відповідно до норм Кримінального кодексу УРСР. Відповідальність за вчинення цього митного делікту передбачала позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна. У 1992 році норми цієї статті були уточнені в частині вчиненні товарної контрабанди у великих розмірах (понад 200 мінімальних зарплат), а також скасовано такий покарання як заслання. Завершення цього етапу відбулось разом з ухваленням нового Кримінального кодексу України у 2001 році, де в ст. 201 конкретизовано предмети контрабанди та визначено її великий розмір (понад 1000 НМДГ);

2) перехідний етап (2012 р.) – відбувалась декриміналізація товарної контрабанди, коли зі ст. 201 КК України з переліку предметів контрабанди законодавцем було вилучено товари. Відповідальність за вчинення такого митного делікту трансформувалась від кримінальної до адміністративної;

3) етап повернення до криміналізації (2024 р.) – в грудні 2023 року було прийнято Закон № 3513-IX, відповідно до якого відповідальність за вчинення товарної контрабанди змінилась з адміністративної на кримінальну.

Таким чином, запроваджено з 1 липня 2024 року кримінальну відповідальність за товарну контрабанду:

«вартістю від 7,57 до 15,14 млн грн у вигляді штрафу від 170 до 425 тис. грн, вартістю понад 15,14 млн грн – відповідальність від штрафу в 850 тис. грн до позбавлення волі на 11 років з конфіскацією майна.

для підакцизних товарів:

вартістю від 1,136 до 2,271 млн грн діятиме санкція від 340 тис грн штрафу до 6 років позбавлення волі,

вартістю понад 2,271 млн грн – від 1,275 млн грн штрафу до 12 років в'язниці з конфіскацією майна» [48].

Як бачимо, доволі суперечливим в частині ефективності протидії товарній контрабанді є питання встановлення порогів предметів контрабанди, мінімальний з яких становить 7570000 гривень. Такий підхід сприятиме штучному подрібненню партій товарів, що переміщуються через митний кордон України саме для того, щоб не перевищувати встановлений поріг. На жаль, супровідні до законопроекту документи не дають пояснення високого рівня мінімального порогу предметів злочину.

Вважаємо, що дискусійний характер має також диспозиція ст. 201-4 Кримінального кодексу України, за якою передбачається ввести кваліфікуючу ознаку такого кримінального правопорушення, як невірогідне декларування товарів, – сприяння у будь-якій формі службовою особою митного органу з використанням влади чи службового становища.

Водночас вказаною статтею пропонується звільняти особу, яка вчинила діяння, що призвели до неправомірного зменшення чи звільнення від сплати митних платежів у значних, великих та особливо великих розмірах, від кримінальної відповідальності, якщо така особа до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила подвійний розмір несплаченого митного платежу. Разом з тим, такий підхід унеможливило запобігання випадкових арифметичних, методологічних помилок, які можуть бути при здійсненні декларування товарів, транспортних засобів.

Загалом сумнівним є таке деталізоване співвідношення предметів злочину, передбачених статтями 201, 201-1, 201-3 та 201-4 КК. Видається на те, що ст. 201-

З КК «Контрабанда товарів» є загальною нормою в системі норм Особливої частини ККУ, тоді як ст. 201, 201-1 та 201-4 виступають спеціальними стосовно неї нормами.

Якщо ж брати до уваги критерій суспільної небезпечності митних деліктів, то кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-3, хоча і віднесено законодавцем до тяжких злочинів, як і діяння, закріплені у ст. 201 та ст. 201-4 ККУ, однак передбачає виключно санкцію, яка не пов'язана з позбавленням волі, а тільки штраф.

Не зрозумілою також є логіка, коли із предметів митного делікту за ст. 201-3 (загальна дефініція «товарів»), окремо виводяться їх різновиди – лісоматеріали, підакцизні товари тощо. Це спричинятиме до ситуацій, коли в рамках судових проваджень буде з'ясовано, що «товари», які є предметами злочину штучно «міксовані» і спричинятимуть до уникнення реального покарання винних осіб.

Якщо характеризувати підхід до криміналізації товарної контрабанди, то в прийнятому законі він представлений наступним чином (ст. 201-3 ККУ): «Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинена у значному розмірі, – карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Та сама дія, вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за контрабанду, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі, – карається штрафом від п'ятдесяти тисяч до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, – караються позбавленням волі на строк від семи до

одинадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість предметів контрабанди в п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо загальна вартість предметів контрабанди у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [32].

Одним із позитивних аспектів криміналізації товарної контрабанди є реалізація розуміння, що такий митний делікт може бути вчинений за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за контрабанду, або службовою особою з використанням службового становища. Водночас потрібно зазначити, що судова практика показує, що довести кваліфікуючі ознаки такого злочину є проблематичним. Крім цього, закон прийнято в унісон з новими підходами в ЄС, де було схвалено Директиву № 2017/1371 ЄС і Ради ЄС, яка передбачала, що до липня 2019 р. всі країни-члени ЄС мають встановити зокрема щонайменше 4 роки ув'язнення у випадку значної шкоди або значної отриманої вигоди або інше, не кримінальне покарання, якщо шкода/вигода становила менш як 10 000 євро за злочини, вчинені фізичними особами, що шкодять фінансовим інтересам ЄС. Цей підхід охоплював митні правопорушення, зокрема і товарну контрабанду [30, с. 268].

Проект закону про перехід від адміністративної до кримінальної відповідальності за товарну контрабанду було подано в парламент ще у 2021 році, але остаточно ухвалено ним тільки наприкінці 2023 року. Запровадження кримінальної відповідальності за товарну контрабанду стало необхідною умовою для отримання Україною макрофінансової допомоги у розмірі 1,5 млрд євро, а також для розблокування подальшого надання фінансової підтримки.

Оцінювати ефективність трансформації правового регулювання товарної контрабанди на сьогодні доволі важко, оскільки період дії нових норм є незначним. Поряд з цим зазначимо, що суттєвих результатів протидії товарній контрабанді в 2024 році не відбулось. Так, згідно з даними Офісу ГПУ, за 9 місяців 2024 року

zareestrovano liše 47 kriminal'nykh provadžen'j, a do sudu peredano obvinuval'nykh aktiv u 7 spravah. Za rezul'tatami monitoringu sudovykh kriminal'nykh provadžen'j pro kontrabandu tovariv i pidakciznykh tovariv (st. st. 201, 201-1, 201-3, 201-4 KK Ukraїni) u 2024 roci (perša instancija) vinեսено liše 3 vироки [86].

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз результатів судового розгляду справ по товарній контрабанді в Україні

Статті ККУ	Рішення суду		Основне покарання			Заміна покарання м'якшим	
	Усього	Обвинувальний вирок	Позбавлення волі	В т.ч. з випробуванням	Штраф	Штраф	Обмеження волі
2011 рік							
201-1	48	43	38	37	-	4	1
201-2	75	72	53	42	-	13	2
Усього	123	115*	91	79	-	17	3
2024 рік							
201	40	40	26	26	-	13	-
201-1	11	11	3	3	-	8	-
201-3	1	1	-	-	1	-	-
201-4	2	2	-	-	2	-	-
Усього	24	54	29	29	3	21	-

Джерело: складено автором за даними CASE Україна – незалежної неприбуткової громадської організації.

*Примітка: у 2011 році було 8 виправдальних вироків.

Як бачимо із даних таблиці, за аналізований період не було жодного виправдального вироку за результатами розгляду справ в першій інстанції та не було застосовано обмеження волі до винних осіб. За 2024 рік було винесено три вироки по контрабанді товарів і підакцизних товарів, у всіх випадках обвинуваченим призначено штрафи.

Порівнюючи особливості судових розглядів судових справ по товарній контрабанді у 2011 році (напередодні декриміналізації) та 2024 року (початок криміналізації), можемо спостерігати ситуацію, коли у 2011 році на розгляді в судах було в 5 разів більше таких справ. 7% судових розглядів завершувались виправдувальними вироками, заміна основного покарання м'якшим не мала такого

масового характеру, реальні строки позбавлення волі отримали лише 13% засуджених.

Можемо констатувати, що в досліджуваних періодах у рамках судових розглядів досить часто обвинувачених звільняли від покарання за некваліфіковані види правопорушень, при цьому замінюючи позбавлення волі на більш м'яке покарання або призначали випробувальний термін. У випадку із кваліфікованими правопорушеннями така практика зустрічалась рідше, але загальна тенденція була ідентичною.

Отже, доволі сумнівним видається репресивний підхід щодо криміналізації товарної контрабанди, оскільки він був малоефективним як у 2011, так і у 2024 роках. Очевидним є те, що системна контрабанда, як правило, реалізується організованою групою, однак жодного кримінального провадження зареєстровано не було. Тим більше, що в судовому процесі надзвичайно важко довести саме вчинення делікту організованою групою.

Переважає більшість проваджень у 2024 році стосувались приватних дрібних випадків, які в рамках адміністративних справ ймовірно розглядались б швидше та ефективніше. Тим більше, що за результатами судових розглядів покарання винних осіб більше нагадувало притягнення до адміністративної, а не кримінальної відповідальності.

Наголосимо, що відповідно до ст. 216 КПКУ, досудове розслідування кримінальних правопорушень за ст. 201 і ст. 305 ККУ здійснюється слідчими органів безпеки (СБУ), а кримінальних правопорушень за ст. 201-1, 201-3, 201-4 ККУ – детективами органів Бюро економічної безпеки (БЕБ) [48]. На нашу думку, віднесення розслідування до відання БЕБ вважається одним із найбільш спірних положень удосконаленого підходу протидії товарній контрабанді в Україні, зважаючи на низьку ефективність цієї державної інституції.

Ми переконані, що базовим державним органом щодо протидії контрабанді є Держмитслужба України, для якої чітко сформований функціонал в українському законодавстві. Найбільш вагомими з нормативно-правових актів у цьому контексті в період до повномасштабного вторгнення росії в Україну є:

1) Митний кодекс України, зокрема розділ XVII «Запобігання та протидія контрабанді», де вказано, що митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів (ч. 1 ст. 456) [69];

2) Стратегія у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 570-р, що визначає мету діяльності митних органів України, якою є покращення здоров'я та добробуту населення шляхом зменшення обсягів незаконного виробництва та обігу тютюнових виробів в Україні, їх незаконного переміщення через митний кордон України [118];

3) Указ Президента України «Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів» від 9 липня 2019 р. № 505/2019, що закріпив ряд заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права на підприємницьку діяльність, посилення ефективності протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів, що ввозяться на митну територію України, підвищення рівня довіри бізнесу до державних органів та ін. [98].

У вищезазначених та інших нормативно-правових актах окреслено коло завдань митних органів України у сфері протидії контрабанді та порушенням митних правил, серед яких базовими є:

- «забезпечення в межах своїх повноважень реалізації державної митної справи шляхом запобігання та протидії контрабанді, а також протидія митним правопорушенням під час застосування митного законодавства;
- проведення заходів щодо викриття каналів незаконного переміщення через митний кордон України культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, фальсифікованих лікарських

засобів, у тому числі із використання кінологічних команд, а також товарів із приховуванням від митного контролю або поза митним контролем, встановлення та документування злочинної діяльності осіб, причетних до такої діяльності;

- здійснення у встановленому порядку обміну інформацією з митними органами іноземних держав із питань виявлення, розкриття, припинення й профілактики порушень законодавства в митній сфері згідно з міжнародними угодами;

- накопичення, систематизація та аналіз інформації про форми, способи вчинення контрабанди й порушень митних правил, структури предметів правопорушень із метою усунення причин та умов їх вчинення, визначення можливих схем незаконного переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;

- організація та виявлення кримінальних та інших правопорушень у митній сфері;

- здійснення заходів із виявлення та упередження схем ухилення від сплати митних платежів суб'єктами господарювання при здійсненні зовнішньоекономічних операцій;

- збір, аналіз, узагальнення інформації про порушення законодавства в митній сфері, прогнозування тенденцій розвитку негативних процесів у цій сфері;

- проведення заходів щодо запобігання та протидії порушенням митних правил;

- здійснення провадження в справах про порушення митних правил;

- здійснення кінологічного забезпечення та інші» [138, с. 320].

На сьогодні можемо спостерігати те, що в протидії контрабанді Держмитслужба доволі ефективно використовує свій регламентований функціонал. «Так, у 2023 році за результатами здійснення аналітично-пошукової роботи, спрямованої на виявлення способів і механізмів переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення з порушенням законодавства України з питань митної справи, а також проведених заходів в умовах воєнного стану стало виявлення митниками 11 935 порушень митних правил із вартістю

предметів правопорушень на суму майже 8,9 млрд гривень (кількісний показник порівняно з 2022 роком збільшився на 7 %, а вартісний – у 3 рази).

У 2 962 справах про порушення митних правил тимчасово вилучено предмети правопорушень на суму майже 938 млн гривень. Зокрема, у справах про порушення митних правил вилучено:

- промислових товарів на суму 716 млн грн; продовольчих товарів на суму майже 88 млн грн; валюти на суму 73 млн грн;
- транспортних засобів на суму 61 млн грн.

Безпосередньо митницями розглянуто 3 493 справи про порушення митних правил. Застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 110 млн грн, з яких стягнуто до держбюджету на суму 80 млн гривень, або 73% від суми накладених штрафів, що у 14 разів більше ніж у 2022 році – 5%.

На розгляд до суду митницями передано 6 912 справ про порушення митних правил на суму 6,4 млрд гривень. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму понад 2 млрд грн, і цей показник на 10% більше за аналогічний показник 2022 року. До державного бюджету перераховано понад 178 млн грн від стягнутих штрафів (накладених митницею та судом) та реалізації конфіскованого майна.

За результатами протидії контрабанді наркотичних засобів виявлено 834 фактів переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. За даними фактами митницями складено 398 протоколів про порушення митних правил, до правоохоронних органів України направлено 522 повідомлення про протиправні діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, а саме:

- 274 повідомлення – за статтею 305 КК України;
- 242 повідомлення – за статтями 307, 309 КК України.

Також митницями виявлено 343 факти незаконного переміщення через митний кордон України зброї, боєприпасів, вибухових речовин, спецзасобів. До правоохоронних органів України направлено 237 повідомлень про протиправні

діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених КК України, та складено 119 протоколів про порушення митних правил» [85].

Проблема надання Держмитслужбі повноважень на здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у справах про контрабанду обговорюється вже багато років. Зрештою, така ініціатива знайшла своє відображення в Національній стратегії доходів України до 2030 року.

Надання ширших повноважень митним органам загалом узгоджується з диспозиціями директив та рекомендацій ЄС та інших міжнародних партнерів, де митні інституції мають право на проведення слідства і є правоохоронними органами. Навіть якщо Держмитслужба отримає правоохоронний статус, вплив інших державних інституцій імовірно не зникне, а навпаки може посилитись внаслідок того, що над митниками буде процесуальне керівництво з органів прокуратури.

Проте зараз можемо відстежувати, що в частині протидії митним деліктам існують проблеми взаємодії між митними та правоохоронними органами. Зокрема, однією з таких проблем є втручання правоохоронних органів в процедуру митного огляду. Так, працівникам правоохоронних органів, СБУ та Національній поліції, надано право ініціювати широкий спектр дій з доступом до товарів декларантів, перевантаження, розпакування тощо. Хоча у Митному кодексі України втручання працівників правоохоронних органів у процедуру митного огляду прямо заборонене.

Ефективність протидії митним правопорушенням з боку митних органів знижується, зокрема, через необхідність реагування на значну кількість доручень правоохоронних органів щодо можливих порушень законодавства під час митного оформлення товарів. Як правило, такі доручення не відповідають вимогам чинного законодавства, а отже – не підлягають виконанню митними органами. Така ситуація створює додаткові корупційні ризики, а суб'єкти господарювання зазнають економічних втрат.

Так, протягом січня-вересня 2023 року митними органами отримано від правоохоронних органів 7998 письмових доручень на проведення оглядів (переоглядів) товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Результативність виявлення порушень митних правил під час реалізації письмових доручень, отриманих від правоохоронних органів, протягом I–III кварталів 2023 року склала лише 1,5%.

Переломним моментом у взаємодії митних і правоохоронних органів стала постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 року № 1008 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 467». Згідно з цією постановою з вичерпного переліку були виключені положення, що суперечили вимогам Митного кодексу України. Відтак доручення, отримані від правоохоронних органів (зокрема, в межах кримінального провадження), а також інша інформація, що містить вимоги, рекомендації чи вказівки щодо проведення огляду товарів і транспортних засобів комерційного призначення, більше не є обов'язковою підставою для здійснення такого огляду.

Як наслідок, протягом першого кварталу 2024 року митницями проведено лише 46 митних оглядів (переоглядів) товарів, транспортних засобів комерційного призначення на підставі опрацювання офіційної інформації, отриманої від правоохоронних органів. За результатами проведених митних оглядів митницями виявлено 17 правопорушень, зокрема складено 12 протоколів про порушення митних правил за ознаками правопорушень, передбачених статтями 471 та 483 МКУ, а також в 5 випадках виявлено ознаки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 201, 2011 та 333 ККУ.

При цьому результативність виявлення порушень митних правил за результатами проведення огляду товарів на підставі офіційної інформації від правоохоронних органів протягом IV кварталу 2023 та I кварталу 2024 років зростає з 1,5% до 37%.

Зазначені зміни до законодавства позитивно вплинули на забезпечення захисту прав осіб, мінімізувавши можливість зловживань під час проведення огляду товарів, а також призвели не тільки до зменшення більше ніж в 15 разів кількості проведених митних оглядів з ініціативи правоохоронних органів, а й до підвищення ефективності взаємодії митних і правоохоронних органів з питань протидії митним правопорушенням та її результативності.

Таким чином, підсумовуючи аналіз результатів криміналізації товарної контрабанди у 2024 році, можемо акцентувати на наступних проблемних аспектах:

1) залучення БЕБ як базового органу в досудовому розслідуванні справ щодо криміналізації товарної контрабанди є невиправданим, оскільки за своїм функціоналом митні органи (за умови надання їм права на оперативно-розшукову діяльність) будуть більш ефективними в цій царині. Тим більше проблема використання БЕБ в протидії контрабанді паралельно супроводжується інституційним перезавантаженням цього органу, проведення конкурсів на заміщення керівних посад, оновленням кадрового складу;

2) внаслідок розгляду судових справ по товарній контрабанді, як правило, більш жорсткі покарання замінюються на штрафи чи умовний термін позбавлення волі, що наближає санкційну природу покарання за такі митні делікти до адміністративних правопорушень;

3) заміна реальних строків позбавлення волі для обвинувачених у справах по товарній контрабанді обґрунтовується низькою якістю зібраних доказів;

4) складність доведення умислу в кримінальних справах, пов'язаних із контрабандою товарів, адже доволі часто в митному адмініструванні можуть виникати випадкові помилки, водночас доведення умислу є необхідною умовою для правомірного притягнення до відповідальності у цих справах;

5) проблема досудового розслідування по таких справах полягає в тому, що на судовий розгляд як правило надходять ті справи, де суддям фактично лише потрібно призначити покарання. Переважно всі справи, які можна було закрити з якихось підстав, закриваються на етапі досудового розслідування;

6) відсутність невідворотності покарання у справах по товарній контрабанді створює мотиваційні передумови для розвитку контрабанди як явища та зростання корупційних ризиків, а відтак нівелюється сенс трансформації правового регулювання товарної контрабанди від адміністративного до кримінального концепту.

2.3. Особливості провадження у справах про митні делікти в Україні

Важливе місце в системі адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні займає інститут провадження у справах про митні правопорушення. Це особливий та самостійний вид реалізації процесуальних норм про адміністративні правопорушення уособлює системоформуюче поняття, що об'єднує регламентований порядок, форми та методи діяльності уповноважених органів та їх посадових осіб, що в сукупності пов'язані з притягненням до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні митних деліктів.

Сама дефініція «провадження», в першу чергу, характеризує адміністративно-повноважну сферу діяльності суду чи митного органу, яка спрямована на своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин справ про порушення митних правил, вирішення їх з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесених постанов, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням. Таке трактування логічно базується на нормі ч. 1 ст. 486 МКУ.

Провадження як система процесуальних дій є чітко та послідовно регламентована відповідно до норм ст. 508 МКУ і передбачає:

- «складення протоколу про порушення митних правил;
- опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб;
- вимога документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них;
- тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів та документів на них;
- митне обстеження;
- пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання;
- експертиза;
- взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи);

•розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням» [69].

Варто наголосити, що нормативно-правова база провадження у справах про митні делікти представлена: Кодексом України про адміністративні правопорушення, МКУ, Законом України «Про адміністративну процедуру» та деякими підзаконними актами, до яких варто віднести Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р. № 607 «Про затвердження Типової мирової угоди про припинення провадження в справі про порушення митних правил», Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р. № 652 «Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил», Наказ Міністерства фінансів України № 414 «Про затвердження форм рішення про проведення особистого огляду та протоколу особистого огляду» Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р. № 608 «Про затвердження форм документів адміністративного затримання» та ін.

У межах провадження у справах про митні правопорушення може здійснюватися значна кількість процесуальних дій, а відтак – коло учасників такого провадження є досить широким [120]:

«особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

власники товарів, транспортних засобів (зацікавлені особи);

представники осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та зацікавлених осіб (законні представники, представники, які діють на підставі довіреності, доручення);

захисники;

представники митних органів (у випадку судового провадження);

свідки;

експерти;

перекладачі;

поняті» [69].

Алгоритм провадження у справах про митні правопорушення, на нашу думку, має чітку поетапну структуру, яку доцільно поділити на шість основних стадій:

1 етап – порушення справи, що передбачає фіксацію правопорушення через складення протоколу про порушення митних правил та в окремих випадках забезпечення провадження через вжиття відповідних заходів;

2 етап – збирання доказів шляхом проведення процесуальних дій, що в тому числі включає опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; вимога необхідних документів, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них; тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів та документів на них; митне обстеження; пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; експертиза; взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи);

3 – факультативний етап – укладення мирової угоди й припинення провадження у справі шляхом компромісу відповідно до ст. 521 МКУ;

4 – етап підготовки справи до розгляду, розгляд справи по суті, винесення однієї з постанов: про проведення додаткової перевірки, про накладення адміністративного стягнення або про закриття провадження у справі;

5 етап – в окремих випадках оскарження, що може відбуватися на попередніх етапах провадження щодо заходів забезпечення провадження, тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів, постанови у справі про порушення митних правил та ін.;

6 – етап виконання постанов про накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил, якщо провадження завершено накладення стягнень (ст. 534-542 МКУ).

Вважаємо, що на усіх етапах провадження справ про митні правопорушення вагоме місце посідають система документальної фіксації дій та рішень посадових осіб митниць, які беруть участь в провадженнях по такій категорії справ.

Нормативно-правове регулювання прийняття адміністративних актів в справах про ПМП представлене відповідними нормами МКУ та для ефективності провадження їх варто об'єднати в наступні групи:

«протокольна група, що охоплює відповідні протоколи та додатки до них: ст. 494 МКУ визначає особливості складання протоколу про порушення митних правил; ст. 511 МКУ – додатку до протоколу про порушення митних правил; ст. 507 МКУ – протокол адміністративного затримання; ст. 509 МКУ – протокол опитування; ст. 511 МКУ - протокол про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; ст. 511 МКУ – додаток до протоколу про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; ст. 513 – протокол про митне обстеження; ст. 514 МКУ – протокол про пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; ст. 517 МКУ – протокол про одержання проб і зразків для проведення експертизи; ст. 517 МКУ – додаток до протоколу про одержання проб і зразків для проведення експертизи» [69];

група адміністративних актів – протокольних документів, що характеризуються проміжними рішеннями та скаргами у справах про ПМП: ст. 507 МКУ – рішення про адміністративне затримання; ст. 512 МКУ – скарги на рішення, дії посадових осіб в провадженні в справах про порушення митних правил (наприклад, скарга на рішення про застосування тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів та документів тощо); ст. 529 МКУ – скарга (адміністративний позов) на постанову митного органу у справі про порушення митних правил; ст. 530 МКУ – рішення за результатами перевірки законності та обґрунтованості постанови у справі про порушення митних правил;

група адміністративних актів щодо окремих процесуальних дій: ст. 515 МКУ – висновок експерта; ст. 516 МКУ – постанова про призначення експертизи; ст. 517 МКУ – постанова про взяття проб і зразків; ст. 518 МКУ – доручення посадової особи митних органів на проведення окремих процесуальних дій;

група адміністративних актів підсумкового характеру: ст. 521 МКУ – мирова угода між особою, яка вчинила порушення митних правил та посадовою особою митного органу; ст. 527 МКУ – постанова в справі про порушення митних правил

(постанова про проведення додаткової перевірки, постанова про накладення адміністративного стягнення, постанова про закриття провадження у справі);

група адміністративних актів заявного характеру, що охоплює сукупність заяв (заперечення, доводи, міркування, обґрунтування), а також клопотань від осіб, які беруть участь у цьому провадженні.

Початковим документом, де безпосередньо фіксується митний делікт, є протокол про порушення митних правил. Цей документ складається уповноваженою посадовою особою митного органу за встановленою формою Міністерства фінансів України [97].

Форма протоколу містить чіткі інформативні реквізити: «1) дату і місце його складення; 2) посаду, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол; 3) необхідні для розгляду справи відомості про особу, яка притягується до відповідальності за ПМП, якщо її встановлено; 4) місце, час вчинення, вид та характер ПМП; 5) покликання на статтю МКУ, що передбачає адміністративну відповідальність за таке порушення; 6) прізвища та адреси свідків, якщо вони є; 7) відомості щодо товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів, вилучених в справі про ПМП; 8) інші необхідні для вирішення справи відомості (ч. 2 ст. 494 МКУ)» [69].

Належне складання протоколу є важливим у контексті проходження усіх стадій провадження у справах про ПМП. Адже в рамках судового розгляду справи про ПМП, правильність складання протоколу та інших матеріалів по справі є одним з основних 4 питань підготовчого етапу розгляду справи.

«При складенні протоколу необхідно точно вказувати дані про особу, яка притягується до адміністративної відповідальності (П.І.Б., посада, юридична та фактична адреса). Особа правопорушника встановлюється на підставі документів, що посвідчують особу (паспорт, військовий квиток, посвідчення водія тощо). Неприпустимо записувати в протоколі прізвище порушника тільки з його слів. При викладенні суті ПМП у протоколі зазначаються обставини його виявлення, спосіб учинення, характер правопорушення, кваліфікаційні ознаки.

Якщо вчинені протиправні дії кваліфікуються за кількома статтями МКУ, у протоколі послідовно описуються ознаки цих ПМП. При потребі оформлюється додаток до протоколу за встановленою формою, який є невіддільною частиною протоколу. Про заповнення додатка у відповідній графі протоколу вчиняється запис» [69].

Загалом суд розглядає справу з дотриманням процедури, яка передбачена ст. 279 КУпАП, при цьому зобов'язаний встановити всі елементи предмета доказування в такій категорії справ та вивчити пояснення й зауваження особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за ПМП, щодо змісту протоколу, можливі мотиви своєї відмови від підписання протоколу. Під час складання протоколу про порушення митних правил особливе значення надається власноручним поясненням особи, яка притягується до відповідальності. Ці пояснення підлягають обов'язковому додаванню до протоколу, про що вноситься відповідний запис із зазначенням кількості аркушів, на яких вони викладені. Така процедура забезпечує дотримання права особи на захист та сприяє об'єктивності розгляду справи. Судова практика особливо ретельно аналізує цей аспект протокольної документації, оскільки власноручні пояснення часто містять основну інформацію, що може вплинути на результат розгляду справи.

Законодавство передбачає чіткий порядок дій при складанні протоколу за відсутності особи, яка притягується до відповідальності. Це можливо у двох основних випадках: коли встановлено факт перебування особи за межами України або коли вона не з'явилася на виклик до митного органу без повідомлення про причини. Процедура виклику передбачає обов'язкове вручення запрошення, в якому чітко зазначаються: місце появи, повноваження особи, до якої слід звернутися, а також конкретний день і час. Запрошення вручається особисто під підпис або, у разі тимчасової відсутності, передається дорослим членам сім'ї, представникам адміністрації за місцем роботи чи житловим органам. Альтернативним способом є відправлення рекомендованого листа з повідомленням, що забезпечує документальне підтвердження спроби викликати

особу. Такий підхід гарантує дотримання процесуальних прав особи при одночасному забезпеченні ефективності митного провадження.

Судовий розгляд справ про порушення митних правил передбачає обов'язкову участь представника митного органу як сторони провадження, що обумовлено його компетенцією у підписанні протоколу про правопорушення. Процесуальний статус особи, яку притягають до відповідальності, визначає її право на підписання протоколу разом із посадовою особою митного органу та свідками (за їх наявності). У разі відмови від підписання, до протоколу вноситься спеціальна відмітка, що не позбавляє особу права надання письмових пояснень або зауважень щодо змісту документа. Такі пояснення, власноручно підготовлені порушником, підлягають обов'язковому додаванню до матеріалів справи з відповідною реєстраційною відміткою про кількість аркушів.

Процедура оформлення протоколу про порушення митних правил передбачає комплекс гарантій для особи, яку притягають до відповідальності. Митний орган зобов'язаний роз'яснити особі її процесуальні права, зокрема можливість припинення провадження шляхом досягнення компромісу, про що робиться спеціальна відмітка у протоколі. Документ також має містити інформацію про місце, дату та час майбутнього розгляду справи. Важливою гарантією є складання протоколу у двох примірниках, один з яких під розписку передається особі, що притягається до відповідальності, що забезпечує її право на ознайомлення з матеріалами справи та можливість ефективного захисту. Ці процедурні норми спрямовані на дотримання принципів законності та справедливості в адміністративному провадженні.

У випадку відмови особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, отримати примірник протоколу, до документа вноситься спеціальна відмітка. Цей запис підписується посадовою особою митного органу, яка склала протокол, а також свідками (за їх наявності). Незалежно від відмови, митний орган зобов'язаний протягом трьох робочих днів направити примірник протоколу за адресою, яку повідомила сама особа або яка є у розпорядженні митних органів (місце офіційної реєстрації або фактичного проживання). Важливо

зазначити, що факт відправлення вважається достатнім доказом повідомлення, навіть якщо особа фактично не перебувала за вказаною адресою або надала неправдиві відомості про місце свого проживання.

Коли протокол про порушення митних правил складається за відсутності особи, яка притягується до відповідальності, до документа обов'язково вноситься відповідний запис. Ця відмітка, аналогічно до попереднього випадку, підписується посадовою особою митного органу та свідками (за їх участі). Незалежно від присутності порушника під час оформлення протоколу, один примірник документа протягом встановленого триденного терміну надсилається за відомою адресою. Законодавчо закріплено, що протокол вважається належним чином врученим навіть у випадках, коли особа свідомо надала неправдиві відомості про місце свого проживання або тимчасово відсутня за вказаною адресою. Такий підхід забезпечує баланс між дотриманням прав порушника та необхідністю ефективного функціонування митного провадження.

Процесуальна документація у справах про порушення митних правил (ПМП) відіграє ключову роль у фіксації ходу провадження, встановленні фактичних обставин справи та формуванні доказової бази. Такі документи, як протоколи, повістки та інші процесуальні акти, мають статус офіційних джерел доказів і підлягають обов'язковому врахуванню при ухваленні рішень. Вони забезпечують дотримання принципів об'єктивності, всебічності та законності провадження, фіксуючи всі процесуальні дії – від початкового етапу до винесення остаточного рішення.

Посадові особи митних органів, які здійснюють провадження у справах про ПМП, уповноважені проводити опитування осіб, що притягуються до відповідальності, свідків та інших зацікавлених осіб. Виклик на опитування оформлюється офіційною повісткою, яка повинна містити повні відомості про особу, що викликається, дані посадової особи митниці, а також точні дату, час і місце явки. Повістка може бути вручена особисто під розписку або передана через телефонограму, телеграму чи інші засоби зв'язку. Особи, які отримали повістку, зобов'язані з'явитися у зазначений час і надати правдиві свідчення щодо обставин

справи, що є необхідною умовою забезпечення якості та об'єктивності дослідження доказів.

Про проведення опитування складається інший процесуальний документ – протокол опитування в справі про порушення митних правил (ст. 509 МКУ), що є документом, яким засвідчуються обставини справи, пояснення по суті справи особи, що притягається до відповідальності/свідка/інших осіб. Особа, яка притягається до відповідальності в справі про ПМП, має право відмовитись від надання пояснень згідно зі ст. 63 Конституції України, або зазначити, що пояснення нею будуть надані додатково, або надати зауваження і доповнення до протоколу про ПМП по суті справи, що в обов'язково має бути зафіксовано в протоколі опитування.

У випадках, коли особа, яка вчинила порушення митних правил (ПМП), не має постійного місця проживання в Україні, законодавство передбачає спеціальний механізм тимчасового вилучення товарів та транспортних засобів. Відповідно до статті 511 Митного кодексу України, таке вилучення здійснюється в обсязі, достатньому для забезпечення потенційного стягнення штрафу або відшкодування вартості товарів. Ця процедура застосовується до різних категорій майна, включаючи транспортні засоби як особистого, так і комерційного призначення, а також відповідні документи.

Процес тимчасового вилучення потребує ретельного документального оформлення. Усі вилучені предмети підлягають детальній інвентаризації та фіксації у спеціальному протоколі або додатковому описі. У цих документах обов'язково вказується: точна кількість вилучених предметів, їх метричні характеристики (міра, вага), особливі ідентифікаційні ознаки, а також оцінна вартість. Така деталізація забезпечує прозорість процедури вилучення та слугує гарантією захисту прав усіх зацікавлених сторін у подальшому провадженні.

Протокол, на відміну від додатка до протоколу про ПМП, не лише містить інформацію про вилучені товари – безпосередні предмети порушення митних правил, транспортні засоби або документи, – але насамперед засвідчує сам факт їх вилучення. У протоколі також фіксується присутність або відсутність під час

проведення відповідних процесуальних дій громадянина (чи посадової особи підприємства, установи, організації), у якого було здійснено вилучення, а також понятих.

«Посадова особа митного органу, у провадженні якої знаходиться справа про ПМП і яка має достатні підстави вважати, що на території або в приміщеннях підприємств, або в транспортних засобах, що їм належать, знаходяться товари, що є безпосередніми предметами порушення митних правил, або товари зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, а також документи та інформація, у тому числі ті, що перебувають в електронному вигляді, необхідні для розгляду справи про порушення митних правил, може проводити митне обстеження таких територій, приміщень або транспортних засобів» [69].

«Про проведення митного обстеження складається окремий процесуальний документ – протокол про митне обстеження (ст. 513 МКУ). За рішенням посадової особи митного органу, у провадженні якої знаходиться справа про ПМП, особі, яка вчинила це порушення, а також свідку, можуть бути пред'явлені товари, транспортні засоби, документи для впізнання. Про пред'явлення товарів, транспортних засобів, документів для впізнання складається протокол про пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання (ст. 514 МКУ)» [69].

У випадках, коли для з'ясування обставин справи про порушення митних правил (ПМП) виникає необхідність у спеціальних знаннях, посадовою особою митного органу призначається експертиза. Ця процесуальна дія оформляється спеціальною постановою, яка має містити: підстави для проведення експертизи, дані про експерта або спеціалізований орган, конкретні питання для дослідження, а також перелік матеріалів, що передаються експерту. Постанова про призначення експертизи є обов'язковим документом, що забезпечує законність та

обґрунтованість проведення експертного дослідження у межах митного провадження.

Посадові особи митних органів мають право відбирати в осіб, які притягуються до відповідальності за ПМП, зразки підписів, почерку, а також проби товарів для проведення експертизи. Ця процедура здійснюється на підставі постанови про взяття проб і зразків відповідно до ст. 517 МКУ. Факт взяття проб оформлюється протоколом, який може супроводжуватися додатковими документами. Таке документальне оформлення забезпечує дотримання прав осіб, що притягаються до відповідальності, та створює необхідну доказову базу для подальшого розгляду справи.

Експерт за результатами свого дослідження складає висновок експерта у письмовій формі від свого імені. У висновку викладаються суть проведеної ним експертизи та обґрунтування відповіді на поставлені запитання.

Як вже зазначалось вище, у справі про ПМП митний орган або суд (суддя), що розглядає справу, виносить одну з постанов у справі про порушення митних правил:

- 1) про проведення додаткової перевірки;
- 2) про накладення адміністративного стягнення;
- 3) про закриття провадження у справі (ст. 527 МКУ).

МКУ не містить вимог до такого фінального процесуального документа, тому в цьому випадку застосовуються норми КУпАП [41]. Постанова повинна містити: найменування органу (прізвище, ім'я та по батькові, посада посадової особи), який виніс постанову; дату розгляду справи; відомості про особу, стосовно якої розглядається справа (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності), дата народження, місце проживання чи перебування; опис обставин, установлених під час розгляду справи; зазначення нормативного акту, що передбачає відповідальність за таке адміністративне правопорушення; прийняте у справі рішення (ст. 283 КУпАП).

Судова постанова у справах про порушення митних правил (ПМП) має містити вичерпне рішення щодо подальшої долі вилучених речей та документів, а також

чітку вказівку на порядок і строки її оскарження. Обов'язковим елементом такої постанови є положення про стягнення судового збору з особи, щодо якої було винесено рішення. Ці вимоги забезпечують повноту та законність судового акта, а також реалізацію права на захист для осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності.

Постанови митних органів у справах про ПМП підлягають оскарженню до Держмитслужби або до місцевого загального суду у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України (ст. 529 МКУ). Під час перевірки законності та обґрунтованості оскарженої постанови можливе прийняття одного з таких рішень: залишення постанови без змін; скасування постанови з направленням справи на новий розгляд; скасування постанови із закриттям справи; зміна виду адміністративного стягнення (без посилення покарання).

Зазначені варіанти рішень, передбачені ст. 530 МКУ, забезпечують баланс між інтересами держави у сфері митного контролю та правами осіб, притягнутих до відповідальності [69].

Щодо строків накладення стягнень у справах про порушення митних правил Митний кодекс України визначає, «що якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 цього Кодексу розглядаються митними органами або районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а у разі розгляду митними органами справ про триваючі порушення митних правил, у тому числі передбачені статтями 469, 477-481, 485 цього Кодексу, – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень» [69].

«Якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 цього Кодексу розглядаються судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а в разі розгляду судами (суддями) справ про триваючі порушення митних правил, у тому числі передбачені статтями 469, 477-

485 цього Кодексу, – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень» [69].

«У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил, адміністративні стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження, але не пізніше ніж через два роки з дня вчинення правопорушення» [69].

Відповідно до статті 36 Кодексу України про адміністративні правопорушення, «при вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладається за кожне правопорушення окремо. Якщо особа вчинила кілька адміністративних правопорушень, справи про які одночасно розглядаються одним і тим же органом (посадовою особою), стягнення накладається в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з-поміж вчинених. До основного стягнення в цьому разі може бути приєднано одне з додаткових стягнень, передбачених статтями про відповідальність за будь-яке з вчинених правопорушень» [41].

У контексті судового розгляду справ про ПМП важливо наголосити на обставинах, які обтяжують чи пом'якшують відповідальність за такі митні делікти. За статтею 34 КУпАП, обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративні правопорушення, є: «щире розкаяння винного; відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди; вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або збігу тяжких особистих чи сімейних обставин; вчинення правопорушення неповнолітнім; вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року» [41].

За ст. 35 КУпАП, обставинами, що обтяжують відповідальність за адміністративні правопорушення, є: «продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її; повторне протягом одного року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше

вчинила злочин; втягнення неповнолітнього в правопорушення; вчинення правопорушення групою осіб; вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або інших надзвичайних обставин; вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган, який накладає стягнення може не визнати цю обставину обтяжуючою» [41].

За ст. 247 КУпАП, обставинами, що виключають провадження в справах про адміністративні правопорушення, є: «відсутність події і складу адміністративного правопорушення; недосягнення особою на момент вчинення правопорушення 16 річного віку; неосудність особи; вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони; видання акта амністії; скасування акта, що встановлює відповідальність; закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків; наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні по даному факту; смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі» [41].

Проведений нами аналіз виявлення, фіксації та розгляду справ про митні правопорушення на прикладі зони діяльності Тернопільської митниці показав, що до найбільш типових порушень митних правил, які виявляли працівники Тернопільської митниці в 2024 році, можна віднести такі:

- неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено;
- недекларування товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- перевищення строку транзитних перевезень (доставлення) товарів;
- неподання утримувачем магазину безмитних торгів, складу тимчасового зберігання, митного складу, вантажного митного комплексу, особою відповідальною за експлуатацію складу організації – отримувача гуманітарної допомоги, митному органу звіту про рух товарів, а також порушення порядку ведення обліку таких товарів;
- перевищення строку тимчасового ввезення товарів;

- дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру тощо [90].

Загалом впродовж 2024 року за фактами порушення митного законодавства працівниками Тернопільської митниці складено 75 протоколів про порушення митних правил. Загальна сума вилучених предметів правопорушень за цей період склала понад 7 мільйонів гривень. Загалом від правоохоронної діяльності митниці до Державного бюджету України надійшло 3,6 млн гривень.

На розгляд до суду митницею передано 29 справ про порушення митних правил на загальну суму майже 9 мільйонів гривень. На користь держави судом розглянуто 13 справ про порушення митних правил: конфісковано предмети правопорушень та накладено стягнення у вигляді штрафів.

Разом з тим, потрібно говорити про те, що переважна більшість рішень у справах про порушення митних правил, які розглядались Тернопільським міськрайонним судом виносились не в користь Тернопільської митниці.

Проаналізуємо найбільш типові приклади судового розгляду справ про митні правопорушення, які були розглянуті останнім часом.

Так, зокрема, «по справі №607/24277/23 судом постановлено, що провадження у справі про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за вчинення ним порушення митних правил, передбачених ст. 485 МКУ, закрити на підставі п. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за відсутністю події й складу адміністративного правопорушення» [28].

Ст. 485 МКУ (Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів) є доволі поширеною у сфері митного адміністрування та протидії митним правопорушенням, що тягне за собою накладення штрафу в розмірі 300 відсотків несплаченої суми митних платежів.

Аналізоване судове рішення стосувалось класифікаційної роботи митних органів, які через неправильне вказання коду товарів декларанта вбачали умисел щодо ухилення від сплати митних платежів: «03 жовтня 2023 року заступником

начальника м/п «Чортків» Миндрою О. В., після опрацювання поданих до митного оформлення документів та з урахуванням результатів фізичного огляду, фотографій задекларованого товару, з метою перевірки класифікації товару та у зв'язку із можливим ризиком недостовірного декларування коду товару №1 за ЕМД 8108909000 (ставка мита – 0%) згідно з УКТЗЕД (можливе декларування товару №1 ЕМД за кодом 7318190090 згідно з УКТЗЕД) направлено запит № 5 до Відділу контролю тарифів та митно-тарифного регулювання Управління митних платежів, контролю митної вартості та митно-тарифного регулювання ЗЕД (далі – Відділ КТ та МТР Управління МП КМВ МТР ЗЕД).

03 жовтня 2023 року Відділом КТ та МТР Управління МП КМВ МТР ЗЕД винесено класифікаційне рішення № КТ-UA403000-0028-2023 (далі – Рішення). Згідно з висновком вказаного Рішення встановлено код товару: 7318190090 (ставка мита – 5%), та опис товару (граф 31 ВМД): «Вироби з різьбою: шпильки Titan stud KS 20 (артикул: 7356100026), які являють собою короткі стрижні, що мають різьбу з обох кінців, призначені для з'єднання ультразвукового топора та ультразвукового перетворювача на станку для виготовлення пружин Pocket spring coling machine PY-50 серійний № 15244. Кількість – 6 шт. Розмір: довжина: 30 мм, діаметр: 12 мм. Торговельна марка: WEBER ULTRASONICS. Виробник: WEBER ULTRASONICS AG. Країна виробництва: Німеччина» [28].

Таким чином, митний орган змінив код Товару №1 та дійшов до переконання що: «ОСОБА_1, як фізична особа-підприємець, декларант, вчинила інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, шляхом заявлення у графі 31 та 33 митної декларації № 23UA403060003130U0 неправдивих відомостей про опис та код товару, що призвело до ненарахування та відповідно несплати ввізного мита на суму 578,87 грн та ПДВ на імпорту в сумі 115,78 грн (загальна сума несплачених митних платежів становить 694,65 грн)» [28].

Поряд з тим, оцінюючи дії особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, в сукупності із зібраними матеріалами, суд звернув увагу на наступне.

За змістом п.п. г п. 5 ч. 8 ст. 257 МК України, «митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється митними органами на підставі митної декларації, до якої декларантом залежно від митних формальностей, установлених цим Кодексом для митних режимів, та заявленої мети переміщення вносяться такі відомості, у тому числі у вигляді кодів: відомості про товари – код товару згідно з УКТ ЗЕД» [69].

Класифікація товарів для цілей митного оформлення здійснюється згідно з вимогами УКТ ЗЕД, що є товарною номенклатурою Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про митний тариф України». «В якості підстави для митного оформлення зазначеного вище товару, декларантом було надано документи: інвойс №KLL2023000000052 від 19 вересня 2023 року, пакувальний лист б/н від 19 вересня 2023 року, автотранспортна накладна CMR№ А№ 0003139 від 26 вересня 2023 року, контракт №2023/07/03 від 03 липня 2023 року, специфікація до контракту №2 від 02 серпня 2023 року, супровідний транзитний документ Т1 № 23TR06060000232674 від 27 вересня 2023 року, сертифікат про походження товару № Z0771428 від 21 вересня 2023, акт фізичного огляду із фотографіями товарів, технічний опис наданий імпортером ТОВ «ІНТЕРФОМ-М» від 02 вересня 2023 року, договір про надання митних послуг (договір доручення) від 27 червня 2022 року № 1. Додатково агентом з митного оформлення ОСОБА_1 було надіслано до ЕМД копію митної декларації країни відправлення № 23060600EX00033450 від 21 вересня 2023 року» [28].

Тобто, особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, виконала свій обов'язок перед митним органом, надала передбачені законодавством документи й відомості, необхідні для виконання митних формальностей, у тому числі необхідні товаросупровідні документи для правильності класифікації товарів, поданих до митного оформлення, згідно з УКТ ЗЕД.

«Класифікаційним рішенням митного органу № КТ-UA403000-0028-2023 від 03 жовтня 2023 року змінено код УКТ ЗЕД Товару № 1, що як наслідок потягнуло зміну ставки мита та призвело до не нарахування та відповідно несплати

декларантом ввізного мита на суму 578,87 грн та ПДВ на імпорт в сумі 115,78 грн (загальна сума несплачених митних платежів становить 694,65 грн)» [28].

Разом з тим, суд вище звертав увагу на те, що зі змісту диспозиції ст. 485 МК України випливає, що суб'єктивна сторона складу вказаного порушення обумовлює вчинення декларантом умисних дій у вигляді, зокрема, заявлення неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та особливою метою – ухилення від сплати митних платежів.

Тобто, особа при вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 485 МК України, повинна: усвідомлювати, що вона заявляє в митній декларації відомості, які є неправдивими чи надає неправдиві документи; усвідомлювати, що її дії призведуть до ухилення від сплати митних платежів; усвідомлювати, що таке ухилення від сплати митних платежів буде неправомірним; особа повинна бажати настання наслідків своїх дій, а саме зменшення розміру митних платежів чи ухилення від їх сплати, оскільки це випливає із мети правопорушення.

Усі ці ознаки характерні для умисної форми вини. Правопорушення, передбачене ст. 485 МК України, не може бути вчинене з необережності.

Аналогічна позиція викладена у постанові Верховного Суду від 20 березня 2018 року у справі 640/7258/17, відповідно до якої для притягнення до відповідальності, згідно зі ст. 485 МК України, необхідно доведення факту заявлення в митній декларації, в цьому випадку неправдивих відомостей та/або надання документів, що містять неправдиві відомості та наявність прямого умислу.

Таким чином, факт невідповідності заявленого позивачем в декларації коду товару, коду, визначеному надалі митним органом, сам по собі не може бути доказом того, що дії декларанта направлені на умисну недоплату податків та зборів.

Як встановлено судом: «декларування товару особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, здійснювалося у відповідності до вимог ст. ст. 257, 264 МК України, на підставі наявної у товаросупровідних документах інформації про товар. Вказана інформація була достовірною, повною та достатньою для прийняття декларантом рішення про код УКТ ЗЕД Товару № 1.

Натомість митний орган допустив неповноту з'ясування обставин при прийнятті рішення про зміну коду УКТ ЗЕД Товару № 1, оскільки без проведення експертного дослідження дійшов до висновку, який ґрунтується виключно на власному переконанні уповноваженої особи Тернопільської митниці, який не зважаючи на назву товару в комерційних та товаросупровідних документах, технічний опис товару та його зовнішній вигляд, заявлений декларантом код УКТЗЕД 8108909000 (інші вироби з титану) Товару, змінив на код УКТЗЕД 7318190090 (інші вироби з різьбою з чорних металів)» [28].

Про передчасність прийнятого митним органом рішення свідчить і лист вих. №7.25-1/7.25-15-02/13/7291 від 22 грудня 2023 року: «яким ТОВ «ІНТЕРФОМ-М» повідомлено, що за результатом перевірки правильності кваліфікаційних рішень, прийнятих Тернопільською митницею, скасовано класифікаційне рішення № КТ-UA403000-0028-2023 від 03 жовтня 2023 року, яке покладено в основу протоколу про порушення митних правил № 0046/40300/23 від 05 жовтня 2023 за ознаками вчинення адміністративного правопорушення, відповідальність за який передбачена ст. 485 МК України, громадянкою України ОСОБА_1.

Представник Тернопільської митниці в судовому засіданні підтвердила ці обставини. З досліджених матеріалів справи, а також наданих сторонами письмових доказів суд дійшов до висновку, що ОСОБА_1 у поданій декларації не було зазначено неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно УКТ ЗЕД, а також не було надано документів, які б містили невірні відомості» [28].

Отже, згідно із положеннями ч. 5 ст. 69 та ст. 485 МК України, дії особи яка притягується до адміністративної відповідальності, не містять складу адміністративного правопорушення. Також у матеріалах адміністративної справи відсутні докази на підтвердження того, що дії декларанта були спрямовані саме на умисне зменшення розміру митних платежів у формі прямого умислу.

Досить поширеною практикою є справи про митні правопорушення за ст. 483 МКУ (Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний

кордон України з приховуванням від митного контролю), що за своїм змістом доволі схожі на правопорушення, які трактуються як товарна контрабанда [28].

Для прикладу проаналізуємо особливості судового розгляду в рамках справи №607/6320/24: «про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, передбачене ч. 1 ст. 483 Митного кодексу України (далі – МК України), які зареєстровано Тернопільським міськрайонним судом 20 березня 2024 року.

Відповідно до протоколу про порушення митних правил №0057/40300/23 від 07 грудня 2023 року, Тернопільською митницею під час перевірки законності ввезення на митну територію України транспортних засобів як гуманітарної допомоги зі звільненням від сплати обов'язкових митних платежів, отримувачами яких є суб'єкти, розташовані (зареєстровані) на території Тернопільської області встановлено, що відповідно до баз даних АСМО «Інспектор», 05 лютого 2023 року о 01 год 46 хв через міжнародний пункт пропуску для автомобільного сполучення «Устилуг-Зосин» митного посту «Устилуг» Волинської митниці, громадянином України ОСОБА_1 на митну територію України ввезено транспортний засіб марки «Ford», модель «Ranger», кузов № НОМЕР_3, 2006 року виготовлення, який був у використанні, на транспортному засобі з реєстраційними номерами НОМЕР_4 / НОМЕР_5, та оформлений як гуманітарна допомога в умовах воєнного стану без оподаткування та застосування заходів нетарифного регулювання і випущений на митну територію України.

З метою з'ясування обставин ввезення на митну територію України даного транспортного засобу Тернопільською митницею направлено запит у Волинську митницю за №7.25-08-1/7.25-20/7/5758 від 20 жовтня 2023 року з проханням надати копії документів, на підставі яких транспортний засіб ввезено як гуманітарну допомогу. Факт ввезення на митну територію України та оформлення як гуманітарної допомоги даного транспортного засобу підтверджується відомостями, що містяться в АСМО «Інспектор» та копіями документів, які додані до відповіді Волинської митниці №7.3-28-07/12906 від 24 жовтня 2023 року. Зокрема, ОСОБА_1 до митного контролю та оформлення Декларації про перелік

товарів, що визнаються гуманітарною допомогою від 05.02.2023, відправником товару зазначено Reinbahs Kalvis, Krasta Iela 2-8, Vestiena, Madonas Novads, отримувачем – Головне управління поліції у Тернопільській області (код ЄДРПОУ: 40108720). Також до митного оформлення як підставу для переміщення ОСОБА_1 було надано письмове звернення Головного управління поліції у Тернопільській області за №82/01/43-2023 від 03 лютого 2023 року про допомогу у забезпеченні організації вказаним транспортним засобом. Тернопільською митницею з метою підтвердження чи спростування фактів отримання даного транспортного засобу, видачі письмового звернення зазначеним отримувачем направлено запит до ГУНП в Тернопільській області за №7.25-08-3/7.25-20/85612 від 13 жовтня 2023 року, на який отримано відповідь від 18 жовтня 2023 року за вхідним митниці №7918/8/7.25-20 від 19 жовтня 2023 року про те, що вказаний транспортний засіб як гуманітарну допомогу ГУНП в Тернопільській області не замовляла, не очікувала та власне не отримувала, відповідне письмове звернення за №82/01/43-2023 від 03 лютого 2023 року є підробленим. Також, на адресу місця реєстрації (проживання) громадянина України ОСОБА_1, наявну в ЦБД ЄАІС Державної митної служби України, направлено виклик за №7.25-08-1/7.25-20/10/5756 від 20 жовтня 2023 року та №7.25-08-3/7.25-20/10/6407 від 16 листопада 2023 року про необхідність прибуття до митного органу для дачі пояснень з приводу обставин ввезення транспортного засобу марки «Ford», модель «Ranger», кузов № НОМЕР_3, але останній у визначений термін не прибув та не направив на адресу митниці письмових пояснень (за даними АТ «Укрпошта», виклик за №7.25-08-1/7.25-20/10/5756 від 20 жовтня 2023 року отримано особисто)» [28].

Таким чином, «громадянин ОСОБА_1 вчинив дії, спрямовані на переміщення через митний кордон України товару транспортного засобу марки «Ford», модель «Ranger», кузов № НОМЕР_3, 2006 року виготовлення, який був у використанні, як гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану без оподаткування та застосування заходів нетарифного регулювання, з приховуванням від митного контролю, шляхом подання митному органу, як підстави для його переміщення підроблених документів та документів, одержаних незаконним шляхом та таких,

що містять неправдиві відомості щодо отримувачу товару, а саме: письмове звернення ГУНП у Тернопільській області №82/01/43-2023 від 03 лютого 2023 року, яке ними не видавалось і є підробленим. Отже, Тернопільська митниця вважає, що в діях ОСОБА_1 є склад правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 483 МК України.

Разом з тим, судом, як вбачається з матеріалів справи, кваліфікуючи дії ОСОБА_3 за ознаками ч.1 ст.483 МК України, митний орган попередньо не здобув належних, допустимих та достовірних доказів, які б обґрунтовано свідчили про його винуватість у вчиненні порушення митних правил за обставин, які викладено у протоколі про порушення митних правил №0057/40300/23 від 07 грудня 2023 року, що є підставою для винесення постанови про закриття провадження у справі про порушення митних правил.

Суд звернув увагу на практику ЄСПЛ та на позицію Конституційного Суду України, викладену в рішенні від 05 липня 2023 року по справі №3-46/2022 (95/22, 170/22, 233/22) у справі за конституційними скаргами ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини першої статті 483 Митного кодексу України. Так, відповідно до цього рішення, Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) абзац другий частини першої статті 483 Митного кодексу України (щодо санкції частини даної статті)» [28].

Конституційний Суд України дійшов висновку, що для досягнення легітимної мети суд повинен мати дискрецію. Однак суд під час розгляду справи про порушення митних правил за частиною першою статті 483 Кодексу не може забезпечити індивідуалізації відповідальності через: відсутність у зазначеній статті Кодексу інших видів стягнень; неможливість зміни розміру відсотків, за якими визначено штраф і обов'язковість застосування конфіскації. Жорстка нормативна регламентація виду та розміру адміністративного стягнення без урахування індивідуальних обставин справи суттєво обмежує можливості суду у забезпеченні справедливого правосуддя. Такий підхід не дозволяє враховувати ключові чинники, як-то: характер вчиненого правопорушення, особливості форми вини,

особисті якості правопорушника, його фінансові можливості щодо відшкодування збитків, а також наявність пом'якшувальних чи обтяжувальних обставин. Відсутність гнучкості у виборній мірі відповідальності призводить до формалізації правозастосовної практики та знижує ефективність адміністративної юстиції.

Неможливість індивідуалізації покарання у межах адміністративного провадження створює серйозні перешкоди для реалізації принципу справедливості. Коли суд позбавлений права враховувати конкретні обставини справи (тяжкість діяння, ступінь вини, майновий стан правопорушника тощо), це неминуче призводить до механічного застосування санкцій без відповідності принципу пропорційності. Така практика не лише знижує превентивний ефект адміністративної відповідальності, але й підриває довіру до правосуддя, оскільки не враховує індивідуальні особливості кожної конкретної ситуації.

Таке законодавче регулювання суперечить засадам демократичного суспільства, базованого на верховенстві права (правовладді) (*in democratic society quided by the rule of law*). А тому, абзац другий частини першої статті 483 Кодексу суперечить приписам частини першої статті 8, частин першої, четвертої статті 41, частини другої статті 61, частини першої статті 64 Конституції України.

Зазначене також відповідає практиці Європейського суду з прав людини та вимогам Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суд, використовує Конвенцію (Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод) та практику Суду (Європейського суду з прав людини) як джерело права [84].

Так, відповідно до положень ч.1 ст.1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Перший протокол), кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

У справі «Краєва проти України» («Krayeva v. Ukraine» від 13 січня 2022 року (заява №72858/13) Європейський суд з прав людини, констатувавши, що сума

штрафу, накладеного на заявницю за порушення митних правил (частина перша статті 483 Кодексу), становила надмірне втручання в її право власності всупереч вимогам статті 1 Першого протоколу до Конвенції, зазначив, зокрема, що: «накладення штрафу як таке становитиме втручання у право, гарантоване абзацом першим статті 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки воно позбавляє особу, якої це стосується, певної частки майна, а саме суми, яку має бути сплачено» (§23); «щоб бути сумісним зі статтею 1 Першого протоколу, захід (втручання) має відповідати трьом умовам: він має бути правомірним, мати правомірну мету та забезпечувати справедливий баланс між загальним інтересом суспільства й основоположними правами особи» (§24) [57].

Відповідно до частини першої статті 483 Митного кодексу України, на підставі якої заявницю було визнано винною, штраф у розмірі, що дорівнює вартості товару, а також конфіскація самого товару є обов'язковими санкціями, що не передбачають винятків. Відсутність дискреційних повноважень у судах унеможливорює індивідуальну оцінку конкретних обставин справи, внаслідок чого втрачається сама суть судового розсуду. Як неодноразово наголошував Європейський суд з прав людини, подібна жорстка нормативна конструкція не забезпечує необхідного справедливого балансу між суспільним інтересом та захистом права власності особи (§31) [69].

Європейський суд з прав людини вказав, що для того, щоб відповідати вимозі співмірності, суворість санкцій має відповідати тяжкості правопорушень, за які їх призначають. Принцип співмірності має бути дотриманий не лише під час визначення норм, які стосуються суворості санкції, а й під час оцінювання тих чинників, що їх має бути взято до уваги, коли визначають санкції (рішення у справі «Imeri v. Croatia» від 24 червня 2021 року (заява №77668/14), §84) [45].

Таким чином, оцінюючи дотримання права на мирне володіння своїм майном, передбаченого ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, суд, перш за все, виходить з оцінки дотримання принципу правомірності втручання в право особи на мирне володіння своїм майном та оцінки забезпечення «справедливого балансу», дотримання принципу

пропорційності (справедливої рівноваги між інтересами суспільства й основними правами окремої людини) (п.п. 69, 73 рішення у справі «Спорронг і Лئونрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року, п.п. 31, 34 рішення у справі «Ісмаїлов проти РФ» від 06 листопада 2008 року).

Згідно з позицією Європейського суду з прав людини, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає, аби будь-яке втручання у право власності було виправданим та пропорційним меті, яку переслідує держава. Це означає необхідність досягнення справедливого балансу між загальним інтересом суспільства та необхідністю охорони основоположних прав особи. Якщо ж особі доводиться нести індивідуальний і непропорційний тягар, такий баланс вважається порушеним.

Враховуючи викладені обставини справи та норми законодавства, суд вважає: «що до протоколу не додано будь-яких доказів, які б свідчили про подання ОСОБА_3 митному органу документів, що містять неправдиві відомості». Лист ГУНП в Тернопільській області №82/01/43-2023 від 03 лютого 2023 року, який підписаний посадовою особою та скріплений гербовою печаткою, є чинним документом, адже судом не було встановлено, що він не видавався цією установою чи є підробленим.

Отже, в такому випадку, переміщення транспортного засобу через митний кордон України з приховуванням від митного контролю не відбулося. Товар був ввезений як гуманітарна допомога. Таким чином, відсутність у діях ОСОБА_3 умислу не тягне за собою адміністративної відповідальності, передбаченої МК України та КУпАП.

Ще один аспект судового розгляду, який заслуговує на увагу, – це про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, передбачене ст. 472 Митного кодексу України (справа №607/22294/24).

Декларантом ТОВ «Тернопіль Захід Підшипник» в особі керівника ОСОБА_1 не заявлено у митній декларації №24UA403020010512U0 за встановленою формою точні та правдиві відомості (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, а саме: наявність фторованих парникових газів «ГФВ-32-дифторметан» та

«ГФВ-125-пентафторетан» у охолоджувачі води (чилер) Tongfei модель TFLW-6000WDR-05Z3-3385, який є невід'ємною частиною товару «Волоконний лазерний верстат для різки металу GF-2060JH/6000W» [28].

На думку митників, зазначені дії мають ознаки порушення митних правил, передбаченого статті 472 МКУ (Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення).

Водночас судом зазначено, що диспозицією ст. 472 МК України передбачено адміністративну відповідальність за недекларування товарів (крім тих, що переміщуються через митний кордон України громадянами), транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та правдивих відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України.

Відповідно до роз'яснень, наведених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 03 червня 2005 року №8 «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил», порушення митних правил, відповідальність за яке встановлена ст. 472 МК України, може бути вчинене лише умисно [75].

Особа, яка вчинила порушення митних правил, як правило, усвідомлює обставини та характер недостовірного декларування – тобто незазначення у встановленому порядку правдивої інформації щодо наявності, найменування, кількості тощо товарів і транспортних засобів комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню під час переміщення через митний кордон України. Метою таких дій є незаконне ввезення на митну територію України або вивезення з неї відповідних об'єктів з порушенням установлених правил.

За змістом ст. 280 КУпАП, орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинене правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона

адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, чи заподіяно матеріальну шкоду, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Аналогічні вимоги також закріплені у ст. 489 МК України [69].

Згідно з ч. 1 ст. 257 МК України, визначено, що декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення.

Відповідно до ч. 6 ст. 257 МК України, умови та порядок декларування, перелік відомостей, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення, визначаються цим Кодексом. Положення про митні декларації та форми цих декларацій затверджуються Кабінетом Міністрів України, а порядок заповнення таких декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення – центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Згідно із ч. 9 ст. 257 МК України, митним органам забороняється вимагати внесення до митної декларації інших відомостей, ніж зазначені у цій статті.

Відповідно до пункту 2 розділу II Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 року № 651 (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 серпня 2012 року за № 1372/21684), у графі 33 митної декларації зазначається код товару згідно з УКТ ЗЕД на рівні десяти знаків. У графі 31, у відповідних полях електронної митної декларації (або, за потреби, в електронній копії на паперовому носії), мають бути зазначені дані, що дозволяють ідентифікувати кожне найменування товару. Ці відомості мають бути подані у формі «електронного інвойсу» та містити детальну інформацію про товари, що наявні у вантажі.

Таким чином, уповноваженою особою на роботу з митницею від ТОВ «Тернопіль Захід Підшипник» – ОСОБА_2 – були зазначені всі наявні відомості, необхідні для ідентифікації зазначеного товару, відповідно до опису, наведеного у товаросупровідних документах.

Відповідно до роз'яснень, які містяться в п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України №8 «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03 червня 2005 року, з наступними змінами й доповненнями зазначено про те, що судам необхідно враховувати, що підставою для переміщення товарів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митного органу на пропуск товарів через митний кордон. Це, зокрема, можуть бути митна декларація, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товаросупровідні документи, дозвіл відповідних державних органів.

Не можна розглядати як порушення митних правил дії особи, яка переміщуючи товари через митний кордон України, надала митним органам супровідні документи з відомостями, що не відповідають дійсності, без умислу порушити митні правила, передбачені чинним законодавством України.

Правомірними слід вважати дії декларанта, який з об'єктивної сторони заповнює митну декларацію на підставі супровідних документів, що стали юридичною підставою для надання митними органами дозволу на переміщення товару через митний кордон. Із суб'єктивної сторони такі дії не свідчать про наявність умислу на порушення митних правил. Натомість для притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 472 Митного кодексу України необхідне одночасне встановлення: 1) невідповідності між митною декларацією та супровідними документами; 2) наявності умислу в особи не задекларувати товар, що переміщується через митний кордон України [69].

Отже, будь-якого умислу на вчинення порушення митних правил, яке інкримінується декларанту, судом не було встановлено, а провадження у справі про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за вчинення ним порушення митних правил, передбачених МКУ, було закрито на підставі п. 1 ст.

247 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за відсутністю події й складу адміністративного правопорушення.

Таким чином, представлені ці та інші приклади судового розгляду справ про митні делікти демонструють об'єктивну необхідність удосконалення практики протидії таким правопорушенням, адже практика щорічного зростання справ про митні правопорушення з боку митних органів та наступні винесення рішень по таких справах не на користь держави не повною мірою дозволяє мінімізувати виклики та ризики поширення митних правопорушень в Україні.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дисертації здійснено детальний аналіз теоретичних і правових основ механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні. Розглянуто ключові елементи цього механізму, включаючи визначення основних термінів, класифікацію митних правопорушень та їх можливі наслідки.

Особливу увагу приділено змінам у правовому регулюванні контрабанди, яка залишається важливою проблемою в умовах глобалізації та інтеграції України в європейські структури. Аналізуються нововведення в законодавстві, спрямовані на боротьбу з контрабандою, а також практичні аспекти їх впровадження.

Також вивчено специфіку провадження у справах про митні делікти в Україні, зокрема етапи та процедури, які застосовуються в цьому процесі. Виявлено основні труднощі, з якими стикаються митні органи та правозахисники при реалізації адміністративно-правових норм.

На основі проведеного аналізу сформульовано кілька суттєвих висновків, що акцентують на необхідності комплексного підходу до розв'язання проблем адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні.

На основі аналізу наукових досліджень розроблено авторське визначення: механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів – це система взаємопов'язаних правових норм, інститутів і процедур, що забезпечують

запобігання, контроль та реагування на правопорушення у сфері митного законодавства.

Механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів виконує засадничу роль не лише у підтримці правопорядку, але й у захисті економічних інтересів держави, бізнесу та громадян. Він створює умови для реалізації справедливих і ефективних підходів до митної політики. Крім того, цей механізм сприяє інтеграції міжнародних принципів у систему національного правового регулювання, що має особливе значення в контексті глобалізації та розвитку міжнародної торгівлі.

Визначено, що елементами механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів є:

- 1) принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів;
- 2) адміністративно-правові норми;
- 3) акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм;
- 4) акти застосування адміністративно-правових норм;
- 5) адміністративно-правові відносини.

Встановлено, що принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів є базовими засадами, на яких ґрунтується створення, розвиток, функціонування та реалізація норм і процедур, що регулюють відповідні правопорушення у митній сфері.

Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів охоплюють важливі аспекти, які визначають організаційно-правові основи діяльності митних органів та учасників митних правовідносин. Серед основних принципів:

Виключна юрисдикція України на митній території – лише держава уповноважена регулювати митні правовідносини на своїй території та контролювати дотримання митного законодавства.

Спеціальні повноваження митних органів – митні органи наділені спеціальними правами й обов'язками для ефективного управління митною справою.

Законність і презумпція невинуватості – усі дії митних органів повинні здійснюватися виключно на підставі закону, а особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в установленому порядку.

Єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів – чітке нормативне врегулювання процедур переміщення товарів через митний кордон задля забезпечення узгодженості дій усіх учасників.

Спрощення законної торгівлі – зменшення адміністративних бар'єрів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з метою підвищення ефективності торгівлі.

Рівність прав усіх суб'єктів господарювання – забезпечення однакових правових умов для всіх учасників митних правовідносин незалежно від форми власності.

Захист прав та законних інтересів осіб – гарантування дотримання прав усіх сторін у митному процесі як основа справедливого регулювання.

Стимулювання доброчесності – заохочення до етичної поведінки, що сприяє формуванню довіри у сфері митного регулювання.

Гласність і прозорість – відкритість у діяльності митних органів, що посилює довіру суспільства до їхніх дій.

Відповідальність усіх учасників – кожен суб'єкт митних правовідносин зобов'язаний нести відповідальність за свої дії відповідно до чинного законодавства.

Доведено, що митне законодавство загалом визначає майже два десятки митних правопорушень, однак для більш ефективного розуміння сутності цих шкідливих проявів девіантної поведінки та застосування санкцій, вважаємо за доцільне їх згрупувати в такі деліктні кластери:

- 1) митні правопорушення, що спрямовані на ухилення чи мінімізацію сплати митних платежів (ст. 472, ст. 485);
- 2) митні правопорушення щодо функціонування митних режимів (ст. 477, ст. 478, ст. 479, ст. 479-1, ст. 480);

3) митні правопорушення, що пов'язані із порядком переміщення товарів та їх доставки (ст. 470, ст. 473, ст. 481);

4) митні правопорушення, що пов'язані зі здійсненням митного оформлення та митного контролю (ст. 468, ст. 469, ст. 471, ст. 474, ст. 475, ст. 482, ст. 483, ст. 484);

5) митні правопорушення щодо переміщення товарів з порушенням прав інтелектуальної власності (ст. 476).

Аналізуючи особливості судового розгляду справ про митні правопорушення за останні роки, відзначено суттєве зростання направлення таких справ в суди, що без сумніву впливає на навантаження суддів та ефективність судового розгляду. Так, за період з 01.01.2024 по 31.12.2024 загальна кількість судових справ, які знаходились на розгляді митниць у судах всіх інстанцій, становить – 15 448 справ.

Представлений аналіз показує, що з кожним роком відсоток судових рішень, які виносяться на користь Держмитслужби знижується. Якщо у 2022 році 22% судових рішень виносилось на користь митних інституцій, у 2023 році – 18%, то у 2024 році лише 11% справ виграє Держмитслужба України.

Встановлено, що в основу судової практики у справах про оскарження рішень про коригування митної вартості товарів українськими судами покладено напрацьовані впродовж останніх років Верховним Судом підходи щодо повноважень митних органів під час здійснення контролю правильності ідентифікації митної вартості товарів, зокрема:

- вимога додаткових документів на підтвердження задекларованої митної вартості може мати місце тільки у випадку наявності обґрунтованих сумнівів та застережень у правдивості поданих декларантом відомостей про митну вартість товарів;
- при обґрунтуванні таких сумнівів та застережень митний орган зобов'язаний зазначити конкретні обставини, що викликали відповідні сумніви та застереження;
- щодо конкретизації документів, які митний орган вимагає в декларанта митної вартості товарів і які водночас дають можливість засвідчити арифметичний

та методологічний підходи калькулювання задекларованої митної вартості (як правило, керуючись ст. 53 МКУ, йде вимога представити усі документи, що зазначені в цій статті);

- спрацювання митних ризиків у системі АСАУР має рекомендаційний характер для посадових осіб митних органів і не є безумовною підставою для офіційної відмови у митному оформленні товарів або автоматичного виникнення сумнівів щодо достовірності визначення їх митної вартості.

Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правові відносини у сфері митних деліктів як таких правовідносин, що виникають унаслідок порушення норм митного законодавства. Ці правовідносини регулюються нормами адміністративного права й охоплюють процеси виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили митні правопорушення.

Загалом проведене нами дослідження трансформації нормативно-правового забезпечення та регулювання відповідальності за товарну контрабанду, дозволяє нам виділити три основні етапи такої трансформації:

етап становлення (1991-2001 рр.) – охоплює період від 1991 року, коли актуальним був підхід протидії товарній контрабанді відповідно до Кримінального кодексу УРСР. Відповідальність за вчинення цього митного делікту передбачала позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна. У 1992 році норми цієї статті були уточнені в частині вчиненні товарної контрабанди у великих розмірах (понад 200 мінімальних зарплат), а також скасовано такий вид покарання як заслання. Завершення цього етапу відбулось разом з ухваленням нового Кримінального кодексу України у 2001 році, де в ст. 201 конкретизовано предмети контрабанди та визначено її великий розмір (понад 1000 НМДГ);

перехідний етап (2012 р.) – відбувалась декриміналізація товарної контрабанди, коли зі ст. 201 КК України з переліку предметів контрабанди законодавцем було вилучено товари. Відповідальність за вчинення такого митного делікту трансформувалась від кримінальної до адміністративної;

етап повернення до криміналізації (2024 р.) – в грудні 2023 року було прийнято Закон № 3513-IX, відповідно до якого відповідальність за вчинення товарної контрабанди змінилась з адміністративної до кримінальної.

Обґрунтовано, що алгоритм провадження у справах про митні правопорушення має чітку поетапну структуру, яку доцільно поділити на шість основних стадій:

1 етап – порушення справи, що передбачає фіксацію правопорушення через складення протоколу про порушення митного законодавства та в окремих випадках забезпечення провадження через вжиття відповідних заходів;

2 етап – збирання доказів шляхом проведення процесуальних дій, що в тому числі включає опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; вимога надання необхідних документів, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них; тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів та документів на них; митне обстеження; пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; експертиза; взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи);

3, факультативний, етап – укладення мирової угоди й припинення провадження у справі шляхом компромісу відповідно до ст. 521 МКУ;

4 – етап підготовки справи до розгляду, розгляд справи по суті, винесення однієї з постанов: про проведення додаткової перевірки, про накладення адміністративного стягнення або про закриття провадження у справі;

5 етап – в окремих випадках – оскарження, яке може відбуватися на попередніх етапах провадження щодо заходів забезпечення провадження, тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів, постанови у справі про порушення митних правил та ін.;

6 етап – виконання постанов про накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил, якщо провадження завершено накладенням стягнень (ст. 534-542 МКУ).

Доведено, що нормативно-правове регулювання прийняття адміністративних актів в справах про ПМП представлене відповідними нормами МКУ та для ефективності провадження їх варто об'єднати в наступні групи:

протокольна група, що охоплює відповідні протоколи та додатки до них: ст. 494 МКУ визначає особливості складання протоколу про порушення митних правил; ст. 511 МКУ – додатку до протоколу про порушення митних правил; ст. 507 МКУ – протокол адміністративного затримання; ст. 509 МКУ – протокол опитування; ст. 511 МКУ – протокол про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; ст. 511 МКУ – додаток до протоколу про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; ст. 513 – протокол про митне обстеження; ст. 514 МКУ – протокол про пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; ст. 517 МКУ – протокол про одержання проб і зразків для проведення експертизи; ст. 517 МКУ – додаток до протоколу про одержання проб і зразків для проведення експертизи;

група адміністративних актів – протокольних документів, що характеризуються проміжними рішеннями та скаргами по справах про ПМП: ст. 507 МКУ – рішення про адміністративне затримання; ст. 512 МКУ – скарги на рішення, дії посадових осіб в провадженні в справах про порушення митних правил (наприклад, скарга на рішення про застосування тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів та документів тощо); ст. 529 МКУ – скарга (адміністративний позов) на постанову митного органу у справі про порушення митних правил; ст. 530 МКУ – рішення за результатами перевірки законності та обґрунтованості постанови у справі про порушення митних правил;

група адміністративних актів щодо окремих процесуальних дій: ст. 515 МКУ – висновок експерта; ст. 516 МКУ – постанова про призначення експертизи; ст. 517 МКУ – постанова про взяття проб і зразків; ст. 518 МКУ – доручення посадової особи митних органів на проведення окремих процесуальних дій;

група адміністративних актів підсумкового характеру: ст. 521 МКУ – мирова угода між особою, яка вчинила порушення митних правил та посадовою особою митного органу; ст. 527 МКУ – постанова в справі про порушення митних правил

(постанова про проведення додаткової перевірки, постанова про накладення адміністративного стягнення, постанова про закриття провадження у справі).

група адміністративних актів заявного характеру, що охоплює сукупність заяв (заперечення, доводи, міркування, обґрунтування), а також клопотань від осіб, які беруть участь у цьому провадженні.

Досліджено практику судового розгляду справ про митні правопорушення на прикладі проваджень по Тернопільській митниці, узагальнено проблемні аспекти таких проваджень в загальних судах.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ

3.1. Основні шляхи покращення адміністративного та судового розгляду справ про митні правопорушення

Проведений нами аналіз адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні показав низку проблемних аспектів, що потребують негайного вирішення. Такий трек реформування знайшов своє відображення в стратегічних документах, які були прийняті Україною в контексті європейської інтеграції та на вимогу партнерів. Одним із них є Національна стратегія доходів України до 2030 року, яку 27 грудня 2023 року український уряд ухвалив на період 2024-2030 роки як дорожню карту реформування податкової та митної системи України [76].

Важливо наголосити, що в пункті 5.2.3 цього документу «Розвиток міжнародного митного співробітництва» урядом визнається необхідність забезпечити запровадження обміну попередньою митною інформацією з іншими країнами з метою прискорення переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, виявлення ризикових операцій та посилення заходів щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Досягнення більшої ефективності в протидії митних деліктів в Україні, на думку авторів документу, можливе через:

- 1) надання повноважень на оперативно-розшукову діяльність підрозділам внутрішньої безпеки Держмитслужби з метою підвищення ефективності викриття випадків залучення посадових осіб Держмитслужби до протиправної діяльності та сприяння порушенням митного законодавства;
- 2) забезпечення удосконалення системи запобігання і протидії корупції у Держмитслужбі, впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків у діяльності митних органів шляхом виконання Антикорупційної програми Держмитслужби;

- 3) проведення експерименту із використання натільних відеокамер при виконанні митних формальностей з метою зниження корупційних ризиків, а також захисту честі й гідності посадових осіб митних органів;
- 4) забезпечення єдиного підходу до митного оформлення товарів в митних органах України через уніфікацію заходів з управління ризиками, недопущення випадків необґрунтованого застосування форм та обсягів митного контролю, запровадження діяльності підрозділів митних компетенцій;
- 5) забезпечити митні органи необхідною кількістю технічних засобів митного контролю (сканери, ваги, системи відеоконтролю), що сприятиме зменшенню часу на проходження митних процедур і мінімізації впливу людського чинника та ін. [76].

Окремий наголос в Національній стратегії доходів України робиться на розбудові правоохоронного функціоналу митних інституцій держави, особливо в частині протидії митним деліктам. У цьому напрямі держава вбачає реалізацію чотирьох основних векторів:

- здійснення заходів, необхідних для встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів, а також недостовірне декларування товарів;
- удосконалення системи адміністративної відповідальності за порушення митних правил шляхом внесення змін до МКУ;
- забезпечення навчання посадових осіб митних органів, відповідальних за протидію митним правопорушенням, з метою належного виконання оновлених норм МКУ;
- забезпечення надання митним органам права здійснювати ОРД та проводити досудове розслідування у справах про контрабанду товарів з метою посилення безпекової функції Держмитслужби шляхом її перетворення в правоохоронний орган відповідно до міжнародної практики, здійснення ефективної боротьби з недобросовісними суб'єктами ЗЕД, усунення дублювання правоохоронних функцій в митній сфері [76].

Аналізуючи основні напрями реформування митної сфери, доцільно критично оцінити окремі її аспекти. Зокрема, криміналізація товарної контрабанди в Україні, реалізована упродовж 2024 – початку 2025 років, наразі не має очікуваного фіскального чи правоохоронного ефекту. Проведений порівняльний аналіз судової практики 2011 року (останній рік перед декриміналізацією товарної контрабанди) та 2024 року засвідчує схожі тенденції: суди переважно виносять рішення про притягнення винних осіб до адміністративної, а не кримінальної відповідальності.

Погоджуємось, що на часі перетворення Держмитслужби в правоохоронний орган відповідно до закордонних орієнтирів митного адміністрування, а також надання таким інституціям права здійснювати оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування у справах про митні делікти. Практика надання таких прав БЕБ, СБУ чи іншим правоохоронним органам призводить до низької ефективності підготовки процесуальних документів, поетапного ведення проваджень по таких справах тощо.

Для прикладу, станом на 01 вересня 2024 року в провадженні детективів БЕБ перебувало 2 300 кримінальних проваджень, а навантаження на одного детектива незмінне – 6,2 кримінальних проваджень. Найбільш розслідуваними кримінальними правопорушеннями у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється БЕБ України за січень – вересень 2024 стали:

- ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів – 599;
- незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів – 319;
- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 256 [108].

Для порівняння упродовж вересня 2024 року за результатами досудового розслідування детективи БЕБ направили до суду 1 кримінальне провадження за статтею 201-3 ККУ (контрабанда товарів) та 2 кримінальні провадження за статтею 201-4 ККУ (контрабанда підакцизних товарів). Отже, пріоритет в діяльності БЕБ

України на сьогодні зорієнтований на досудове розслідування інших економічних злочинів, аніж ті, які мають місце в митній сфері [108].

Потрібно також наголосити й на тому, що проблематика інституційної спроможності БЕБ України в умовах війни виявилась доволі дискусійною, адже досі тривають трансформаційні зміни в кадровому забезпеченні, проблеми щодо обрання голови бюро. Зокрема 14 жовтня 2024 року БЕБ України оголосило конкурс для обрання нового складу Ради громадського контролю при БЕБ. Попередній склад достроково припинив повноваження після вступу в дію нового закону про перезавантаження органу.

Ефективність функціонування БЕБ України характеризує в тому числі показник освоєння бюджетних коштів на фінансування бюро. Так, за 10 місяців 2024 року фактичні витрати з держбюджету на утримання БЕБ склали 735 млн грн, разом з тим як річні планові асигнування становлять 1347 млн грн. При фактичній штатній чисельності працівників БЕБ України – 1234 посадових одиниці, 166 посад є вакантними. Водночас при таких показниках діяльності БЕБ України, Верховна Рада України визначила саме цю державну інституцію базовою в протидії митним деліктам, зокрема що стосується товарної контрабанди.

Актуальним нині питанням є наближення національного законодавства про адміністративну відповідальність за вчинення порушень митних правил до стандартів законодавства країн Європейського Союзу, у тому числі в частині запровадження більш гнучкого механізму притягнення осіб до адміністративної відповідальності за здійснення митних деліктів, забезпечення індивідуалізації адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні митних правопорушень, а також удосконалення норм, що визначають порядок провадження у справах про порушення митних правил.

У частині фіксації митних деліктів та формування процесуальних документів слід зробити наголос на недостатності повноважень митних інституцій України порівняно з іншими правоохоронними органами. Адже вони є суттєво обмеженими через відсутність прав щодо негласного збору інформації, оперативного обміну

інформацією про проведення експортно-імпортні операції, що мають ознаки удаваних операцій, у тому числі з митними органами іноземних держав тощо.

Така проблематика унеможлиблює якісний збір доказів вчиненого митного правопорушення, а надалі призводить до того, що переважна більшість судових рішень у справах про митні правопорушення виносяться не на користь держави.

Іншою важливою проблемою є те, що чинне адміністративне законодавство не передбачає інституту співучасті у разі вчинення митного правопорушення. Як наслідок – у процесі виявлення та фіксації митного делікту увага зосереджується виключно на його виконавцеві, водночас інші - можливо причетні особи (організатори, посібники, підбурювачі тощо) фактично уникають будь-якої відповідальності за таку деліктну поведінку. У рамках судових розглядів справ про митні делікти довести причетність організованої групи до вчинення такої категорії правопорушень неможливо, про що свідчить статистика розгляду справ по товарній контрабанді у 2024 році.

На нашу думку, ідея щодо посилення відповідальності за незаконне переміщення товарів, у тому числі підакцизних товарів, лісоматеріалів та ін. через митний кордон України є не новою і, на перший погляд, її реалізація мала б вагомий превентивний, виховний вплив у середовищі учасників митних правовідносин, сприяла б зниженню рівня контрабанди, зменшенню девіантної поведінки громадян.

Позиція щодо криміналізації товарної контрабанди неодноразово висловлювалась міжнародними партнерами, експертами (Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (EUAM), Місії EUBAM), а також представниками Міжнародного валютного фонду. Однак зміна та посилення відповідальності за митні делікти мала б супроводжуватись паралельним наданням ширших повноважень митним інституціям України в частині оперативно-розшукового функціоналу. Однак в українських реаліях криміналізація товарної контрабанди відбулась в особливий спосіб, що знайшло відображення в залученні БЕБ до розслідування таких митних деліктів. До того ж відсутність ефективної судової

реформи, посилення відповідальності за митні правопорушення у 2024 році призвели до провальних результатів [116, с. 278].

За останні роки Всесвітня митна організація як основна міжнародна інституція в митній сфері кілька разів наголошувала про невідкладність включення Держмитслужби України до переліку органів, що мають здійснювати оперативно-розшукову та слідчу діяльність щодо митних деліктів. Аналогічні заклики до української влади робила Європейська комісія.

Саме тому ми переконані, що можливість виявляти митні делікти з використанням оперативно-розшукових та досудових заходів, дасть змогу митним органам забезпечити оперативне та якісне розслідування митних правопорушень та притягнення винних осіб до відповідальності.

З іншої сторони, проблематика адміністративно-правового регулювання митних деліктів потребує акцентування уваги на нестандартних підходах мінімізації митних правопорушень, зокрема через інститут адміністративної процедури, який може мати якісний вплив на процедури адміністративного та судового розгляду таких справ.

Одним з основних законів, що впливає на регулювання митних деліктів у нашій державі в наступні роки має стати законодавство про адміністративну процедуру, а тому ґрунтовне дослідження цієї проблематики є актуальним та необхідним.

Законопроект про адміністративну процедуру, що готувався протягом кількох років було подано до Верховної Ради України ще навесні 2020 року та відповідно 02.09.2020 року ухвалено в першому читанні. «У другому читанні Закон України «Про адміністративну процедуру» був ухвалений 16 листопада 2021 року. Але до закону було застосовано вето Президента України. Прийняття його вже з пропозиціями глави держави відбулося 17 лютого 2022 року. Через лютнєве повномасштабне вторгнення рф в Україну підписання Закону затягнулося ще на три місяці – до 13 червня 2022 року. Оприлюднено цей акт в офіційному виданні «Голос України» (№ 123) 15 червня 2022 року» [74].

Нарешті така довготривала історія (понад 20 років) з ухваленням цього законопроекту формально завершилась, адже Закон України «Про адміністративну процедуру» [96] офіційно набув чинності 15.12.2023 року. Звичайно, що на шляху до повної імплементації законодавства про адміністративну процедуру існує значна кількість перешкод (приведення інших законодавчих актів у відповідність із цим законом, спротив деяких державних інституцій, в тому числі НБУ, Антимонопольного комітету, ДПСУ, ДМСУ та ін.), вважаємо, що саме цей євроінтеграційний закон є надто важливим у парадигмі удосконалення інституційної взаємодії з громадянами-виборцями України.

Досліджуваний законодавчий акт було розроблено на виконання пункту 5 підрозділу «Структурні реформи та ефективне врядування» розділу «Умови політики» додатка I Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та ЄС як Кредитором, підписаним 16.01.2023 р., що містить узгоджені сторонами умови щодо отримання Україною макрофінансової допомоги у сумі 18 млрд євро (щодо приведення законодавства у відповідність до вимог Закону України «Про адміністративну процедуру») та відповідає статті 2 розділу I «Загальні принципи» [4] Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, повазі до демократичних принципів, принципу верховенства права та доброго врядування (стаття 4 Розділу II Угоди про асоціацію) [94].

Наголосимо, що відповідно до норм Митного кодексу України саме «митні органи – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости» [69], а тому ДМСУ є складовою виконавчих органів влади, на які поширюються норми законодавства про адміністративну процедуру. Адже Закон України «Про адміністративну процедуру» «регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави

та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина» [96].

Варто дослідити змістовність адміністративної та митної процедури. Семантично дефініція «процедура» вживається в багатьох сферах та галузях наукового пізнання. Вона походить від французького *procedure* та латинського *procedo*, що означає проходжу або просуваю. Сам термін «процедура» визначається як «Офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь» [127].

Поняття «процедура» знаходимо і в нормативно-правових документах з питань митної справи, зокрема в МКУ «митна процедура – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання» [69]. Таке визначення, перш за все, робить наголос на порядку як системному явищу при виконанні митних формальностей. При цьому, митні формальності як сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами й митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення, зосереджуються на дотриманні вимог законодавства України з питань митної справи.

Наголосимо на тому, що в міжнародному правовому аспекті сутність дефініції «митна процедура» чітко не визначено, а як правило врегульовано директивним підходом через групування певних норм в окремі групи та спорідненням цих груп спільною назвою «митна процедура». З іншої сторони, розуміння митних процедур через відсутність уніфікованої спорідненої митної практики в багатьох країнах призвело до ототожнення цього поняття з «митними формальностями», «митною технікою», «митною діяльністю» тощо [147].

Певні критерії розподілу митних процедур містить Кіотська конвенція, яка на рівні договірних зобов'язань між державами-учасниками закріпила правовий режим, за якого спрощуються митні формальності у межах кожної держави та гармонізуються митні процедури в сукупності договірних держав.

Вже згодом, як зазначає Montagnat-Rentier, G., & Bremeersch, C., Всесвітня митна організація (ВМО) реалізувала загальний підхід диференціації митних процедур та згрупувала їх в окремі Спеціальні додатки до Кіотської конвенції [177]. Очевидним маркером для такого розрізнення є ознака тієї особи, чия перша дія (з виконання обов'язку чи реалізації права) вважається початком процедури. Для митних процедур, поданих у Спеціальних додатках А–G, J, найзагальнішою ознакою такої особи є приватноправова природа вищезгаданої першої дії. Для митних процедур зі Спеціальних додатків А–G – долученість (наявність визначених договірних зобов'язань) особи в торгівельній операції. Для митних процедур, поданих у Спеціальних додатках H, K, ключовою ознакою такої особи є залученість у виконанні функцій публічної влади.

У контексті міжнародних підходів, зокрема відповідно до положень Модернізованого митного кодексу ЄС (2008 р.), варто звернути увагу на одну з ключових властивостей митної процедури – її здатність змінювати сферу застосування правових норм і трансформувати певний набір фактових передумов (нормативно визначених майбутніх фактів, обставин і подій) у юридичні факти. Саме тому митну процедуру слід розглядати як основне опорне поняття митного законодавства України, яке доцільно пов'язувати з адміністративною процедурою – базовим інструментом адміністративного права.

В українській юридичній науці проблематика адміністративних процедур знаходиться в площині активних дискусій, вважаючи цей інститут – витоком (результатом) певного процесу, або ж навпаки розглядаючи їх як безпосередню компоненту адміністративного процесу. Існує ще й особлива форма змістовного наповнення досліджуваних дефініцій, коли не проводять чіткого розмежування між «процесом» та «процедурою».

Прив'язку порядку та виконання приписів закону містить визначення базового законодавства про адміністративну процедуру, а саме: «адміністративна процедура – визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» [96]. При цьому, надзвичайно вдалим, на нашу думку, є визначення поняття «адміністративної процедури» в контексті публічно-правових відносин щодо

забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом» [96].

У цьому випадку законодавець доволі широко й комплексно підійшов до характеристики системи публічно-правових відносин, що охоплює як забезпечення сукупності прав і свобод їх учасників, так і виконання сукупності обов'язків. У цьому контексті поняття «митна процедура» охоплює виключно виконавчий характер дій та обов'язків осіб та митних органів при реалізації митної справи й окреслює напрямок забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів осіб у сфері митних правовідносин.

Враховуючи також поширену практику в Україні порушення прав і свобод громадян, юридичних осіб при розгляді справ про порушення митних правил, вважаємо за необхідне ввести в науковий обіг та законодавче поле дефініцію «адміністративна процедура при порушеннях митних правил» як порядок розгляду, вирішення та оскарження адміністративної справи про порушення митних правил для забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів усіх учасників митних правовідносин та виконання ними сукупності обов'язків визначених законом».

Схематичне представлення адміністративної процедури при порушеннях митних правил представлено на рис. 3.1.

Розвиток проблематики адміністративних процедур загалом та у діяльності митних органів зокрема зумовлює виникнення окремих невирішених теоретичних питань визначення сутності адміністративних процедур. Так, постає актуальною ідея про регламентацію процедури укладення адміністративних договорів, що за законодавством Німеччини належить до сфери дії Закону Німеччини «Про адміністративні процедури». Сприйняття такої позиції німецького законодавця дало б змогу і в українській системі митного адміністрування встановити принципи й правила укладення адміністративних договорів, які б забезпечували права приватних осіб у відносинах із суб'єктами влади [9, с. 10].

Проте ні поміж науковців, ні в судовій практиці немає однозначного розуміння, які договори за участю суб'єктів владних повноважень мають ознаки

адміністративних, що ускладнює правозастосування. Процедура визначає порядок здійснення суб'єктами правовідносин юридично значущих дій, сукупність яких становить юридичний процес.

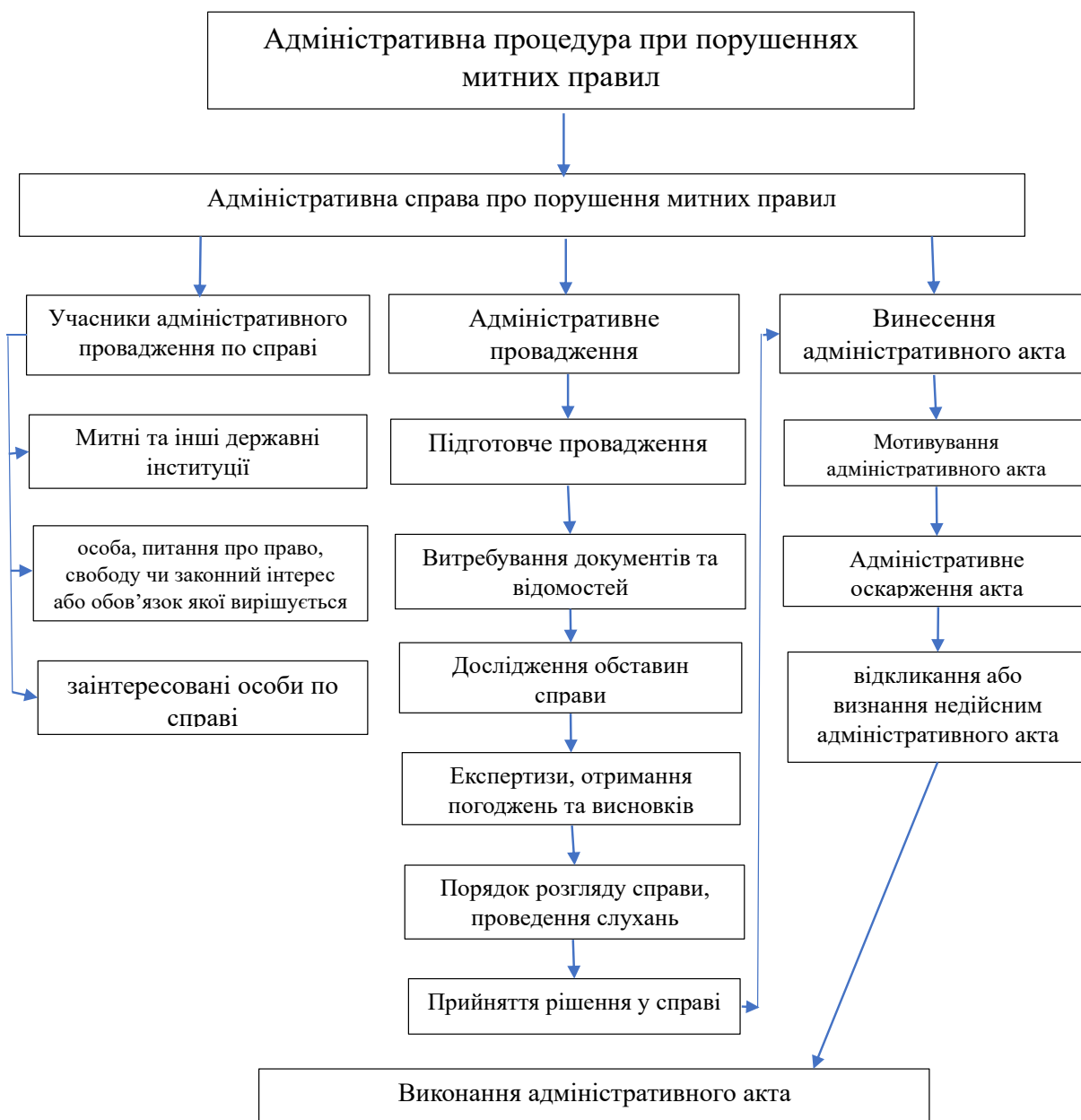

Рис. 3.1. Елементи та контури адміністративної процедури при порушеннях митних правил

Джерело: складено автором

Нівелювання законодавства про адміністративну процедуру в практиці митних органів є неприйнятною, адже актуальними є ряд важливих догматів:

1) сучасна юридична природа адміністративної процедури базується на положеннях Конституції України, що визначають необхідність для митних інституцій діяти відповідно до певного порядку (процедури) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19);

2) практика митного адміністрування передбачає наявність певного порядку виконання митних процедур, що можуть викликати необхідність реагувати на індивідуальні чи колективні звернення суб'єктів митних правовідносин в частині надання обґрунтованих відповідей у встановлений законом строк (ст. 40), наприклад, при визначенні митної вартості товарів, класифікаційного коду товару, країни походження товару;

3) реалізація сучасної концепції адміністративної реформи України;

4) теоретичним наративом обґрунтування самої ідеї адміністративних процедур та їх місця в системі адміністративного права й адміністративного процесу.

Таким чином, у діяльності митних органів, в тому числі в частині протидії митним деліктам інститут адміністративної процедури має посісти центральне місце, оскільки основним призначенням суб'єктів, що здійснюють митне адміністрування, є вирішення конкретних адміністративних справ про митні правопорушення шляхом прийняття адміністративних актів.

Вважаємо, що в парадигмі реалізації законодавства про адміністративну процедуру в сферу митного адміністрування України та протидії митним деліктам варто виділити наступні компоненти цілісного адміністративного процесу:

1. Адміністративно-судовий процес – передбачає розгляд публічно-правових конфліктів, пов'язаних із митною діяльністю, в адміністративних судах та судах загальної юрисдикції. Цей процес забезпечує судовий контроль за законністю дій митних органів та захищає права суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

2. Адміністративно-управлінський процес – охоплює виконавчо-розпорядчу діяльність митних інституцій, спрямовану на реалізацію державної митної

політики. Він включає оперативно-розпорядчі, організаційні та контрольні функції митних органів у межах їх компетенції.

3. Адміністративно-юрисдикційний процес – окремий вид провадження, у межах якого здійснюється: розгляд справ про адміністративні правопорушення у митній сфері, застосування заходів адміністративного примусу, врегулювання спорів, що виникають у сфері митного контролю.

Адміністративно-управлінський процес реалізується саме через адміністративні процедури, які впорядковують діяльність митних органів, які відповідно до норм чинного законодавства України наділені спеціальними функціями та мають спільну мету діяльності, а саме припинити та запобігти виникненню митних деліктів [10, с. 62].

Превенція девіантної поведінки суб'єктів митних правовідносин має стати домінантною компонентною адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні. Попереджувально-виховний характер адміністративної процедури відповідає засадам протидії митним деліктам в європейських країнах. Саме адміністративна процедура формування державної політики боротьби з товарною контрабандою та порушеннями митних правил є особливим видом правотворчості митних інституцій, що полягає в діяльності уповноважених суб'єктів щодо розроблення, ухвалення, зміни чи скасування заходів державної митної політики на підставі та відповідно до законів і міжнародних договорів України [67, с. 120].

Імплементація законодавства про адміністративну процедуру в митну сферу потребує удосконалення інституту «провадження», що регламентуватиме особливий порядок розгляду та вирішення конкретної справи про митні делікти [95].

Досліджені нами в другому розділі дисертаційного дослідження етапи провадження в контексті адміністративного реформування мають бути реалізовані як відносно самостійні стадії адміністративної процедури, яким притаманні специфічні завдання та функціонал, що охоплює чітко визначені правові норми, юридичні дії, документально-процесуальний супровід. Вважаємо, що етапи

адміністративного провадження у справах про порушення митних правил повинні бути структуровані таким чином, щоб окремі самостійні частини адміністративно-процедурної діяльності – як обов’язкові, так і факультативні – у своїй сукупності забезпечували досягнення загального результату, визначеного державою. Основна мета процесуальних дій при цьому полягає в отриманні повного й належного доказового матеріалу, необхідного для правильного вирішення справи.

Важливим етапом на шляху удосконалення законодавства про відповідальність за вчинення митних деліктів стало ухвалення 25 березня 2025 року закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил» (законопроект КМУ №10257) [104].

Законопроект був розроблений з урахуванням рішень Конституційного Суду, який визнав неконституційними кілька статей Митного кодексу, що стосуються покарань за порушення митних правил.

У пояснювальній записці зазначено, що основні цілі законопроекту включають:

- узгодження положень Митного кодексу;
- перегляд підходів до застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил;
- запровадження більш гнучкого механізму притягнення осіб до адміністративної відповідальності;
- впровадження сучасних європейських практик у сфері боротьби з митними правопорушеннями для митних органів України.

Закон також встановлює відповідальність за пересилання товарів у поштових відправленнях, якщо їх кількість або найменування не відповідають даним митної декларації чи супровідних документів. За таке порушення передбачений штраф у розмірі від 30% до 50% вартості товарів з можливістю їх конфіскації. Раніше, відповідно до статті 472 Митного кодексу, передбачалася лише конфіскація заборонених товарів.

Крім того, закон скасовує обов'язковість конфіскації транспортних засобів, які використовувалися під час порушень митних правил. Тепер рішення про конфіскацію може ухвалити суд, який має можливість застосувати й м'якші покарання.

Новий закон передбачає:

розмежування підходів до визначення розміру штрафу залежно від органу, який його накладає. Якщо рішення у справі про порушення митних правил приймає митниця, то штраф буде мати фіксований розмір. Натомість у випадках, коли рішення ухвалює суд, штрафи матимуть встановлені верхні та нижні межі відповідно до вимог Конституційного Суду України;

збереження формули визначення розмірів штрафів у певних статтях (472, 482, 483, 484) залежно від вартості товарів і транспортних засобів. Це відповідає проєкту нового Митного кодексу ЄС, який, у разі ухвалення, стане обов'язковим для усіх країн-членів ЄС;

перегляд підходів до обов'язкової конфіскації товарів або транспортних засобів. Тепер, згідно зі статтями 472 та 484 МКУ, рішення про конфіскацію буде прийматися за ініціативою суду;

врегулювання питання звільнення від відповідальності волонтерів та інших осіб, які до 01 квітня 2024 року передавали автомобілі для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань. Це стосується автомобілів, ввезених у режимах транзиту або тимчасового ввезення, у тому числі як гуманітарна допомога, за умови наявності документального підтвердження передачі.

Закон також уточнює строки розгляду скарг на рішення у справах про порушення митних правил, розширює права підприємців при оскарженні рішень митниці, а також розширює перелік органів, які можуть здійснювати митне оформлення військової техніки та інших товарів, що переміщуються з використанням Форми 302. Додатково закон надає право зупиняти надання тарифних пільг (преференцій) на товари, що походять з держав, з якими Україна уклала міжнародні угоди про вільну торгівлю [104].

Порядок виконання кожної з процедурних дій, а також формування процесуальних документів мають бути чітко прописані в новій редакції Митного кодексу України, який, відповідно до взятих Україною зобов'язань перед міжнародними партнерами, має бути ухвалений у 2025 році.

Підсумовуючи змістові та структурні особливості імплементації адміністративної процедури у сферу протидії митним правопорушенням, відзначимо основні домінанти:

- наявність специфічного нормативного завдання адміністративної процедури;
- девіантна поведінка особливого кола суб'єктів митних правовідносин;
- наявність специфічного провадження, що передбачає певну кількість послідовних процедурних дій, об'єднаних у відповідні стадії;
- логічна та часова послідовність адміністративних процедурних дій;
- належний документальний супровід на всіх стадіях провадження у справах про митні правопорушення.

Ми вважаємо, що удосконалення адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні, крім імплементації інституту адміністративної процедури, має відбуватись через зміни парадигми й розширення контурів використання компромісу у справах про порушення митних правил (додаток Ж).

Інститут компромісу в митній сфері не новий, адже можливості вирішення справ про митні делікти через використання мирної угоди, компромісу знайшов відображення у спеціальному додатку Н Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) [165].

Сутність компромісу у справах про митні делікти полягає в можливостях досягнення певної згоди (мирової угоди), що реалізується через порозуміння між учасниками виявленого митного правопорушення і передбачає втілення певних взаємних поступок.

Інститут компромісу як факультативний етап провадження у справах про митні правопорушення був врегульований ст. 521 МКУ.

Норма закону передбачає, що мирова угода в письмовій формі укладається між зазначеною особою та митним органом, посадова особа якого здійснює провадження у справі [134, с. 80].

Мирова угода у справах про порушення митних правил передбачає конкретні зобов'язання для сторін, зокрема для особи, яка вчинила правопорушення. Вона зобов'язана протягом 30 днів: сплатити до державного бюджету суму штрафу, передбачену відповідною статтею Митного кодексу України; задекларувати товари – безпосередні предмети правопорушення – у митний режим відмови на користь держави.

До таких товарів можуть належати не тільки безпосередні предмети порушення, а й: товари зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування; транспортні засоби, за допомогою яких здійснювалося незаконне переміщення через митний кордон.

Товари та транспортні засоби можуть бути предметом мирової угоди лише за наявності права власності або повноважень на розпорядження ними в особи, яка вчинила правопорушення. У випадках, коли: реалізація товарів неможлива; товари не можуть бути випущені у вільний обіг, вони підлягають декларуванню у митний режим знищення або руйнування.

Після виконання умов мирової угоди митний орган зобов'язаний: припинити провадження у справі щодо даної особи; оформити задекларовані товари відповідно до заявленого митного режиму.

Такий механізм дозволяє ефективно врегулювати конфлікти у митній сфері, забезпечуючи як інтереси держави, так і права порушників [135].

Для ініціювання процедури припинення справи про порушення митних правил через компроміс правопорушник повинен подати письмову заяву до керівника митного органу. Заява може бути оформлена у довільній формі та подана одним із наступних способів: традиційним способом на паперовому носії з обов'язковою реєстрацією в митному органі; в електронній формі через спеціалізовану інформаційну систему митного оформлення.

Митний орган зобов'язаний зафіксувати факт подання заяви шляхом: офіційної реєстрації у своїх облікових системах (для паперових заяв); надання підтвердження про отримання електронного звернення (для електронних заяв), яке має містити точну дату та час отримання.

У разі виявлення підстав для відмови у застосуванні процедури компромісу митний орган зобов'язаний протягом одного робочого дня після отримання заяви надати заявнику офіційну мотивовану відповідь. У такій відповіді мають бути чітко вказані: конкретні причини неможливості припинення справи шляхом компромісу; правові підстави для такого рішення; посилання на відповідні норми законодавства.

Мирова угода оформляється у вигляді письмового документа. Підписувати її від імені митного органу мають право лише його керівники або заступники, тоді як від Держмитслужби це можуть робити посадові особи, які мають відповідні повноваження згідно з посадовими інструкціями. Стандартна форма мирової угоди затверджується Міністерством фінансів [125]

Важливо враховувати, що якщо справу про порушення митних правил закривають через укладення мирової угоди, порушника визнають особою, яка не несе адміністративної відповідальності.

Аналізуючи практику використання інституту компромісу у справах про порушення митних правил в Україні, зазначимо, що вона не була масовою та доволі ефективною. Для прикладу, у 2024 році по Тернопільській митниці лише 48 справ про порушення митних правил були закриті через застосування інституту компромісу, а в Державний бюджет України надійшло 1,2 млн грн. На нашу думку, відсутність достатніх взаємних поступок між учасниками справ про митні правопорушення, що прописані в митному законодавстві робить цей інститут мало ефективним. Тому вважаємо, що в частині сплати штрафу як однієї із двох умов застосування компромісу можна застосувати наступний мотиваційний підхід:

«особа, яка вчинила порушення митних правил – у строк, який не перевищує 15 днів, має внести до державного бюджету кошти в сумі, що дорівнює 50% сумі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті МКУ;

особа, яка вчинила порушення митних правил – у строк, який не перевищує 30 днів, має внести до державного бюджету кошти в сумі, що дорівнює 100% сумі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті МКУ» [69].

Норму про декларування в митний режим відмови на користь держави товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил залишити.

При цьому особа, яка вчинила митне правопорушення, має звернутися до територіальних підрозділів митних органів із заявою, в якій особа зазначає, що:

- не оскаржує допущене митне порушення;
- згодна на укладення мирової угоди.

Зазначена заява подається особисто в письмовій чи електронній формі. Мирова угода у випадках, якщо особа не оскаржує митне порушення та згодна на її умови, повинна також містити відомості про дату, спосіб надходження коштів як 50% штрафу та зміст заяви від особи. Крім того, у мировій угоді має міститися інформація про порядок виконання, у тому числі реквізити для сплати штрафу, відомості про те, що мирова угода вважатиметься виконаною у разі сплати протягом 15 календарних днів з дня набрання такою постановою законної сили не менше ніж 50% розміру штрафу.

Можливість оплатити 50% суми штрафу в короткі терміни на сьогодні використовується в деяких санкційних форматах при розгляді адміністративних правопорушень, а тому вважаємо, що аналогічний підхід дозволить швидше та ефективніше розглядати справи про митні делікти в адміністративному порядку та суттєво розвантажить судову систему України.

Проведений аналіз судового розгляду справ про митні делікти в Україні в останні роки показав доволі незначний відсоток рішень суддів, що виносились на користь держав. Причинами тут є якість підготовки доказової бази, процесуальних документів, але й в тому числі проблеми функціонування судів, їх завантаженості, що спричинені кадровим дефіцитом суддів, перманентними судовими реформами, заблокованими дисциплінарними процедурами стосовно суддів тощо.

На наш погляд, саме дисциплінарна відповідальність суддів як одна з базових складових підзвітності судді покликана сприяти належному виконанню суддями

своїх професійних обов'язків. При цьому, кожна особа в демократичній державі має право реагувати на суддівське свавілля в певний спосіб, а також на порушення суддями стандартів доброчесності та професійної етики.

На цьому акцентують упродовж багатьох років представники Ради Європи, зокрема «Коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя» [109].

Можемо констатувати, що станом на сьогодні сформовано склад трьох Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя та після тривалої перерви, у 2023 році розпочалися засідання Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя. Після відновлення автоматизованого розподілу скарг із 1 листопада до 31 грудня 2023 року було розподілено 14 004 дисциплінарні скарги, дисциплінарні провадження в яких не завершені попереднім складом ВРП, та скарги, які надійшли з 5 серпня 2021 року до 31 грудня 2023 року [101].

Поряд з відновленням роботи механізму впливу на діяльність суддів, важливим є і механізм забезпечення їх незалежності, в тому числі щодо ухвалення рішень у справах про митні делікти.

Лише упродовж 2023 року до ВРП надійшло 185 повідомлень про втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. З урахуванням повідомлень, що надійшли в попередні періоди, ВРП протягом 2023 року розглянула 208 повідомлень суддів [101].

Чи не основну проблему малоефективного розгляду справ про митні делікти в Україні ми вбачаємо в надмірному навантаженні суддів, яке зокрема збільшилося доволі суттєво, тобто стало фізично й технічно непомірним не лише для ефективного і своєчасного розгляду справ, а й для здійснення їх первинної реєстрації, що призвело до ускладнення роботи судів та неможливості забезпечення розгляду суддями справ у розумні строки.

Через значну кількість вакантних посад суддів судові засідання у справах відкладаються на значний час, виникають ризики зниження якісних та кількісних

показників розгляду справ, оскільки навантаження щодо розгляду судових справ, яке перекладається на інших суддів, є суттєво надмірним.

Кадровий дефіцит судів в Україні знайшов відображення у Звіті Європейської комісії щодо України за 2023 рік, де зокрема вказано, що наприкінці 2022 року в Україні здійснювали правосуддя 4643 судді, що в середньому становило 11 суддів на 100 000 населення, порівняно із середнім європейським показником 22,2 судді на 100 000 населення того ж року.

Розгляд справ про митні правопорушення здійснюється адміністративними та місцевими судами, а тому варто поглянути на особливості кадрового забезпечення цих судів.

Таблиця 3.1

Дефіцит кадрового забезпечення судів в Україні

Юрисдикція судів	Гранична кількість суддів, відповідно до Рішення ВРУ	Кількість суддів, що здійснюють правосуддя	Відхилення від нормативної кількості
Апеляційні суди			
Адміністративні	283	153	+130
Господарські	247	120	+127
Загальні	1081	422	+659
Окружні та місцеві суди			
Адміністративні	663	444	+219
Господарські	650	427	+223
Загальні	5022	2599	+2423
Усього	7976	4165	+3811

Джерело: складено автором за даними ВРП.

Таким чином, представлені дані табл. 3.1 вказують на дефіцит кадрів судової системи (перша й апеляційна інстанції) в обсязі 3811 суддів. У 34 судах правосуддя здійснює 1 суддя, 85 судів здійснюють правосуддя при фактичній кількості суддів у цих судах 50 % та менше від граничної кількості суддів. Приблизно більше десятка судів правосуддя не здійснюють взагалі [111].

І хоча є спроби розв'язувати проблему відсутності суддів через практику відряджень, загалом забезпечення доступу до правосуддя та ефективну роботу судової системи в умовах правового режиму воєнного часу досягти буде важко.

Зважаючи на такі аргументи, держава повинна змістити парадигму вирішення справ про митні правопорушення в сторону адміністративного розгляду, а не судового.

На основі проведеного дослідження було розроблено Проєкт Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до законодавства про адміністративну процедуру» (Додаток Ж).

У Проєкті Закону пропонується врегулювати проблематику застосування конфіскацій та викласти в наступній редакції: «Конфіскація товарів і транспортних засобів застосовується у випадку, якщо встановлено їх власника або тимчасово до з'ясування права власності на такі товари і транспортні засоби, що є предметом митного правопорушення».

Зазначені пропозиції зумовлені тим, що диспозиція статті 29 КУпАП вказує на те, що конфіскувати можна лише предмет, що є особистою власністю порушника, а отже для врегулювання такої колізії знаходиться в обов'язковому визначенні права власності на товари, транспортні засоби, що є предметом митного правопорушення. Тимчасовість запровадження такої конфіскації повинна обмежуватись моментом винесення судового рішення у справі про порушення митних правил.

Якщо говорити про тяжкі митні делікти, де за тяжкість злочину передбачена кримінальна відповідальність, то ст. 59 Кримінального кодексу України передбачено, що покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. У цьому контексті також робиться акцент на конфіскацію майна, що ідентифіковане як власність винної особи.

Також було змінено строки накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил. Якщо справу про порушення митних правил (згідно зі ст. 522 Кодексу) розглядають митні органи або суди (судді), адміністративне стягнення може бути накладене не пізніше 6 місяців з моменту виявлення

правопорушення. На період розгляду справи судом строк накладення стягнення призупиняється.

Зменшення строків розгляду справ про порушення митних правил дозволить пришвидшити розгляд відповідних справ про митні делікти та забезпечити належну мотивацію до виховного процесу щодо осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості із відповідними санкціями, співмірними із розміром збитків, форми вини й мотивів правопорушення. Логіка встановлення тримісячного терміну розгляду справи про порушення митних правил корелюється з диспозицією частини 3 ст. 467. Поняття строків давності існує не тільки щодо порушень митних правил, але й у загальній практиці притягнення до адміністративної відповідальності, тому що з плином часу правопорушення втрачає актуальність, а соціальна небезпека від особи стає менш значущою.

Пропонується ввести жорсткіші адміністративні санкції, а також альтернативні види покарань за такі неправомірні дії з товарами і транспортними засобами при перетині митного кордону.

Мета запровадження альтернативних варіантів адміністративних стягнень за деякі види митних деліктів відповідатиме вимогам рішень Конституційного суду України щодо відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення.

Вважаємо, що для суб'єктів накладання адміністративних стягнень у справах про митні правопорушення має бути надана більша дискретність в питаннях визначення виду та розміру стягнення, зокрема штрафів, які ми пропонуємо встановлювати в діапазоні «від...до». Це сприятиме розв'язанню проблеми несправедливості та відсутності принципу співмірності штрафів і важкості митних деліктів.

Недекларування товарів (за винятком валютних цінностей), які підпадають під законодавчі заборони або обмеження на ввезення до України чи вивезення за її межі, тягне за собою адміністративну відповідальність. Якщо такі товари переміщуються громадянами, порушник може бути оштрафований на суму у 300 неоподатковуваних мінімумів доходів.

Конфіскація товарів за таких обставин є правочином митного органу – її може бути застосовано або вона може бути відсутня у рішенні про стягнення. Це означає, що штраф накладається обов'язково, а конфіскація залежить від конкретних обставин справи.

Посилення штрафної санкції із паралельним вилученням словосполучення «або без такої» дозволить мінімізувати можливість допущення зловживань, що полягатимуть в уникненні конфіскації та сплаті лише 50 відсотків вартості незадекларованих товарів і транспортних засобів. У цьому випадку диверсифікація видів адміністративних санкцій вбачається надмірною та такою, що не передбачатиме належного суворого покарання правопорушників.

Вважаємо, що посилення адміністративних стягнень щодо пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання є виправданим кроком в умовах правового режиму воєнного часу, адже такі правопорушення можуть суттєво впливати на національну безпеку держави.

Також Статтю 474 Митного кодексу запропоновано викласти в такій редакції: «Перешкоджання посадовій особі митного органу під час здійснення нею митного контролю або провадження в справі про контрабанду чи порушення митних правил у доступі до товарів, транспортних засобів, документів – тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

У розумінні цієї статті суб'єкт накладання адміністративного стягнення – митні органи – повинні мати широкий інструментарій, що дозволить здійснювати виховну функцію до суб'єктів з деліктною поведінкою – від попередження до «вилки» штрафів.

Статтю 475 Митного кодексу запропоновано викласти в наступній редакції: «Неподання утримувачем магазину безмитної торгівлі, складу тимчасового зберігання, митного складу, вантажного митного комплексу, особою, відповідальною за експлуатацію складу організації – отримувача гуманітарної допомоги, митному органу звіту про рух товарів, а також порушення порядку

ведення обліку таких товарів – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Такий підхід дозволить забезпечити баланс між співмірністю адміністративного стягнення та тяжкістю митного делікту. Зміна адміністративного стягнення дозволить митним органам проводити не тільки каральну, але й превентивно-виховну роботу щодо порушників встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони.

Статтю 480 Митного кодексу запропоновано викласти в такій редакції: «1. Порушення встановленого цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядку здійснення операцій з переробки товарів, у тому числі невивезення за межі митної території України (неввезення на митну територію України) товарів, що переміщувалися через митний кордон України з метою переробки, та/або продуктів їх переробки після закінчення строку переробки, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Запровадження посиленого адміністративного стягнення за повторність вчинення цього митного правопорушення дозволить забезпечити справедливість та співмірність штрафу і митного делікту.

Розміри адміністративного стягнення за статтею 482 запропоновано зменшити з метою превенції суб'єкта адміністративного правопорушення від схиляння посадової особи митного органу до зловживання службовим становищем з ціллю незаконного звільнення від митного контролю. Крім цього, усувається проблема безальтернативності стягнення у вигляді конфіскації. Судова практика показує, що під час розгляду справи про порушення митних правил не може бути належним чином забезпечено індивідуалізацію відповідальності через обов'язковість

застосування конфіскації. Відсутність диференціації виду адміністративного стягнення з урахуванням обставин справи, а саме: характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, унеможлиблює справедливий розгляд справи судом.

3.2 Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання митних правопорушень та можливості його імплементації в законодавство України

Для України проблематика протидії митним правопорушенням перебуває в площині напрацювання ефективних механізмів митного контролю, використання новітніх технічних та спеціальних засобів пошуку та ідентифікації предметів контрабанди, застосування мотиваційних механізмів для митних служб в частині мінімізації корупційних ризиків. Такі завдання можна втілити через імплементацію в національне правове поле стандартів та регламентів, які впродовж десятиліть відпрацьовувались та впроваджувались на рівні міжнародних конвенцій, декларацій, директив, регламентів, стандартів тощо.

Важливою компонентою міжнародного митного законодавства, як зазначає Dangsawang, B., & Nuchitprasitchai, S., виступають митні угоди міждержавного характеру, які регламентують усталені стандарти та регламенти митної справи. До інституцій, які сформували пласт нормативно-правового забезпечення митної сфери в глобальному вимірі відносять Світову організацію торгівлі (World Trade Organization) і Всесвітню митну організацію (*World Customs Organization*). Україна бере участь у таких міжнародних угодах, укладених на рівні зазначених організацій, серед яких варто проаналізувати такі [153].

Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва 1950 р. [42] (Україна підписала Конвенцію в 1992 р., ставши членом цієї організації), що

визначила організаційні засади функціонування Ради Митного Співробітництва, а згодом Всесвітньої митної організації [16].

Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур [72] (Кіотська конвенція 1973 р.) (приєднання України відбулось у 2006 р.). Кіотська конвенція регламентувала, що національне законодавство визначає митні правопорушення та встановлює умови, за яких вони можуть розслідуватися, встановлюватися та, у разі необхідності, бути об'єктом адміністративного врегулювання [165]. Національне законодавство визначає порядок дій митної служби після виявлення нею митного правопорушення та заходи, яких вона може вжити. Обставини вчинених митних правопорушень і вжитих заходів митною службою потрібно зазначати в адміністративних протоколах [39, с.110].

Багато підходів з протидії митним девіаціям Кіотської конвенції лягло в основу митного законодавства України, зокрема, у випадку виявлення під час митного оформлення правопорушення, що вважається незначним, декларанту чи уповноваженій особі повинна бути надана можливість адміністративного врегулювання цього правопорушення. Така особа має право на подачу скарги в орган, незалежний від митної служби. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [70] Nairobi Convention (Україна бере участь із 2000 р. відповідно до Указу Президента України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства та додатків до неї»)» [100].

Прийняття цього міжнародного договору обумовлене усвідомленням серйозної загрози, яку становлять митні правопорушення для економічної стабільності, соціальної сфери, державного бюджету та легального бізнесу [63]. Документ засвідчує, що ефективна боротьба з такими порушеннями можлива лише за умови тісної взаємодії митних служб різних країн.

Важливим досягненням Найробської конвенції стало встановлення чітких визначень ключових понять у сфері протидії митним злочинам. Це створило єдину

правову платформу для міжнародного співробітництва у боротьбі з порушеннями митних правил (рис.3.2).

Митні правопорушення відповідно до Найробської конвенції 1980 р.		
порушення митного законодавства	митне шахрайство	контрабанда
<i>Будь-які дії, спрямовані на порушення вимог митного законодавства – незалежно від форми чи ступеня їх завершеності – підлягають притягненню до відповідальності.</i>	<i>це протиправна діяльність, спрямована на обхід митних правил. Воно полягає в тому, що порушник навмисно вводить митну службу в оману, щоб: уникнути сплати митних зборів (повністю або частково) при імпорті чи експорті товарів; не дотримуватися встановлених законом обмежень або заборон; отримати незаконну вигоду за рахунок порушення митних норм.</i>	<i>це незаконне перетинання митного кордону з товарами, які навмисно приховуються від митного огляду з метою уникнення сплати податків або обходу заборон.</i>

Рис. 3.2. Митні правопорушення та їх дефініції відповідно до Найробської конвенції

Джерело: складено автором на основі Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства

Найбільш точним терміном для характеристики девіантної поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та фізичних осіб під час перетину митного кордону є митне шахрайство. Ця дефініція не лише окреслює механізм вчинення правопорушення, але й акцентує на його суспільно-економічних наслідках, таких як ухилення від сплати митних платежів, порушення заборонних режимів або отримання незаконної вигоди.

Наднормативне визначення митного шахрайства отримало закріплення в Найробській конвенції 1980 р., яка в Розділі II деталізує його окремі форми, зокрема «митне шахрайство, що не є контрабандою». До них належать такі протиправні дії, як: підробка документів, фальсифікація митних декларацій та інші

махінації, спрямовані на обхід митного контролю. Ця класифікація підкреслює різноманітність проявів митної злочинності та необхідність диференційованого підходу до їх протидії.

Щодо протидії митним правопорушенням учасники Конвенції мають повідомляти один одного про кожне застосування відомих, а також нових, незвичних та можливих методів вчинення контрабанди та інших видів шахрайства з метою виявлення сучасних тенденцій у цій галузі та відпрацювання заходів протидії. У додатках до Конвенції визначено особливості надання допомоги у боротьбі з контрабандою наркотиків та психотропних речовин та протидії контрабанді творів мистецтва, антикваріату та інших культурних цінностей. Таким чином, як зазначає Tran, P., Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства стала одним із перших профільних нормативно-правових документів міжнародного характеру у сфері визначення митних правопорушень та їх протидії [122].

Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1983 р. [71] (приєднання України відбулось у 2002 р.), яка регламентувала підходи до кодування товарів в міжнародній торгівлі, номенклатури товарів та застосування в митному адмініструванні ставок мита.

Конвенція про тимчасове ввезення [42] (Стамбульська конвенція 1990 р.) (Україна – учасник з 2004 р.) спрямована на спрощення митних формальностей, що пов'язані з тимчасовим ввезенням. У статті 20 цієї Конвенції визначено особливості порушень та встановлення відповідальності за такі дії. Якщо неможливо визначити територію, на якій трапилося порушення, воно вважається скоєним на території договірної сторони, де воно було виявлено.

Ще одним документом, що регламентує співробітництво у сфері протидії митним правопорушенням, є Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 27.06.2003 р. (Йоганнесбурзька Конвенція). Аналізуючи зміст Конвенції, відзначимо, що основною метою її учасників є

гарантування безпеки міжнародної системи постачання товарів, шляхом профілактики, розслідування та припинення митних правопорушень [6].

Протидія правопорушенням у митній сфері становить стратегічний пріоритет для держав-учасниць Йоганнесбурзької конвенції, як тих, що ратифікували її від початку, так і тих, що приєдналися в подальший період. Згідно зі статтею 2 зазначеної Конвенції, міжнародна співпраця у цій сфері має здійснюватися з дотриманням національного законодавства та адміністративних процедур кожної договірної сторони. При цьому такі взаємодії обмежуються компетенцією митних адміністрацій та їхніми оперативними можливостями, включаючи право на проведення оперативно-розшукових заходів у встановленому порядку.

Йоганнесбурзька конвенція встановлює чіткі правові рамки для координації зусиль держав-учасниць у боротьбі з митною злочинністю. Зокрема, вона визначає, що будь-які спільні дії мають ґрунтуватись на принципах відповідності національним правовим системам та організаційним структурам митних органів. Важливим аспектом є забезпечення балансу між ефективністю міжнародної співпраці та суверенними правами держав на регулювання власних митних процедур, що включає й обмеження, пов'язані з ресурсним забезпеченням та оперативними повноваженнями національних митних служб.

У цьому контексті поділяємо застереження деяких українських науковців та практиків, які стверджують: «Недоліком вітчизняної системи правоохоронних органів є відсутність у митній службі України права на ведення оперативно-розшукової діяльності, що не дозволяє отримувати оперативно важливу інформацію від відповідних органів сусідніх держав» [132, с.18].

Стаття 5 Йоганнесбурзької Конвенції встановлює, що митні органи на прохання чи за власною ініціативою обмінюються інформацією з метою недопущення або розслідування, припинення митних правопорушень, а також для убезпечення міжнародної системи постачання товарів [115]. Ця інформація може містити відомості про таке: новітні підходи імплементації митного законодавства, що виявилися ефективними; сучасні тенденції, інструментарій та способи вчинення митних правопорушень; товари, що є предметом митного правопорушення, а також

транспортні засоби та способи зберігання (приховування) цих товарів; осіб, які вчинили митне правопорушення (здійснили спробу) або підозрюються в його вчиненні тощо. Розділ V Йоганнесбурзької конвенції передбачає спеціальні заходи взаємодії та протидії митним правопорушенням: нагляд, контрольована поставка, залучення експертів і свідків, спільні групи контролю та розслідування та інші [183].

Рамкові стандарти безпеки і полегшення всесвітньої торгівлі [106], (прийняті за участю представників України та 166 держав-членів ВМО). Цей міжнародний документ, що ухвалений 23.06.2005 р. сформував нову парадигму безпеки міжнародної торгівлі та створив новітню архітектуру взаємовідносин між митними інституціями в світі. Рамкові стандарти ВМО складаються з 4 основних елементів, що скеровані на запобігання та протидію митним правопорушенням:

- 1) гармонізація вимог щодо попереднього електронного декларування вантажних відправлень;
- 2) управління митними ризиками в контексті реалізації митної безпеки держав;
- 3) використання технічних та спеціальних засобів митного контролю (великоформатних рентгенапаратів та детекторів радіації) при догляді вантажів з високим рівнем ризику;
- 4) застосування системи пільг та преференцій для ефективних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які не притягувались до відповідальності за порушення митного законодавства [106].

В Україні така система митних пільг та преференцій знайшла відображення в запровадженні інституту автоматизованого економічного оператора (АЕО), що засвідчило наближення національного митного законодавства до європейських стандартів [2].

Упродовж останніх років Мінфіном, Держмитслужбою України за сприяння Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в Україні (EU4PFM) забезпечено підготовку та прийняття нормативно-правової бази в цій сфері, зокрема: Закону України від 02.10.2019 р. № 141-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих

економічних операторів» (набрав чинності 7 листопада 2019 р.) та Постанови Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 р. №665 «Про деякі питання функціонування авторизованих економічних операторів». Однак через процедурні складнощі та жорсткі вимоги щодо отримання статусу, інститут АЕО не знайшов в Україні значного поширення.

Важливим аспектом протидії митним девіаціям, зокрема корупційним правопорушенням на митниці, став Стандарт 10 Рамкових стандартів ВМО «Морально-етичні якості персоналу». У ньому визнається Арушська декларація як джерело формування антикорупційних систем митних органів світу. Саме базові принципи професійної етики та боротьби з корупцією у митній сфері регламентовано Декларацією про сумлінність митних службовців, відомої як Арушська декларація 1993 р. Остання складається з 10 основних принципів, що підлягають застосуванню національними митними органами під час розроблення національного законодавства щодо забезпечення боротьби з корупцією на митницях [38, с.75].

У 2003 році була ухвалена оновлена редакція Арушської декларації, яка впровадила низку ключових положень, що, незважаючи на їх рекомендаційний характер для національних митних адміністрацій, визначають стратегічні напрямки модернізації митної служби. Ці нормативні положення, спрямовані на гармонізацію міжнародних митних стандартів, отримали своє відображення у Дисциплінарному статуті митних органів України, що свідчить про поступову інтеграцію національної митної системи до єдиного світового митного простору Kim, D., & Tajima, Y. [170], однак після багаторічних інституційних трансформацій (ДМСУ – Міндоходів – ДФСУ – знову ДМСУ) повної імплементації вимог Декларації у внутрішньовідомчих документах митної служби не відбулось [18].

Вважаємо за необхідне проаналізувати і європейські підходи щодо протидії митним правопорушенням. Правовою основою роботи механізму співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС, є, перш за все, первинне законодавство ЄС, джерелами якого виступають статутні договори, що закріплюють поняття і принципи митного союзу країн ЄС. До базових актів

первинного законодавства ЄС, що містять норми митного права, відносять: Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі 1951 р.; Договір про заснування Європейської комісії з атомної енергії 1957 р.; Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 р.; Договір про Європейський Союз 1992 р.; Лісабонська угода про внесення змін у Договір про Європейський союз та Договір заснування Європейського співтовариства 2007 р.; Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 (ратифіковано Законом № 604-VIII від 15.07.2015 р.) та інші [26].

До актів вторинного законодавства ЄС відносять акти, що видаються інститутами Союзу, а також всі інші акти, які приймаються на основі статутних договорів. Акти вторинного законодавства ЄС у сфері митного співробітництва мають такі основні правові форми: регламенти, директиви, рішення. Основним документом ЄС, що регламентує митно-тарифне регулювання, є Модернізований митний кодекс Європейського Союзу (Modernised Customs Code, MCC), який затверджено Регламентом від 23 квітня 2008 року № 450/2008, з 1 червня 2016 року у повному обсязі набув чинності Митний кодекс Європейського Союзу (Union Customs Code, UCC), затверджений Регламентом Європейського парламенту і Ради ЄС № 952/2013 [193].

Митний кодекс Союзу (UCC) є основним міжнародним документом, що забезпечує митні правила й процедури на митній території ЄС, що адаптовані до сучасних торгових реалій та новітніх комунікаційних інструментів. На сьогодні існує перехідний період для деяких його норм. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що існує необхідність розробки нових ІТ-систем або модернізації наявних з метою повного виконання законодавчих вимог. Цей перехідний період сьогодні триває і планується продовжити до 2025 року для певної кількості митних формальностей, що адмініструються електронними системами [181].

Значну роль у європейському митному праві відіграють нормативно-правові акти, зокрема, регламенти, директиви та стандарти. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Регламенту (ЄС) 2021/785 від 29 квітня 2021 року, що

закріплює засади Програми боротьби з шахрайством ЄС [107]. Цей документ визначає обов'язки як інституцій ЄС, так і держав-членів щодо протидії шахрайству та іншим протиправним діям, що загрожують фінансовим інтересам Союзу. До основних завдань програми належать: запобігання корупційним практикам та іншим незаконним діям; захист фінансових інтересів ЄС через механізми повідомлення про порушення; розвиток інструментів оперативного обміну інформацією та адміністративної взаємодії у митній та аграрній сферах.

Протидія шахрайству, зокрема митним правопорушенням, передбачає комплекс оперативних заходів, серед яких ключове місце займає створення спеціалізованої ІТ-платформи. На реалізацію цього проєкту в період 2021-2027 років виділено 181,207 мільярда євро [107]. Архітектура платформи включає спеціалізовані модулі, зокрема, митну інформаційну систему, призначену для підтримки держав-членів у профілактиці, розслідуванні та кримінальному переслідуванні порушників митного законодавства. Функціональність системи забезпечує оперативний обмін інформацією, оптимізацію процедур міжмитного співробітництва та підвищення ефективності контрольної діяльності митних органів, чий повноваження охоплюють усі аспекти митних операцій.

Аналізуючи інші джерела міжнародного права в частині протидії митним деліктам, потрібно згадати і про Директиву ЄС 2017/1371 від 5 липня 2017 року «Про боротьбу з обманом фінансових інтересів ЄС засобами кримінального законодавства» [22]. Нормативно-правовий акт складено на основі статті К.3 Договору про Європейський Союз про захист фінансових інтересів ЄС та встановлює мінімальні правила, що стосуються визначення кримінальних злочинів і санкцій у сфері шахрайства, що зачіпає фінансові інтереси ЄС.

Характерною особливістю Директиви ЄС 2017/1371 є те, що, застосовуючи її норми до митних деліктів, мінімальним факультативним порогом для застосування відповідних санкцій є шкода або вигода на суму не менше 10000 євро. Істотна шкода або істотна вигода внаслідок здійснення такої категорії злочинів обмежується сумою в 100000 євро і передбачає позбавлення волі до 4 років [22].

Вважаємо, що потрібно акцентувати увагу на тому, що європейські підходи притягнення до відповідальності за митні правопорушення, в тому числі за товарну контрабанду в країнах ЄС, можуть бути диференційованими як за пороговими значеннями, так і за мірою покарання. Однак загальним для зазначених країн є досить жорстка система покарання за такі митні делікти, особливо в частині накладення штрафів. Так, нормативно-правові акти у Франції, Німеччині та Польщі передбачають доволі високі штрафи і можуть сягати до 10 млн євро. Для особливо тяжких випадків товарної контрабанди передбачено позбавлення волі до 10 років.

Як зазначає Kärner, M. митні делікти в правовому полі Німеччини диференційовані наступним чином:

- незаконні операції щодо експорту, імпорту, транзиту товарів передбачають санкції від штрафу до позбавлення волі до 5 років;
- контрабанда, що вчинена організованою групою (з використанням зброї), карається ув'язненням від 6 місяців до 10 років та конфіскацією товарів і транспортних засобів;
- аналогічні санкційні підходи використовуються у випадку отримання, зберігання або реалізації товарів, що отримані через ухилення від сплати податків і зборів [168].

Акцент щодо ухилення від сплати митних платежів та порушення загального порядку переміщення товарів і транспортних засобів зроблено також у митному законодавстві Франції. Відповідальність за вчинення митних деліктів варіюється від штрафів до 10 млн євро до позбавлення волі до 10 років [169].

Загалом актуальність протидії митним деліктам в ЄС з позиції Martyniuk, I., & Dubovik, O. загострилась у післяковідний період та відповідно спричинена митною реформою, що відбуваються сьогодні [175].

Сучасна митна реформа в ЄС спрямована на зміцнення Митного союзу, збереження цілісності єдиного європейського ринку та підтримку конкурентоспроможності в умовах зеленого і цифрового переходів. Це передбачає ефективний моніторинг і контроль ланцюгів постачання на зовнішніх кордонах ЄС, а також посилення протидії митним правопорушенням, що мають стратегічне

значення для Союзу. В Україні вже оприлюднено модель реформування митної системи до 2030 року, яка перебуває на стадії реалізації. Ця реформа потребує узгодження з аналогічними процесами, що відбуваються в ЄС, щоб забезпечити ефективну інтеграцію та відповідність європейським стандартам [176].

Протягом останнього десятиліття митні органи ЄС стикалися з численними ризиками та викликами, що вказували на недоліки та дисбаланси в існуючій митній системі, які не відповідали сучасним вимогам. Митна реформа ЄС, започаткована у 2016 році, офіційно набула чинності з травня цього року, хоча процеси, пов'язані із діджиталізацією митних процедур триватимуть до 2025 року.

Реформа передбачає, що ефективність нового Митного кодексу ЄС можлива лише за умови гармонізації правил, які однаково застосовуються всіма митними адміністраціями країн-членів, та завершення створення інтегрованих електронних митних систем ЄС [110].

Нагадаємо, що основою Митного союзу залишається виключна компетенція ЄС у регулюванні митних процесів та єдина правова база, закріплена Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013. Проте в контексті запобігання митним правопорушенням, на думку Ermashev Jengis Maratovich такий підхід не є повністю уніфікованим завжди і не забезпечує єдині та узгоджені дії серед країн-членів [157].

Характерною особливістю протидії митним деліктам в ЄС є відсутність гармонізованих підходів правозастосування, нагляду, контролю, розслідування, судового та адміністративного розгляду, застосування санкцій за такі правопорушення. Тлумачення митних правил, з позиції Franssen, V., & Claes, A.L., різняться між державами-членами, а практичне застосування відрізняється залежно від історично сформованих національних митних практик, правових традицій та звичаїв тощо [158]. Таким чином, на сьогодні кожна з країн-членів ЄС самостійно визначає, у який спосіб досягти справедливого й ефективного застосування санкцій та стягнень за вчинення митних деліктів.

Спроби гармонізувати правові підходи щодо протидії митним деліктам в ЄС мали місце. Так, у 2016 році Єврокомісія підготувала та подала на розгляд

Європейського парламенту проєкт «Opinion of the European Economic and Social Committee on the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Union legal framework for customs infringements and sanctions» [159]. Проте цей документ не був ратифікований, і питання єдиного підходу до застосування санкцій щодо порушників митного законодавства залишається актуальним і сьогодні.

Система законодавства окремих країн-членів ЄС в частині притягнення до відповідальності за митні делікти є доволі заплутаною та містить значну кількість нормативно-правових актів. Наприклад, у Німеччині для притягнення до відповідальності за вчинення митних деліктів застосовуються п'ять джерел права: Податковий кодекс, Кримінальний кодекс, Закон про зовнішню торгівлю, Закон про митне управління та Закон про адміністративні правопорушення [172].

Відсутність єдиних підходів спостерігається також у застосуванні адміністративної або кримінальної відповідальності. У таких країнах, як Австрія, Кіпр, Франція, Бельгія, Мальта, Польща та Люксембург, протидія митним деліктам регулюється виключно кримінальними кодексами, і відповідно, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні таких правопорушень, здійснюють кримінальні суди. У випадках, що вважаються менш тяжкими за критеріями вартості товарів та сум ухилення від сплати митних платежів, передбачена адміністративна форма розгляду справ про митні правопорушення, що передбачає притягнення до адміністративної відповідальності.

Європейська практика застосування санкцій за митні делікти включає такі види: 1) штрафи; 2) ув'язнення; 3) конфіскацію; 4) тимчасову або повну дискваліфікацію юридичних осіб, які вчинили порушення, щодо здійснення певних видів діяльності, що потребують попереднього дозволу.

Наголосимо, що в країнах-членах ЄС немає жодної держави, де до митних деліктів застосовуються виключно адміністративні санкції. На особливості притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності впливають обтяжуючі (повторність правопорушення; порушення, вчинені організованою групою осіб; шахрайські наміри; розмір несплачених податків) або пом'якшувальні

обставини (співпраця з митними органами; відсутність умислу; сплата недоплачених митних платежів; сумлінність та хороша репутація порушника; серйозність правопорушення та ін.).

Контрабандні та контрафактні товари, як зазначають Naidenko, Oleksii & Hunko, Kateryna & Moskalenko, Natalya, продовжують надходити на митну територію ЄС, становлячи загрозу безпеці громадян і суб'єктів господарювання, а також спостерігається зростання транснаціональної митної злочинності. При цьому практика притягнення до відповідальності за вчинення митних деліктів у рамках митної реформи ЄС 2016 року не була гармонізована між країнами-членами, що актуалізувало ці питання, зокрема, при розробці орієнтирів та напрямів нової митної реформи [178].

17 травня 2023 року Єврокомісія висунула та окреслила пропозиції щодо найбільш амбітної та всеосяжної реформи Митного союзу ЄС з моменту його створення у 1968 році [110]. Загальні контури митної реформи передбачають суттєві спрощення митних формальностей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, особливо для найбільших та надійних трейдерів з точки зору дотримання митного законодавства. Серед основних напрямків реформи варто окремо відзначити цифрову трансформацію митних процедур, що передбачає заміну традиційного декларування більш інтелектуальним підходом до нагляду за імпортом, що, своєю чергою, мінімізує ймовірність вчинення митних деліктів. Митні органи матимуть у своєму розпорядженні інструменти та ресурси, необхідні для належної оцінки та припинення імпорتنих операцій, які створюють реальні ризики для ЄС, його громадян і економіки загалом.

Нова митна інституція ЄС, з допомогою створеного Data Hub, замінить наявну митну IT-інфраструктуру в країнах-членах ЄС, що за прогнозами, дозволить заощадити до €2 млрд на рік тільки лише на операційних витратах, впровадить удосконалений підхід до управління митними ризиками та проведення митних перевірок [179].

Загалом нова митна реформа ЄС має чіткі часові параметри (2028 р., 2032 р., 2038 р.), що окреслюють три базові напрямки реформування митного адміністрування (рис. 3.3).

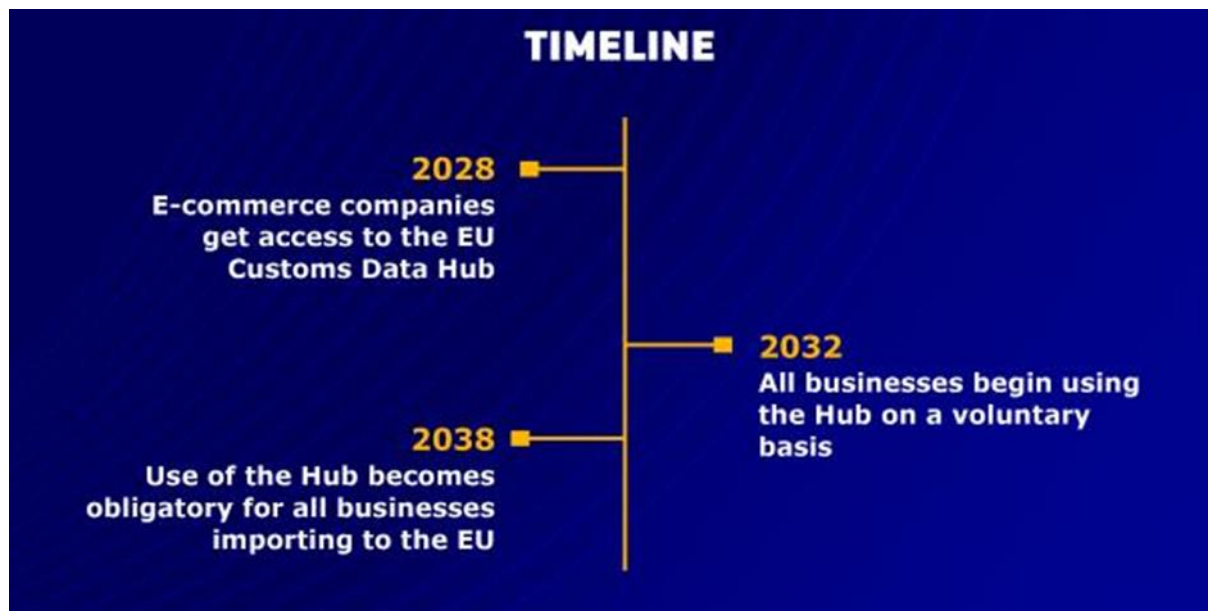

Рис. 3.3. Часові параметри нової митної реформи в ЄС

Джерело: складено автором за даними «Реформа митниці ЄС», 2024.

Вже на початковому етапі реформи Митний Data Hub ЄС створить можливість суб'єктам ЗЕД взаємодіяти лише з одним єдиним порталом під час подання митної інформації, при митному оформленні кількох партій вантажу – робити це лише один раз. У випадку, коли бізнес-процеси та ланцюжки поставок є повністю прозорими, найбільш надійні трейдери Trust & Check зможуть випускати свої товари в обіг на митну територію ЄС взагалі без будь-якого активного втручання митниці. Категорія Trust & Check дозволить посилити вже існуючу програму авторизованих економічних операторів (АЕО) [189].

Врегулювання проблеми з е-комерцією вважається одним із першочергових етапів митної реформи, який передбачає створення індивідуального митного режиму для того виду міжнародної торгівлі. Онлайн комерційні продажі вважаються «великою сліпою зоною» для митних органів Європейського Союзу, оскільки товари з невеликою вартістю не підпадали під митне декларування. Це

призвело до відсутності нагляду за ланцюгами поставок і, відповідно, до втрат митних платежів через штучне оформлення невеликих за вартістю посилок.

З липня 2021 року всі імпортовані товари оподатковуються ПДВ та покриваються цифровою митною декларацією. Сюди входять товари вартістю до 150 євро, з яких наразі не справляються митні платежі. Нові правила митного декларування передбачатимуть обов'язки онлайн-платформ в процесі імпорту, тим самим підвищивши прозорість електронної комерції. Це захистить громадян ЄС від непередбачених витрат та обтяжливих митних формальностей. Споживачі матимуть прозорість щодо повної вартості своєї онлайн-покупки та сплачуватимуть за неї одноразово, за прикладом із адмініструванням ПДВ. Крім того, вони матимуть більше впевненості в тому, що продукти, які вони купують, є безпечними та відповідають вимогам та стандартам ЄС.

Митна реформа ЄС робить особливий акцент на підвищенні ефективності протидії митним деліктам, динаміка яких в останні роки має зростаючий тренд. Так, за експертними висновками Європейської рахункової палати (ЕРА), діюча митна система призводить до суттєвих і переважно небажаних розбіжностей у застосуванні митного законодавства в різних державах-членах ЄС, що послаблює Митний союз, перешкоджає фінансовим інтересам ЄС і дозволяє операторам, які не дотримуються вимог, переорієнтовувати експортно-імпортні операції на пункти пропуску з менш інтенсивним митним контролем [117].

У процесі ідентифікації ризиків та митних правопорушень планується активне використання штучного інтелекту. Крім цього, доступ до Митного Data Hub ЄС матимуть як митні інституції ЄС, країн-членів, так і Єврокомісія, OLAF, Європейська прокуратура (EPPO), Європол, Frontex, що дозволить створити синергію зусиль щодо протидії митній злочинності.

У контексті реформи особлива увага буде приділена створенню спільної платформи управління митними ризиками та розробці комплексу гармонізованих рекомендацій для застосування митного контролю митними органами країн-членів ЄС. Такі дії спрямовані на посилення спільного зовнішнього кордону ЄС, зокрема у протидії практиці «прикордонних покупок» [160]. Це явище є загальновідомою

практикою, яка підриває цілісність єдиного ринку ЄС, оскільки суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності намагаються експлуатувати найслабші ланки зовнішнього кордону, що дозволяє нелегальним товарам потрапляти на митну територію ЄС.

Нова митна реформа буде впроваджуватися поетапно протягом наступних 10-15 років. Це дозволить забезпечити гармонійний перехід від митної реформи 2016 року до того моменту, коли переваги нової моделі поступово матеріалізуються без порушення нормальної роботи митних інституцій. Як зазначає *Yossymon, A.*, за поширеною європейською практикою планується застосування перехідних періодів (етапів), під час реалізації яких буде можливе використання старих практик митного адміністрування [194].

Митний Data Hub ЄС планують поетапно інтегрувати з діючими ІТ-технологіями, однак на початковому етапі він повинен стати драйвером у вирішенні проблеми електронної комерції, адже спеціальний митний режим для електронної комерції застосовуватиметься вже з 2028 року. Аналогічно впродовж першого етапу Єврокомісія продовжуватиме свою діяльність з управління ризиками, яка узгоджується з поточною митною реформою та передбачає імплементацію інфраструктури ICS2 та системи управління митними ризиками CRMS2).

Експертні напрацювання щодо реформи митних інституцій в ЄС сформували стратегічне бачення до 2040 року. У доповіді, опублікованій у 2020 році, було запропоновано чотири сценарії розвитку митниці в Європейському Союзі до 2040 року (рис. 3.4), яка «повністю захищатиме суспільство, навколишнє середовище та економіку ЄС шляхом ефективного сприяння законній торгівлі та інтелектуальному нагляду за ланцюгами постачання, що базується на оцінці ризиків, є проактивною, безперервно співпрацює з зацікавленими сторонами та відкрита для інновацій, сталого розвитку й сприймається як єдине ціле» [160].

У цій доповіді представлено 28 етапів, які були детально проаналізовані державами-членами ЄС та експертами Єврокомісії. Характерно, що гармонізація

санкцій (Harmonised sanctions) у сфері протидії митним деліктам має найбільш віддалену перспективу – 2040 рік.

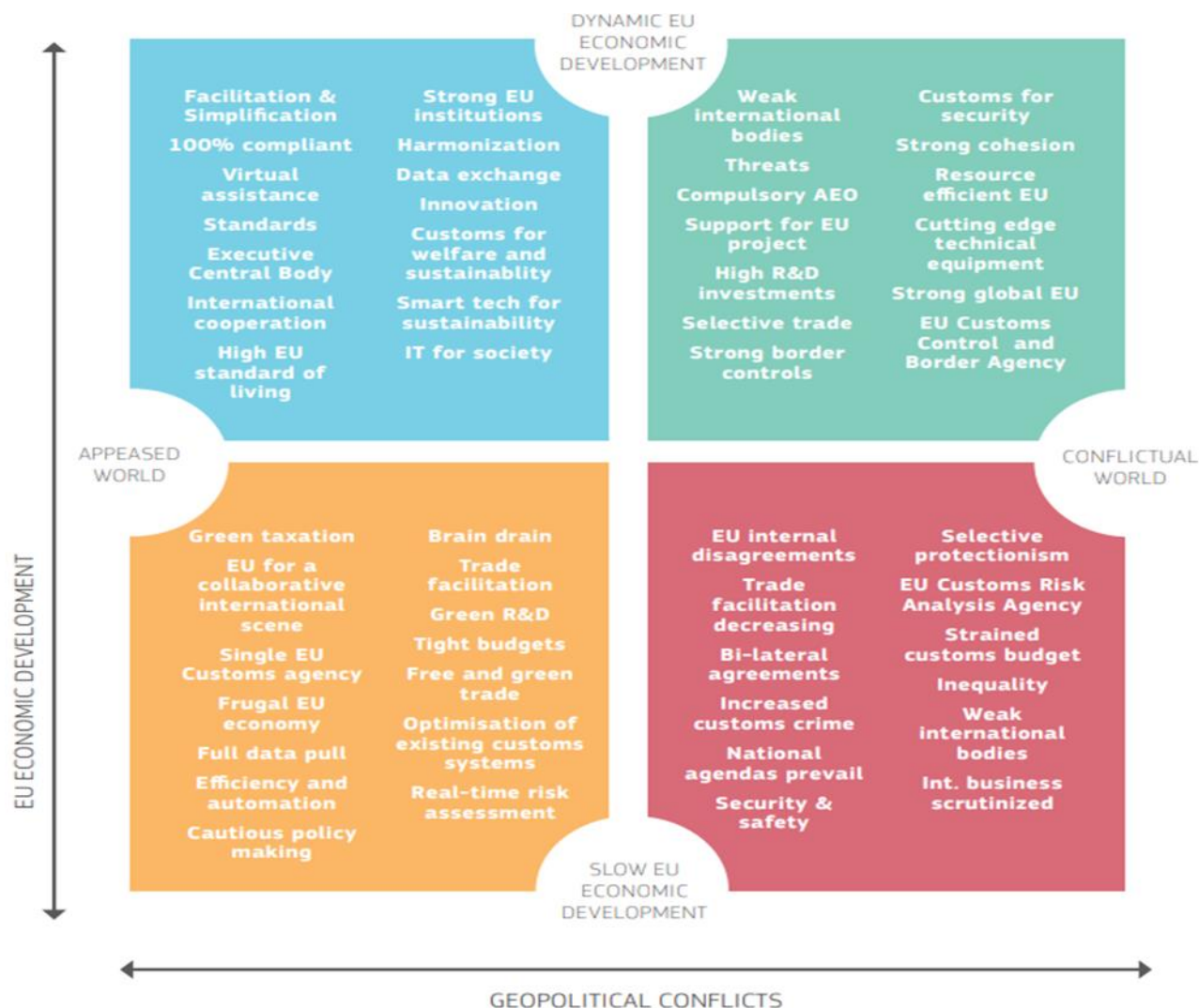

Рис. 3.4. Сценарії реформування митних інституцій в ЄС до 2040 року

Джерело: складено автором на основі дослідження Ghiran, 2020 [160]

У повідомленні Єврокомісії 2021 року (Огляд торговельної політики – відкрита, стійка та наполеглива торговельна політика, 2021) також зроблено акцент на необхідності митної реформи, розвитку та імплементації зеленого та цифрового переходів як ключових стрижнів торговельної політики ЄС. При цьому наголошено, що модернізація митниці не повинна зупинятися на кордонах Митного союзу ЄС.

Таким чином, загальна концепція митної реформи ЄС полягає у створенні нової митної інституції (*EU Customs Authority*), яка функціонуватиме на основі

нової е-Митниці ЄС (*EU e-Customs*) та контролюватиме Митний Data Hub ЄС (*EU Customs Data Hub*). Для повної реалізації е-Митниці в ЄС введено Багаторічний стратегічний план для електронної митниці (*MASP-C*), яким передбачено розроблення та впровадження до 2030 р. понад 40 нових митних діджитал-систем [163].

Зобов'язання України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС передбачають встановлення пропорційних та недискримінаційних стягнень, що не призводитимуть до необґрунтованих затримок товарів за порушення митного законодавства. Ідентичні положення також містяться у Митному кодексі ЄС, імплементація якого є обов'язковою для України відповідно до умов Угоди, а тому процес реформування української митниці має бути синхронізовано з відповідними європейськими трендами. Згідно з висновками Європейської комісії у 2023 році найвищий рівень готовності України по розділах *acquis* ЄС (добрий рівень підготовки) забезпечено, зокрема, по розділу 29 «Митний союз». Митне законодавство України в основному відповідає *acquis* ЄС, зокрема, у таких важливих сферах, як транзит, авторизовані економічні АЕО, митна оцінка, визначення країни походження товарів та захист прав інтелектуальної власності [162].

Ключовим документом, який окреслив концепт реформування митної системи, митного адміністрування в Україні стала Національна стратегія доходів України (НСД). Аналіз цього документу в частині удосконалення протидії митним деліктам засвідчив, що серед стратегічних цілей визначено «Підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства платниками податків та контролюючими органами» [76]. Автори реформи визнають, що є ключові домінанти, від успішного та повного виконання яких залежить можливість досягнення стратегічних цілей, передбачених НСД, зокрема:

«1) посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів в частині дотримання режиму законності та правопорядку в зонах митного контролю, визначення додаткових умов проходження державної служби та наділення підрозділів внутрішньої безпеки Держмитслужби можливістю

застосування оперативно-розшукової діяльності (ОРД) для викриття випадків протиправної діяльності та сприяння порушенням митного законодавства;

2) завершення гармонізації митного законодавства України і законодавства ЄС;

3) побудова сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтовних інформаційно-комунікаційних систем, заміна та модернізація застарілих функціонуючих систем та технічних засобів митного контролю з урахуванням передових міжнародних практик, що базуються на законодавстві ЄС» [78].

Згідно з чинним законодавством, за вчинення дій, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів через митний кордон України, настає лише адміністративна відповідальність. У разі виявлення правопорушення, що містить ознаки кримінального діяння, митні інституції зобов'язані повідомити про це відповідні правоохоронні органи (Служба безпеки України, Бюро економічної безпеки), які за наявності підстав уповноважені зареєструвати кримінальні провадження. Досвід багатьох країн Європейського Союзу демонструє більш жорсткий підхід до протидії митним деліктам; наприклад, у Польщі передбачена виключно кримінальна відповідальність за такі правопорушення, а митні органи наділені значно ширшими повноваженнями.

Нагальним також є питання наближення національного законодавства про адміністративну відповідальність за вчинення порушень митних правил до стандартів законодавства країн Європейського Союзу, у тому числі в частині «запровадження більш гнучкого механізму притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, забезпечення індивідуалізації адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні митних правопорушень, а також удосконалення норм, які визначають порядок провадження у справах про порушення митних правил» [87].

Таким чином, реалізація цих змін сприятиме підвищенню ефективності митного контролю та протидії правопорушенням, що, своєю чергою, позитивно вплине на інтеграцію України до європейського митного простору.

На нашу думку, посилення відповідальності за митні делікти, наприклад, за незаконне переміщення товарів, у тому числі підакцизних, через митний кордон України матиме вагомий превентивний та виховний вплив у суспільстві, сприятиме зниженню рівня девіантної поведінки громадян.

Отже, митна реформа в Україні має бути синхронізована з відповідними процесами в ЄС і базуватись на розробці нового Митного кодексу України, що забезпечить повну імплементацію положень *acquis* ЄС в митній сфері, дозволить уніфікувати проходження митних формальностей і процедур з контрагентами в ЄС, врегулювати питання правового статусу митних органів та проходження служби, надати їм права ОРД та права проводити досудове розслідування у справах про контрабанду. Це, своєю чергою, підвищить ефективність протидії митним деліктам і загалом посилить інституційну спроможність митних органів.

Міжнародний правовий механізм протидії митним правопорушенням формується на основі чотирьох ключових елементів: норм адміністративного права, адміністративно-правових відносин, адміністративно-правових методів та процедур імплементації норм адміністративного та митного права. Адміністративно-правовий механізм протидії слід розглядати як динамічну систему взаємопов'язаних заходів і засобів, які послідовно взаємодіють для корекції девіантної поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян з метою її приведення у відповідність до законодавчих вимог. Цей механізм являє собою цілісний процес, що включає комплекс організаційних та операційних дій, спрямованих на вплив адміністративно-правових норм на волю та поведінку суб'єктів правовідносин з метою запобігання правопорушенням, що генерує відповідні правові наслідки.

Висновки до розділу 3.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що проблематика протидії митним деліктам є складною, багаторівневою та надзвичайно актуальною, незалежно від рівня економічного розвитку країни. Ефективне вирішення цих питань вимагає

системного підходу, що охоплює не лише адміністративно-правові, але й соціально-економічні аспекти.

Аналізуючи проблеми, пов'язані з адміністративним та судовим розглядом справ про митні правопорушення, варто зазначити, що існуючі процедури потребують значного вдосконалення. Зокрема, необхідно оптимізувати алгоритми дій органів митного контролю, зменшити бюрократичні перешкоди і запровадити більш прозорі механізми для учасників митних відносин.

Вивчення зарубіжного досвіду у сфері адміністративного та правового регулювання митних злочинів дозволяє виявити ефективні практики, що можуть бути адаптовані до українських реалій.

На основі проведеного аналізу сформульовано кілька суттєвих висновків, що акцентують на необхідності комплексного підходу до вирішення проблем адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні:

Встановлено, що проблематика адміністративно-правового регулювання митних деліктів потребує акцентування уваги на нестандартних підходах мінімізації митних правопорушень, зокрема через інститут адміністративної процедури.

В розумінні міжнародних підходів (наприклад, відповідно до положень Модернізованого митного кодексу ЄС (2008 р.)) бачимо одну важливу властивість митної процедури – здатність змінювати галузь застосування та здійснювати перетворення на юридичні факти певного, охопленого областю процедури, набору фактових передумов (нормативно передбачених майбутніх фактів, обставин і подій).

Доведено, що нівелювання законодавства про адміністративну процедуру в практиці митних органів є неприйнятною, адже актуальними є ряд важливих постулатів:

1) сучасна юридична природа адміністративної процедури базується на положеннях Конституції України, які визначають необхідність для митних інституцій діяти відповідно до певного порядку (процедури) на підставі, у межах

повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19);

2) практика митного адміністрування передбачає наявність певного порядку виконання митних процедур, які можуть викликати необхідність реагувати на індивідуальні чи колективні звернення суб'єктів митних правовідносин в частині надання обґрунтованих відповідей у встановлений законом строк (ст. 40), наприклад, при визначення митної вартості товарів, класифікаційного коду товару, країни походження товару;

3) реалізація сучасної концепції адміністративної реформи України;

4) теоретичним наративом обґрунтування самої ідеї адміністративних процедур та їх місця в системі адміністративного права й адміністративного процесу.

Обґрунтовано, що в парадигмі реалізації законодавства про адміністративну процедуру в сферу митного адміністрування України та протидії митним деліктам варто виділити наступні компоненти цілісного адміністративного процесу:

1) адміністративно-судовий процес, у межах якого здійснюється розгляд справ про митні правопорушення, а також публічні правові конфлікти в адміністративних судах та судах загальної юрисдикції;

2) адміністративно-управлінський процес, у межах якого здійснюється виконавчо-розпорядча діяльність митних інституцій держави;

3) адміністративно-юрисдикційний процес, у межах якого здійснюється розгляд справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративного примусу.

Підсумовуючи змістові та структурні особливості імплементації адміністративної процедури в сферу протидії митним правопорушенням, відзначимо основні домінанти:

- наявність специфічного нормативного завдання адміністративної процедури;

- девіантна поведінка особливого кола суб'єктів митних правовідносин;

- наявність специфічного провадження, що передбачає певну кількість послідовних процедурних дій, об'єднаних у відповідні стадії;
- логічна та часова послідовність адміністративних процедурних дій;
- належний документальний супровід на всіх стадіях провадження у справах про митні правопорушення.

Доведено, що удосконалення адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні, крім імплементації інституту адміністративної процедури, має відбуватись через зміни парадигми і розширення контурів використання компромісу у справах про порушення митних правил.

Проведений аналіз судового розгляду справ про митні делікти в Україні в останні роки показав доволі незначний відсоток рішень судів, що виносились на користь держав. Причинами тут є якість підготовки доказової бази, процесуальних документів, але й в тому числі проблеми функціонування судів, їх завантаженості, що спричинені кадровим дефіцитом суддів, перманентними судовими реформами, заблокованими дисциплінарними процедурами стосовно суддів тощо.

На наш погляд, саме дисциплінарна відповідальність суддів як одна з базових складових підзвітності судді покликана сприяти належному виконанню ними своїх професійних обов'язків. При цьому, кожна особа в демократичній державі має право реагувати на суддівське свавілля в певний спосіб, а також на порушення суддями стандартів доброчесності та професійної етики.

На основі проведеного дослідження було розроблено Проект Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до законодавства про адміністративну процедуру» (Додаток Ж). Запропоновано диференціювати основні і додаткові стягнення, вказано, що попередження та штраф можуть застосовуватися тільки як основні адміністративні стягнення за порушення митних правил. Конфіскація товарів, транспортних засобів може застосовуватися як основне і як додаткове адміністративне стягнення.

Частину третю статті 464 Митного кодексу України пропонується викласти в такій редакції: «Конфіскація товарів і транспортних засобів застосовується у випадку, якщо встановлено їх власника, або тимчасово – до з'ясування права власності на такі товари і транспортні засоби, що є предметом митного правопорушення».

Необхідність внесення такої зміни обґрунтовується положеннями статті 29 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до яких конфіскації підлягає лише майно, що є особистою власністю порушника. Відтак, для усунення зазначеної колізії, доцільним є нормативне закріплення обов'язковості встановлення права власності на предмети правопорушення. Тимчасова конфіскація повинна бути обмежена моментом ухвалення судового рішення у справі про порушення митних правил.

Якщо говорити про тяжкі митні делікти, де за тяжкість злочину передбачена кримінальна відповідальність, то ст. 59 Кримінального кодексу України передбачено, що покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. У цьому контексті також робиться акцент на конфіскацію майна, що ідентифіковане як власність винної особи.

Змінено також строки накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил. Зокрема, якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 цього Кодексу розглядаються митними органами або судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через шість місяців з дня виявлення правопорушення. Строк накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил зупиняється на час розгляду таких справ судом.

Зменшення строків розгляду справ про порушення митних правил дозволить пришвидшити розгляд відповідних справ про митні делікти та забезпечити належну мотивацію до виховного процесу щодо осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості із відповідними санкціями, співмірними із розміром збитків, форми вини і мотивів правопорушення. Логіка встановлення тримісячного терміну

розгляду справи про порушення митних правил корелюється з диспозицією частини 3 ст. 467. Поняття строків давності існують не тільки щодо порушень митних правил, але й у загальній практиці притягнення до адміністративної відповідальності, тому що з плином часу правопорушення втрачає актуальність, а соціальна небезпека від особи стає менш значущою.

Також пропонується запровадити жорсткіші адміністративні стягнення або їх альтернативні варіанти за порушення, пов'язані з неправомірними діями щодо товарів, митне оформлення яких не завершено, зокрема: за передачу транспортного засобу комерційного призначення, тимчасово ввезеного на митну територію України або поміщеного у митний режим транзиту, у володіння, користування чи розпорядження особі, яка безпосередньо не ввозила зазначений засіб або не поміщувала його у митний режим транзиту.

Пропонується передбачити, що вчинення таких митних деліктів тягне за собою накладення штрафу в розмірі від двадцяти до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію відповідного транспортного засобу. Уведення альтернативних адміністративних стягнень за окремі види правопорушень відповідає правовим позиціям Конституційного Суду України щодо неприпустимості застосування недиференційованого покарання за митні правопорушення.

Запровадження альтернативних варіантів адміністративних стягнень за деякі види неважких митних деліктів передбачає встановлення пом'якшеного штрафу замість попередження і відповідатиме вимогам рішень Конституційного суду України щодо відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення.

Вважаємо, що для суб'єктів накладання адміністративних стягнень у справах про митні правопорушення має бути надана більша дискретність у питаннях визначення виду та розміру стягнення, зокрема, штрафів, які ми пропонуємо встановлювати в діапазоні «від...до». Це сприятиме вирішенню проблеми несправедливості та відсутності принципу співмірності штрафів і важкості митних деліктів.

Установлено, що недекларування громадянами товарів (крім валютних цінностей), які підпадають під установлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України чи вивезення за її межі, тягне за собою накладення штрафу в розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів або без такої.

Посилення штрафної санкції із паралельним вилученням словосполучення «або без такої» дозволить мінімізувати можливість допущення зловживань, що полягатимуть в уникненні конфіскації та сплаті лише 50 відсотків вартості незадекларованих товарів і транспортних засобів. У цьому випадку диверсифікація видів адміністративних санкцій вбачається надмірною та такою, що не передбачатиме належного суворого покарання правопорушників.

Вважаємо, що посилення адміністративних стягнень щодо пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання, є виправданим кроком в умовах правового режиму воєнного часу, адже такі правопорушення можуть суттєво впливати на національну безпеку держави.

Ідея законопроекту полягає в потребі забезпечити баланс між співмірністю адміністративного стягнення та тяжкості митного делікту. Зміна адміністративного стягнення дозволить митним органам проводити не тільки каральну, але превентивно-виховну роботу щодо порушників встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони.

Вважаємо, що потрібно акцентувати увагу на тому, що європейські підходи притягнення до відповідальності за митні правопорушення, в тому числі за товарну контрабанду в країнах ЄС, можуть бути диференційованими як за пороговими значеннями, так і за мірою покарання. Однак загальним для зазначених країн є досить жорстка система покарання за такі митні делікти, особливо в частині накладення штрафів. Так, нормативно-правові акти у Франції, Німеччині та Польщі

передбачають доволі високі штрафи і можуть сягати до 10 млн євро. Для особливо тяжких випадків товарної контрабанди передбачено позбавлення волі до 10 років.

Відсутність єдиних підходів спостерігається також у застосуванні адміністративної або кримінальної відповідальності. У таких країнах, як Австрія, Кіпр, Франція, Бельгія, Мальта, Польща та Люксембург, протидія митним деліктам регулюється виключно кримінальними кодексами, і відповідно, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні таких правопорушень, здійснюють кримінальні суди.

У випадках, що вважаються менш тяжкими за критеріями вартості товарів та сум ухилення від сплати митних платежів, передбачена адміністративна форма розгляду справ про митні правопорушення, що передбачає притягнення до адміністративної відповідальності.

Європейська практика застосування санкцій за митні делікти включає такі види: 1) штрафи; 2) ув'язнення; 3) конфіскацію; 4) тимчасову або повну дискваліфікацію юридичних осіб, які вчинили порушення, щодо здійснення певних видів діяльності, що потребують попереднього дозволу.

Наголосимо, що в країнах-членах ЄС немає жодної держави, де до митних деліктів застосовуються виключно адміністративні санкції. На особливості притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності впливають обтяжувальні (повторність правопорушення; порушення, вчинені організованою групою осіб; шахрайські наміри; розмір несплачених податків) або пом'якшувальні обставини (співпраця з митними органами; відсутність умислу; сплата недоплачених митних платежів; сумлінність та хороша репутація порушника; серйозність правопорушення та ін.).

ВИСНОВКИ

У процесі наукового пошуку здійснено системний аналіз ключових проблемних компонентів деліктологічної проблематики у митній сфері, що дозволило запропонувати інноваційні епістемологічні моделі розв'язання актуальних наукових проблем у галузі протидії митним правопорушенням.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та аргументовано низку концептуально-теоретичних положень, що характеризуються науковою новизною та практичною значущістю, а також запропоновано обґрунтовані висновки, що передбачають конкретні нормативно-правові механізми удосконалення інституційної спроможності системи протидії митним деліктам:

Девіантна поведінка у митній сфері – це сукупність вчинків, дій чи бездіяльності людини (групи людей, в тому числі посадових осіб, що наділені повноваженнями), що не відповідає офіційно встановленим законодавством або ж таким, що фактично сформувалися в даному суспільстві нормам і стандартам перетину митного кордону держави.

Однією із класифікаційних ознак митних деліктів є об'єкт посягання. За цим критерієм можна виокремити чотири основні групи митних правопорушень, які посягають на різні сфери суспільних відносин у галузі державної митної справи:

Здійснення митного контролю (статті 468, 470, 471, 474, 475, 479, 484 Митного кодексу України);

Здійснення митного оформлення (статті 469, 472, 478 Митного кодексу України);

Переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів (статті 473, 476, 477, 480, 481, 482, 483 Митного кодексу України);

Сплати митних платежів (стаття 485 Митного кодексу України).

Інститут правового регулювання митних деліктів – це загальний, комплексний за змістом, особливий за структурою, охоронний за призначенням, функціональний інститут матеріального права. Він спрямований на регулювання деліктних суспільних відносин у сфері митної діяльності, використовуючи метод покарання порушників митного законодавства.

Інститут правового регулювання митних деліктів як правовий інститут має всі найважливіші особливості, властиві інститутам права. Він є основою права як чинника підтримки громадського порядку, сприяє регулюванню соціальних відносин, є міжгалузевим формуванням, тобто охоплює всі галузі права, виконує функцію контролю та виражається у законодавстві.

Однією з важливих умов єдності міжгалузевого комплексного інституту правового регулювання митних деліктів є наявність у ньому функціональних зв'язків, що становлять таку залежність між нормами права, коли дія однієї норми (групи норм) спонукає до дії іншу норму (групу норм) чи, навпаки, виникає залежно від дії іншої норми (групи норм).

За суб'єктним складом митні делікти можна класифікувати на дві основні групи:

- правопорушення, вчинені фізичними (приватними) особами;
- правопорушення, вчинені посадовими особами підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

На основі аналізу наукових досліджень приходимо до висновку, що механізм адміністративно-правового регулювання митних деліктів – це система взаємопов'язаних правових норм, інститутів і процедур, що забезпечують запобігання, контроль та реагування на правопорушення у сфері митного законодавства.

Елементами механізму адміністративно-правового регулювання митних деліктів є:

- 1) принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів;
- 2) адміністративно-правові норми;
- 3) акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм;
- 4) акти застосування адміністративно-правових норм;
- 5) адміністративно-правові відносини.

Виділено три основні етапи такої трансформації:

етап становлення (1991-2001 рр.) – охоплює період від 1991 року, коли актуальним був підхід протидії товарній контрабанді відповідно до норм

Кримінального кодексу УРСР. Відповідальність за вчинення цього митного делікту передбачала позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна. У 1992 році норми цієї статті були уточнені в частині вчинення товарної контрабанди у великих розмірах (понад 200 мінімальних зарплат), а також скасовано такий вид покарання як заслання. Завершення цього етапу відбулось разом з ухваленням нового Кримінального кодексу України в 2001 році, де в ст.201 конкретизовано предмети контрабанди та визначено її великий розмір (понад 1000 НМДГ);

перехідний етап (2012 р.) – відбувалась декриміналізація товарної контрабанди, коли зі ст.201 КК України з переліку предметів контрабанди законодавцем було вилучено товари. Відповідальність за вчинення такого митного делікту трансформувалась від кримінальної до адміністративної;

етап повернення до криміналізації (2024 р.) – у грудні 2023 року було прийнято Закон №3513-IX, відповідно до якого відповідальність за вчинення товарної контрабанди змінилась з адміністративної на кримінальну.

Алгоритм провадження у справах про митні правопорушення, на нашу думку, доцільно структурувати за шістьма ключовими етапами:

1. етап порушення справи, що передбачає фіксацію правопорушення через складення протоколу про порушення митних правил та в окремих випадках забезпечення провадження через вжиття відповідних заходів;

2. етап збирання доказів шляхом проведення процесуальних дій, що в тому числі включає опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; вимога необхідних документів або належним чином завірених їх копій чи витягів з них; тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів та документів на них; митне обстеження; пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; експертиза; взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи);

3. факультативний етап укладення мирової угоди і припинення провадження у справі шляхом компромісу відповідно до ст. 521 МКУ;

4. етап підготовки справи до розгляду, розгляд справи по суті, винесення однієї з постанов: про проведення додаткової перевірки, про накладення адміністративного стягнення або про закриття провадження у справі;

5. етап – в окремих випадках оскарження, яке може відбуватися на попередніх етапах провадження щодо заходів забезпечення провадження, тимчасового вилучення товарів, транспортних засобів, постанови у справі про порушення митних правил та ін.;

6. етап виконання постанов про накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил, якщо провадження завершено накладенням стягнень (ст. 534-542 МКУ).

На основі проведеного дослідження було розроблено Проект Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів щодо забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до законодавства про адміністративну процедуру» (Додаток Ж). Зокрема, запровадження альтернативних варіантів адміністративних стягнень за деякі види митних деліктів корелюється з правовою позицією Конституційного суду України щодо відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення.

Судова практика показує, що під час розгляду справи про порушення митних правил не може бути належним чином забезпечено індивідуалізацію відповідальності через обов'язковість застосування конфіскації. Відсутність диференціації виду адміністративного стягнення з урахуванням обставин справи, а саме: характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, унеможлиблює справедливий розгляд справи судом.

Скорочення термінів розгляду справ про порушення митних правил має на меті пришвидшити процес і забезпечити відповідні санкції для осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості. Запропоновано також ввести жорсткіші адміністративні стягнення за неправомірні дії, зокрема за передачу тимчасово

ввезених транспортних засобів особам, які не ввозили їх на митну територію України.

Проект закону також орієнтований на імплементацію норм законодавства України про адміністративну процедуру в частині удосконалення провадження у справах про порушення митних правил, а саме розширення переліку доказів у справах про порушення митних правил; складання скарг та клопотань в процесі оскарження постанов у справах про порушення митних правил (додаток 3), примирення на будь-якому етапі провадження та ін.

Встановлено, що потрібно акцентувати увагу на тому, що європейські підходи притягнення до відповідальності за митні правопорушення, в тому числі за товарну контрабанду в країнах ЄС, можуть бути диференційовані як за пороговими значеннями, так і за мірою покарання. Однак загальним для зазначених країн є досить жорстка система покарання за такі митні делікти, особливо в частині накладення штрафів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдукадірова К. Е. Конфлікт у сфері митних правовідносин як передумова виникнення митного спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 47. С. 50-53.
2. Авторизовані економічні оператори. URL : https://mof.gov.ua/uk/authorized_economic_operators-470
3. Актуальні проблеми здійснення митної справи в Україні : монографія. Одеса : Олді+, 2023. 292 с.
4. Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 69. С. 229–236.
5. Батанова Л.О. Підстави та порядок адміністративного затримання за порушення митних правил: проблеми правового регулювання. *Право і суспільство*. 2014. № 4. С 131-136.
6. Бережнюк І.Г. та ін. Митна енциклопедія. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 472 с.
7. Бевз С.І. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового регулювання державного управління господарською діяльністю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 2. С. 43–47.
8. Біленець Д. А. Відповідальність за порушення режиму зони митного контролю. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України*. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 360-362.
9. Бурцева О.В. Забезпечення прав людини у провадженні у справах про порушення митних правил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 18 с.
10. Бурцева, О.В. Документальна фіксація факту забезпечення законності під час відкриття справи про порушення митних правил. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: “Право”. 2009. № 2(3). С. 59-65.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
12. Воронкова О. Способи ухилення від оподаткування та шляхи протидії податковим правопорушенням в Україні *Науковий вісник Академії ДПС України*. 2002. № 3. С. 96–103.
13. Галуцько В. Теорія держави та права : конспект лекцій / В. Галуцько, Г. Пономаренко, В. Шкарупа; за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон, 2008. 280 с.
14. Гальонкін С.А. Адміністративно-правове забезпечення апеляційного провадження в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07. Суми, 2018. 232 с. (С.44)
15. Гарасимів Т. З. Історіографічні дослідження проблеми девіантної поведінки: тенденції та напрямки. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/b8d2ed51-533b-4329-8741-cf490ff5025e/content>.
16. Гречанюк Р., Гречанюк С. Проблеми та напрями впровадження відповідальності за митні правопорушення в умовах сучасних викликів і тенденцій розвитку митного законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. Вип. 4. С. 111-115.
17. Гончар Г. П. Теоретичні та прикладні аспекти фіскальних деліктів. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 4(15). С. 247-252
18. Горобець Н. С. & Полянська Є. А. Митна злочинність: поняття та проблеми правового визначення в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Випуск 3. С. 79-83. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.103>.
19. Грянка Г.В. Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил. *Право і суспільство*. 2012. № 12. С. 102–108.
20. Давлатов Ш. Б., Купріяненко П. А. Криміналізація контрабанди товарів: проблеми застосування. *Правова позиція*. 2024. № 2 (43). С. 40-43.
21. Дейнега М. А. Міжгалузові зв'язки системи природоресурсного права. *Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля»*. 2019. Вип. 10 (2). С. 66-71.

22. Директива (ЄС) 2017/1371 від 5 липня 2017 року «Про боротьбу з обманом фінансових інтересів ЄС засобами кримінального законодавства». URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1371/oj/eng>

23. Добробог Л. М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Л. М. Добробог; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 40 с.

24. Додін Є. В. Організація заходів протидії митній злочинності та митної деліктності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. №1. С. 79-85.

25. Додін Є.В. Митна злочинність: поняття та структура. *Митна справа*. 2010. №3. С. 17-29.

26. Допілка В. О. & Павловська І. Б. Теоретико-правові засади відповідальності за порушення митних правил. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 67. Розділ 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. С. 190-194. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.37>.

27. Дорогих В. Порушення митних правил. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 180-184.

28. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

29. Заяць Н.В. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_38.

30. Забуга Ю.Ю., Михайліченко Т.О. Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Випуск 81. С. 268-277.

31. За 2022 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на суму 2,9 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2022-rik-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-sumu-29-mlrd-grn-1051>

32. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-IX#Text>

33. Звіт за результатами розгляду протягом січня-листопада 2021 року в адміністративному порядку скарг платників податків на податкові повідомлення-рішення митних органів. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-v-administrativnomu-poriadku>

34. Звіти щодо стану розгляду судами справ за участі митниць Держмитслужби. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-u-sudovomu-poriadku>

35. Ільченко О. В., Денисенко С. І. Аналіз судової практики з питань визначення митної вартості в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія Юридичні науки*. 2021. Том 32 (71) № 3. С. 66-70.

36. Кантор Н.Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 125. С. 125-129. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.19>.

37. Карпенко Г. Зміст і завдання експертизи в митній справі: аспекти діяльності. *Юридичний вісник*. 2016. №1. С. 98-102.

38. Карпенко Г.Л. Місце та роль Методичних рекомендацій щодо застосування фото-, відеоапаратури під час проведення огляду та переогляду товарів та транспортних засобів в системі регулювання митних відносин. *Митна справа*. 2014. №6. С. 72-76.

39. Карпенко, Г.Л. Організаційно-правовий механізм митних експертиз. *Lex Portus*. 2017. № 6. С. 105-111.

40. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36; № 37. Ст. 446.

41. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>

42. Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_184#Text

43. Конвенція про тимчасове ввезення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_472#Text
44. Корнева Т. Відповідальність за порушення митних правил. *Юридичний вісник*. 2007. № 2. С. 27–35.
45. Imeri v. Croatia. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-210495%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-210495%22]})
46. Кравець М. Порушення митних правил у структурі митних правопорушень. *Юридичний вісник*. 2014. №2. С. 74-80.
47. Крижановський В. Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Наук. зап. Міжнародного гуманітарного університету*. 2008. № 9. С. 174–190 (с.180)
48. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-III#Text/>
49. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88
50. Кудіна О.А. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія»*. 2013. Вип. 23. С. 33-38.
51. Левицька Н. О. Міжгалузеві нормативно-правові інститути: деякі теоретичні питання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. Том 1. С. 23. (Серія: Юриспруденція.)
52. Левицька Н. О. Співвідношення юридичної конструкції та законодавчої техніки. *Матеріали XXV звітної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»*, 7-8 лютого 2019 р. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 212-214.
53. Лемеха Р. І. Принципи правового регулювання митних режимів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 4(33). С. 62-68 (С.65)

54. Лопашук Д.І. Класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 1 (14). С.110.

55. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу : навч. посіб. Львів : Юрид. ф-т ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 39.

56. Люблін В. Д., Мицак А. П., & Сай Н. Я. Сучасні підходи та особливості боротьби з контрабандою та порушенням митних правил: теорія і практика: монографія. Львів: Сполом, 2014. 126 с.

57. Krayeva v. Ukraine. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-218279%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-218279%22]})

58. Малєєва Г.Л. Окремі проблеми правового регулювання процедури оскарження у сфері митної справи України. *Forum Prava*. 2022. № 72(1). С. 13-20 (С.15)

59. Манько Д. Г. Міжгалузевість, комплексність, інтегративність як характеристики сучасного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 8-12.

60. Махиніч Н. Процесуальні норми податкового права як юридична гарантія захисту прав та законних інтересів платників податків. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 2. С. 60.

61. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економічна наука*. 2018. С. 4-9.

62. Мельничук Т.В. Сучасні концепції причин організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/22777/%D2#chapter>

63. Ментух Н. Ф. & Шевчук О. Р. Правові аспекти оподаткування господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 64-69.

64. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю.М. Оборотов, А.П. Овчиннікова, В.В. Завальнюк та ін.; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса, 2019. 420 с.

65. Митне право України : навч. посіб. / В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2001. 114 с. С. 6-7.

66. Митне право України. URL: <http://chitalka.net.ua/textbooks/106/6959.html>

67. Москалюк Н., & Харченко С. Правові механізми забезпечення ефективності митного контролю як способу протидії митним деліктам. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 3. С. 117-122.

68. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. URL: http://pidruchniki.ws/19170417/ekonomika/ponyattya_kontrabandi_porushennya_mitnih_pravil

69. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

70. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text

71. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_079#Text

72. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text

73. Настюк В. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. на дис...д-ра юрид.наук. Харків. 2005. 39 с. (С.12)

74. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023. 545 с.

75. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03 червня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05#Text>

76. Національна стратегія доходів України до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files_2030.pdf

77. Нежурбіда С.І. Причини злочину та злочинності: погляди сучасних соціальних філософів. *Проблеми філософії права*. 2010-2011. Том VIII-IX. С. 249-253.

78. Німа А. О. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України: підстави та ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 2(81). С. 174-180. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.27>.

79. Нота Секретаріату СОТ розглядає вплив кризи в Україні на світову торгівлю та розвиток. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/devel_08apr22_e.htm

80. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003.

81. Олійник Х.А. Систематизація українського законодавства: проблеми та перспективи вдосконалення. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: тези доповідей, виступів і повідомлень*. 2016. № 9.12. С. 156–159.

82. Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 142–147.

83. Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119. (с.115)

84. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року N 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

85. Оцінка ефективності роботи Державної митної служби України у 2021-2022 роках в рамках Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань

економічної безпеки. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yuliia-Kasperovych/publication/371378749_Ocinka_efektivnosti

86. Оцінка криміналізації товарної контрабанди в Україні в контексті євроінтеграції. URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/otsinka-kryminalizatsiyi-tovarnoyi-kontrabandy-v-ukrayini-v-konteksti-yevrointegratsiyi/>

87. Павленко О.О. Професійна підготовка митників у європейських країнах: структура, рівні та зміст. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article2233>

88. Панов І. О. Митні правовідносини як вид правових відносин. *Право і Безпека*. 2009. № 2. С. 11-16.

89. Переверзева Г.Г. Удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні. *Вісн. КрНУ ім. М. Остроградського*. 2016. Вип. 4 (75). С. 79-82.

90. Повідомлення управління боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил Тернопільської митниці. URL: www.facebook.com/TRcustomsUA

91. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

92. Подцерковний О. П. Нормативні, управлінські та міжнародні аспекти розвитку економіки та права: матеріали II наук.-практ. конф., 25 листоп. 2014 р., Одеса / ред.: О. П. Подцерковний, Н. М. Крестовська, М. Д. Василенко; Громад. орг. «Всеукр. центр екон. права». Одеса: Юрид. літ., 2014. 127 с. (с.65)

93. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26408>

94. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру». URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fitd.rada.gov.ua%2FbillInfo%2FBills%2FpubFile%2F2033824&wdOrigin=BROWSELINK>

95. Приймаченко Д.В. Загальна характеристика провадження в справах про порушення митних правил. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил: навч. посібник / за заг.ред. В.В. Ченцова. К.: Істина, 2010. 208 с.

96. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

97. Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил: наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р. № 652. *Офіційний вісник України*. 2012. № 50. Ст. 2009

98. Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів: Указ Президента України від 9 липня 2019 року № 505/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505/2019#Text>

99. Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів України: Постанова Кабінету міністрів України від 1.03.2014 р. № 67. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2014-%D0%BF>

100. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства та додатків I, II, III, V, VI, VII, VIII до неї). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699/2000#Text>

101. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 рік. К: ВРП, 2024. 51 с.

102. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова Кабінету міністрів України від 21.05.2014 р. № 160. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 101.

103. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів: Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>

104. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил № 10257 від 13.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=10257&conv=9>

105. Прокопенко В.В., Калакайло Р.І. Процесуальні дії у справах про порушення митних правил. Чернівці : Техгодрук, 2015. 231 с.

106. Рамкові стандарти безпеки і полегшення всесвітньої торгівлі ВМО. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_003#Text.

107. Регламент (ЄС) 2021/785 Європейського парламенту та Ради від 29 квітня 2021 року «Про створення Програми боротьби з шахрайством Союзу». URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0785&qid=1522853648735>

108. Результат діяльності Бюро економічної безпеки України за вересень 2024 року. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity/2024-rik>

109. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року, пункт 1 принципу VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text.

110. Реформа митниці ЄС (2024). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-reform_en

111. Рішення ВРП від 24 серпня 2023 року № 852/0/15-23 «Про визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/40862>.

112. Сірко Б.П. Особливості порушення адміністративної справи органами прокуратури за фактом порушення митних правил. *Право та державне управління*. 2014. № 4(17). С. 59-62

113. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. 2-ге видання. Київ : Алерта, 2010. С. 305-306.

114. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Т. 4. Київ: Наук. думка, 1973. 840 с.

115. Соломенко Г. В. Адміністративно-правові засади боротьби з порушеннями митних правил : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Ірпінь, 2017. 199 с.

116. Солопова І.В. Специфіка доказування у митних провадженнях. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич

(заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.); НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 56. С. 277-284.

117. Спеціальний звіт ЄКА (2021). URL: <https://www.esa.europa.eu/en/publications?did=58256>

118. Стратегія у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. № 570-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570-2017-%D1%80#Text>.

119. Сунегін С.О. Основоположні принципи права: загальна характеристика та деякі аспекти реалізації. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 275–279. (С.278)

120. Сучасна митна енциклопедія / за заг. ред. Д.В. Приймаченка, В.В. Ченцова. Дніпро: УМСФ, 2024. 620 с.

121. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні : монографія. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с. (С.85)

122. Tran P. Study on the satisfaction of businesses with customs administrative procedures in Haiphong. *Open Journal of Business and Management*. 2022. № 10(5). P. 2484-2501. doi: 10.4236/ojbm.2022.105125.

123. Термін «система». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0>.

124. Термін «механізм». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC>

125. Типова мирова угода про припинення провадження в справі про порушення митних правил шляхом компромісу (з додатками): затверджена наказом Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р. № 607 (в ред. наказу від 24.08.2023 р. № 461). *Офіційний вісник України*. 2012. № 52. Ст. 2105.

126. Тімашов В.О., Михед О.В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності митних суб'єктів в Україні. *Правові горизонти*. 2020. Випуск 21. С. 82-87.

127. Тлумачення «Процедура» зі Словника української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B0>

128. У 2024 році митники виявили порушень на 13 мільярдів: майже втричі більше, ніж за пів 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/07/15/716642/>

129. Указ Президент України «Про Держану митну службу України» від 29.11.1996, № 1145/96/. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1145/96>

130. Указ Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012, № 726/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>

131. Указ Президента України від 09.07.2019 р. № 505/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505/2019#Text>

132. Хома В.О., Царенко В.І. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.

133. Хомулянський В.В. Адміністративно-правова протидія порушенням митних правил : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н.: 12.00.07. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. 21 с.

134. Хомулянський В. В. Сучасні проблеми юридичної кваліфікації порушень митних правил. *Право і суспільство*. 2019. № (6), частина 2. С. 74-80. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-12>.

135. Чернявська О. Особливості розгляду справ про порушення митних правил судом. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної наукової конференції «П'ятнадцяті осінні юридичні читання»*, м. Хмельницький, 21–22 жовтня 2016 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 77–79.

136. Чернявська О.М. Докази та доказування у справах про порушення митних правил: до питання вдосконалення правового забезпечення. *LEX PORTUS*. 2019. № 3(17). С. 50–58.

137. Чи лояльніший до платників податків оновлений Верховний Суд? Порівнюємо рішення з митних питань за 2017 та 2018 рр. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/court-practice/is-the-upgraded-supreme-court-moreloyal-to-taxpayers-comparison-of-the-decisions-on-customs-issues-for-2017-and-for-2018/>

138. Чумак В.В. Особливості діяльності митних органів щодо протидії контрабанді. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3 (91). С. 320-327.

139. Шевчук О., Герчаківська О. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 533-539.

140. Шевчук О., Скіп М. Організаційно-правові засоби протидії викликам глобалізації у грошово-кредитній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 167-170. URL: http://lsey.org.ua/6_2020/43.pdf

141. Шишка Р. Б. Митне право України : навч. посіб. / Р. Б. Шишка, В. В. Сергієнко. Х. : Еспада, 2002. 296 с.

142. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П.-С. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2003. 736 с. С. 40-41.

143. Allingham M., Sandmo A. Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*. 1972. № 1. P. 323–338. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)

144. Becker G. S. The Economic Approach to Human Behavior. University of Chicago Press, 1978. 320 p.

145. Berezovska N. Responsibility for exceeding the term of temporary import of goods, including vehicles for personal use, commercial vehicles or the term of temporary export of goods or loss of vehicles at Customs code of Ukraine. *Customs Scientific Journal*. 2023. №2. P. 6-12.

146. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. Penguin Books, 1966. 249 p. URL: <http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>.

147. Borsa V., Zaiats V., Kapitanets S., Kasperovych Y., Korostashova I., Kushchenko O., Nestoryshen I., Peredriy O., Pakholiuk O., Popel S., Ruda T., Khoma V.,

Moldovan E., Zhdanova V., Dorofeieva L., Mazaraki A., Merezhko N., Karavayev T., & Berezniuk I. Development of Ukraine's customs policy in the context of European integration. Riga: Baltija Publishing, 2023.

148. Bryant C. Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior. *Historical, Conceptual, and Theoretical Issues*. Brunner-Routledge, 2001. Vol. 1. P. 88-92.

149. Buchanan J. M. Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice. *Liberty Fund*. 1999. 328 p.

150. Buczkowski K., & Dziekański P. Legal and practical challenges of combating illicit trade of tobacco in Poland. In C. Nowak (Ed.). *Combating illicit trade on the EU border*. Cham: Springer, 2021. P. 153-212. doi: 10.1007/978-3-030-51019-0_6.

151. Durkheim Émile. The Rules of Sociological Method, Preface to the Second Edition, trans. W.D.Halls, The Free Press, 1982. P. 45.

152. Cane Peter. Tort Law and other Legal Categories', Tort Law and Economic Interests (Oxford, 1991; online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198252368.003.0006>.

153. Dangsawang B., & Nuchitprasitchai S. A machine learning approach for detecting customs fraud through unstructured data analysis in social media. *Decision Analytics Journal*. 2024. № 10, article number 100408. doi: 10.1016/j.dajour.2024.100408.

154. Deneha V., Chorny Y., Shevchuk O., & Mentukh N. Competence of state authorities and local self-government bodies in the public-private partnerships area. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2023. № 26(6). P. 1-19.

155. Downes D. Understanding Deviance. A Guide to the Sociology of Crime and Rule-Breaking. In *Understanding Deviance. A Guide to the Sociology of Crime and Rule-Breaking* / D. Downes, P. Rock; [Third edition]. Oxford University Press, 1998. P. VII, 1.

156. Biber E. Which science? Whose science? How scientific disciplines can shape environmental law. *Univ. Chicago Law Rev*. 2012. № 79. P. 471–552.

157. Ermashev Jengis Maratovich. Analysis of the objective side of crimes in the field of customs. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*. 2024. № 4(03). P. 93-100. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/eijmrms/article/view/30890>
158. Franssen V., & Claes A.L. Enforcement of policies against illicit trade in tobacco products in Belgium. In S. Tosza & J.A.E. Vervaele (Eds.). *Combating illicit trade in tobacco products*. Cham: Springer, 2022. P. 117-225. doi: 10.1007/978-3-030-67802-9_4.
159. Opinion of the European Economic and Social Committee on the ‘Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Union legal framework for customs infringements and sanctions’ (COM(2013) 884 final – 2013/0432 (COD)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016AE4500>
160. Ghiran A., Hakami A., Bontoux L., Scapolo F. The Future of Customs in the EU 2040: EUR 30463 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/15e0391b-3a9b-11eb-b27b-01aa75ed71a1/language-en>
161. Gwardzińska E. Sustainable development in European Union (EU) customs law. *World Customs Journal*. 2021. № 15(1). P. 15-24.
162. Hanas L., Dorosh O., & Bilec L. Features of motivation of customs authorities. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development*. 2020. № 2(1). P. 13-20. doi: 10.23939/smeu2020.01.013.
163. How much does the state lose from shadow schemes on the market of excise goods. Retrieved from <https://www.nicontrabandi.org.ua/articles/skilky-derzhava-vtrachaye-vid-tinovykh-skhem-na-rynku-pidaktsyznykh-tovariv>.
164. Hutsul I. Implementation of the experience of foreign countries in the Ukrainian practice of customs control. *Economy and Society*. 2021. № 28. doi: 10.32782/2524-0072/2021-28-47.

165. International Convention on the simplification and harmonization of Customs procedures (as amended) (Revised Kyoto Convention). (Kyoto, 26.06.1999). URL: <http://surl.li/svqbx>
166. Mnookin J. L., Cole S. A., Dror I. E., Fisher B. A. The need for a research culture in the forensic sciences. *UCLA L. Rev.* 2011. № 58. P. 725-779.
167. Jaye Ellis. General Principles and Comparative Law. *European Journal of International Law*. November 2011. Volume 22, Issue 4. P. 949-971. <https://doi.org/10.1093/ejil/chr072>
168. Kärner M. Interplay between European Union criminal law and administrative sanctions: Constituent elements of transposing punitive administrative sanctions into national law. *New Journal of European Criminal Law*. 2022. № 13(1). P. 42-68. doi: 10.1177/20322844221085918.
169. Khoma V., & Zhdanova V. International experience of the management model of the system of preventing and countering the illegal movement of goods across the customs border. *Public Administration and Customs Administration*. 2022. № 3(34). P. 78-83. doi: 10.32782/2310-9653-2022-3.11.
170. Kim D., & Tajima Y. Smuggling and border enforcement. *International Organization*. 2022. № 76(4). P. 830-867. doi: 10.1017/S002081832200011X.
171. Kosař D, Šipulová K, Kadlec O. The Case for Judicial Councils as Fourth-Branch Institutions. *European Constitutional Law Review*. 2024. № 20(1). P. 82-119. doi:10.1017/S1574019624000038
172. Krysovata K. Effectiveness of customs control in the context of combating fiscal risks and smuggling phenomena. *Economy and Society*. 2021. № 27. doi: 10.32782/2524-0072/2021-27-50.
173. Loughlin M. The Rule of Law: A Slogan in Search of a Concept. <https://doi.org/10.1007/s40803-024-00224-5>
174. Dawson M. Constitutional dialogue between courts and legislatures in the European Union. *European Public Law*. 2013. № 19. P. 369-396.

175. Martyniuk, I., & Dubovik, O. Administration of customs payments in Ukraine by groups of goods according to the UKT ZED. *Economy and State*. 2021. № 11. P. 84-89. doi: 10.32702/2306-6806.2021.11.84.
176. Mentukh Nataliya and Shevchuk Oksana. Protection of information in electronic registers: Comparative and legal aspect. *Law, Policy and Security*. 2023. № 1.1. P. 4-17.
177. Montagnat-Rentier G., & Bremeersch C. Chapter 1: The Multifaceted Role of Customs and Its Importance for the Economy and Society. In *Customs Matters*. USA: International Monetary Fund., 2022. from <https://doi.org/10.5089/9798400200120.071.CH001>
178. Naidenko Oleksii & Hunko Kateryna & Moskalenko Natalya. Causes of occurrence and ways of combating violations of customs rules. *Development management*. 2024. № 23. P. 20-31. 10.57111/devt/3.2024.20.
179. Nalutsyshyn V. Smuggling: Criminal-legal aspect. *Juridical Scientific and Electronic Journal*. 2022. № 6. P. 343-347. doi: 10.32782/2524-0374/2022-6/76.
180. NE Varuhas J. (2014). The Concept of «Vindication» in the Law of Torts: Rights, Interests and Damages. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2014. № 34(2). P. 253-293. <http://www.jstor.org/stable/24562819>
181. Shevchuk O. International legal experience in financing information security in the financial sphere. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 1. P. 140-143. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/04/VJHR_1_2022.pdf
182. Kyryievskiy O. Customs Penalties in the EU and Ukraine: Harmonizing the Unharmonized. *Global Trade and Customs Journal*. 2025. № 20. Issue 1, P. 68-75. Retrieved from <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Global+Trade+and+Customs+Journal/20.1/GTCJ2025007>
183. Ovchinnikov S. Definition of Customs Offences in International Law. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2015. Vol 6, No 3, S6, June 2015. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2663053>
184. Oxford Advanced Learner's Dictionary / ed. J.Crowther. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 1271.

185. Castillo-Ortiz P. Councils of the Judiciary and Judges. Perceptions of Respect to Their Independence in Europe. *Hague Journal on the Rule Law*. 2017. № 9. P. 315.
186. Paraje G.R., Jha P., Savedoff W., & Fuchs A. Taxation of tobacco, alcohol, and sugar-sweetened beverages: Reviewing the evidence and dispelling the myths. *BMJ Global Health*. 2023. № 8, article number e011866. doi: 10.1136/bmjgh-2023-011866.
187. Pass C., Lowes B., Davies L. Dictionary of Economics. 1988. 576 p.
188. Petty W. A. Treatise of Taxes & Contributions. London, 1899. 61 p. URL: https://www.hargaden.com/enda/wp-content/petty_taxescontributions.pdf.
189. Rbehat A.M., & Marafi H.B. The role of customs process in facilitating international trade. *Saudi Journal of Business and Management Studies*. 2024. № 9(1). P. 7-14. doi: 10.36348/sjbms.2024.v09i01.002.
190. Beswick S. Tort Law: Cases and Commentaries. Canadian Legal Information Institute, 2021 CanLIIIDocs 1859, <<https://canlii.ca/t/t9st>>, retrieved on 2024-07-02
191. Tymoshenko A. Combating smuggling phenomena in Ukraine: Prospects of minimization. *Scientific Notes of "KROK" University*. 2021. № 61(1). P. 209-218. doi: 10.31732/2663-2209-2021-61-209-218.
192. Ulep V.G., Lavares M.P., & Francisco A. Measuring the capacity to combat illicit tobacco trade in 160 countries. *Global Health*. 2021. № 17, article number 130. doi: 10.1186/s12992-021-00783-4.
193. Union Customs Code. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/customs-4/union-customs-code_en .
194. Yossymon A. (2024). The Crime of Smuggling Imported Goods in the Perspective of Customs Law. *International Journal of Education, Information Technology, and Others*. 2024. № 7(2). P. 1-13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10963387>
195. Zipursky Benjamin C. Torts and the Rule of Law. In Lisa M. Austin, and Dennis Klimchuk (eds), Private Law and the Rule of Law (Oxford, 2014; online edn, Oxford Academic, 19 Mar. 2015) <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198729327.003.0007>

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Монографії:*

1. Герчаківська О.Я. Судова практика в частині розгляду справ про митні делікти в контексті забезпечення митної безпеки України. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. С. 146-165.

2. Gerchakivska O., Gerchakivsky S. Institutional and legal support for combating customs crime in Ukraine. Architectonics of Fiscal Science and Divergence of Customs and Tax Institutions: Monograph / edited by Doctor of Economics, Prof. A. Krysovaty. Ternopil: 2021. 397 pages. P. 215-226.

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

3. Zvarych I., Brodovska O., Krysovata L., Gerchakivsky S., Gerchakivska O. Energy System Decarbonization and Circular Economy: «Bypass Emission Hotspots». *International Journal of Energy for a Clean Environment*. 2023. vol. 25, no. 2. P. 45-61. DOI: <https://doi.org/10.1615/InterJEnerCleanEny.2023048296>.

4. Герчаківська О.Я., Герчаківський С.Д. Девіантна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та особливості її протидії. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2. С. 53-67.

5. Герчаківська О.Я. Герчаківський С.Д. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С. 34-44.

6. Герчаківська О.Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 141-147.

7. Gerchakivska O., Bratasyuk O. Actualities of the activity of the judiciary in Ukraine in war-time conditions. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка*,

менеджмент та право: збірник наукових праць / гол. ред. М. С. Письменна. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. Вип. 6. 147 с. С. 138-144.

8. Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 533-539.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Герчаківська О.Я., Братасюк О. Девіантна поведінка в митній сфері: теоретичні аспекти та протидія в час війни. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 29 квіт. 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.

10. Герчаківська О.Я. Особливості інституційного забезпечення протидії митним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XIX наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 13 травня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.

11. Герчаківська О.Я. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання митних деліктів: теоретичний наратив. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. [м. Полтава, 19-20 травня 2022 р.]. Полтава: Полтавський інститут економіки і права, 2022.

12. Герчаківська О.Я. Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі*: матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. молодих учених [м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.]. Чернігів: Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023.

13. Герчаківська О.Я. Митні правовідносини: теоретичні контури та прикладна специфіка. *«Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції»*: матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. [м. Кропивницький, 23 березня 2023 р.]. Кропивницький: Льотна академія Національного авіаційного університету, 2023.

14. Герчаківська О.Я. Дискусійні питання щодо визначення правової конструкції «порушення митних правил». *Соціально-гуманітарні виміри правової держави*: мат. Міжн. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.243-246.

15. Герчаківська О.Я. Адміністративно-правові домінанти протидії контрабанді в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.]. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2023.

16. Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Дискурс щодо надання правоохоронного статусу митним органам в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.]. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2024.

17. Герчаківська О.Я., Герчаківський С.Д. Домінанти посилення інституційної спроможності митних органів в Україні в умовах війни. *Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва*: матеріали Міжн. наук.-практ. круглого столу [м. Хмельницький, 20 червня 2024 р.]. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024.

18. Герчаківська О.Я., Шевчук О.Р. Антикорупційна компонента удосконалення протидії митним правопорушенням в Україні. *Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу [м. Харків, 21 червня 2024 р.]. Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2024.

Система митного законодавства в Україні

Джерело: складено автором

Галузі права, що регламентують митно–деліктні правовідносини

Галузь права	Адміністративне право	Кримінальне право	Митне право	Фінансове право	Міжнародне право
Роль у системі правового регулювання	Основна галузь, що регулює адміністративні правопорушення в сфері митної діяльності.	Визначає відповідальність за вчинення тяжких порушень митних правил, які кваліфікуються як злочини.	Спеціалізована галузь, що регулює всі аспекти митної діяльності, включаючи правила та процедури, пов'язані з митними деліктами.	Включає норми, що визначають порядок нарахування та сплати митних платежів, а також відповідальність за порушення фінансових зобов'язань перед митними органами.	Регулює співпрацю між державами у сфері митної діяльності, включаючи боротьбу з міжнародною контрабандою та іншими митними правопорушеннями.
Предмет правового регулювання	Включає норми, які визначають види адміністративних правопорушень, процедури притягнення до адміністративної відповідальності, накладення штрафів, конфіскації товарів та інших санкцій	Включає норми, що передбачають відповідальність за контрабанду, ухилення від сплати митних платежів, незаконне переміщення товарів через митний кордон.	Включає норми, що регулюють порядок митного контролю, оформлення та пропуску товарів через митний кордон, а також процедури розгляду митних порушень.	Регулює фінансові санкції та пені за порушення митних правил.	Включає міжнародні угоди та конвенції, що визначають стандарти та процедури взаємодії митних органів різних країн.

Джерело: складено автором

Міжгалузовий правовий інститут митних деліктів

Законодавча основа					
Митний кодекс	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Кримінальний кодекс	Закон України «Про Митний тариф України»	Закон України «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами»	Закон України «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту»
Суб'єкти правовідносин					
Фізичні особи	Юридичні особи	Спеціальні суб'єкти	Органи державної влади	Органи місцевого самоврядування	
Види митних правопорушень					
Адміністративні правопорушення (порушення митних правил) та контрабанда					
Процедура розгляду					
Виявлення правопорушення	Розслідування (митні органи, правоохоронні органи)		Розгляд справи у суді	Прийняття рішення	Оскарження рішення
Санкції					
Адміністративні (штрафи, конфіскація)					
Принципи					
принцип законності	принцип презумпції невинуватості	принцип пропорційності покарання	принцип забезпечення прав і свобод громадян	принцип економічної безпеки	
Функції					
регулятивна	превентивна	каральна	відновна	виховна	
Методи					
Імперативний			Диспозитивний		

Джерело: складено автором

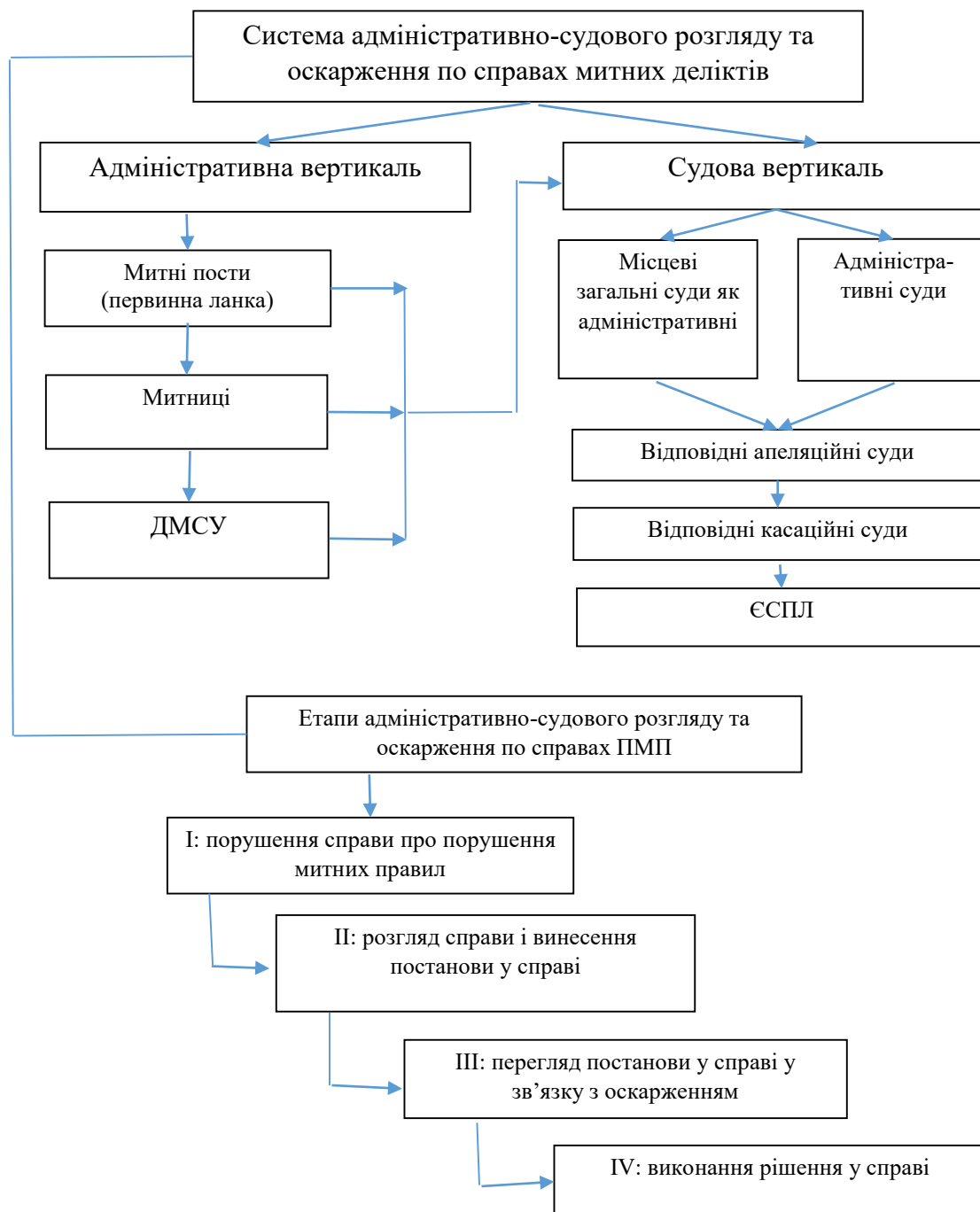
Схема міжгалузевого правового інституту митних деліктів

Основні компоненти:	Митне право:	Нормативно-правові акти
		Органи митної служби
		Митні процедури та правила
	Адміністративне право:	Адміністративні правопорушення
		Адміністративні стягнення
		Процедури оскарження рішень митних органів
		Адміністративна відповідальність за митні правопорушення
Зв'язок між компонентами:	Спільні завдання:	Забезпечення законності у сфері митної діяльності
		Захист економічних інтересів держави
	Спільні методи та засоби:	Проведення митних оглядів та перевірок
		Співпраця митних, адміністративних і правоохоронних органів
Порядок взаємодії:	Ініціювання розгляду митного делікту:	Виявлення правопорушення (митний огляд, перевірка документів)
		Складання протоколу про адміністративне правопорушення

	Розгляд та прийняття рішення:	Адміністративне провадження (розгляд справи митними органами)
		Оскарження рішення (судове оскарження, апеляційне та касаційне оскарження)
Основні нормативно - правові акти:		Митний кодекс
		Кодекс України про адміністративні правопорушення
		Кримінальний кодекс України
		Закони та підзаконні акти, що регулюють митну діяльність
Взаємодія з іншими інститутами:	Державна податкова служба України	Надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції
	Державна митна служба України	Спрямовує, координує та контролює діяльність митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій щодо виконання законодавства України з питань митної справи, у межах своїх повноважень видає накази, організовує та контролює їх виконання.
	Державна прикордонна служба України	Реалізує повноваження щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її винятковій (морській) економічній зоні.
	Судові органи	Розгляд справ про митні правопорушення

Джерело: складено автором

Модель системи адміністративно-судового розгляду та оскарження по справах митних деліктів

Джерело: складено автором

Проект ЗАКОНУ
про внесення змін до Митного кодексу України щодо забезпечення
диференційованого підходу та індивідуалізації юридичної відповідальності за
порушення митних правил і приведення у відповідність деяких норм до
законодавства про адміністративну процедуру

Верховна Рада України постановляє:

1. Внести зміни до Митного кодексу України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012 р., №№ 44-48, ст.552) такі зміни:

- 1) у Розділ XVIII. ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НИХ. Глава 67. Загальні положення щодо порушень митних правил та відповідальності за них, у відповідні диспозиції статей.

1. статтю 465 Кодексу викласти у такій редакції:

1. Конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 цього Кодексу, і безоплатній передачі їх у власність держави. При цьому моторні транспортні засоби та несамохідні транспортні засоби, що буксируються ними, розглядаються як самостійні об'єкти конфіскації.

2. Конфіскація може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються цим Кодексом та іншими законами України.

3. Конфіскація товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 цього Кодексу, застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення.

Частину 3 викласти в наступній редакції. «Конфіскація товарів і транспортних засобів застосовується у випадку, якщо встановлено їх власника або тимчасово до з'ясування права власності на такі товари і транспортні засоби, що є предметом митного правопорушення¹.

2. статтю 467 викласти у такій редакції:

1. Якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 цього Кодексу розглядаються митними органами або судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через шість місяців з дня виявлення правопорушення. Строк накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил зупиняється на час розгляду таких справ судом.

3. Частину 1 викласти в наступній редакції: «Якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 цього Кодексу розглядаються митними

¹ Коментар. Диспозиція статті 29 КУпАП вказує на те, що конфіскувати можна лише предмет, що є особистою власністю порушника, а отже для врегулювання такої колізії знаходиться в обов'язковому визначенні права власності на товари, транспортні засоби, що є предметом митного правопорушення. Тимчасовість запровадження такої конфіскації повинна обмежуватись моментом винесення судового рішення у справі про порушення митних правил. Якщо говорити про тяжкі митні делікти, де за тяжкість злочину передбачена кримінальна відповідальність, то ст. 59 Кримінального кодексу України передбачено, що покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. В цьому контексті також робиться акцент на конфіскацію майна, яке ідентифіковане як власність винної особи.

органами або судами, адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня виявлення правопорушення. Строк накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил зупиняється на час розгляду таких справ судом»².

3. У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил, адміністративні стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження, але не пізніше ніж через два роки з дня вчинення правопорушення.

Глава 68. Види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення

4. статтю 468 викласти у такій редакції:

1. Проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, перетинання меж зони митного контролю громадянами, які не перетинають митний кордон України, та посадовими особами державних органів, які не проводять заходи офіційного контролю, та їх пересування в межах цієї зони з порушенням порядку, встановленого статтею 332 цього Кодексу, -
тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. статтю 469 викласти у такій редакції: Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або з транспортними засобами особистого користування, тимчасово ввезеними на митну територію України чи поміщеними у митний режим транзиту

1. Проведення з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, операцій, не передбачених статтями 203, 325 цього Кодексу, або проведення операцій, передбачених зазначеними статтями, без дозволу митного органу, -
тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

² Коментар. Оптимізація строків розгляду справ про порушення митних правил дозволить пришвидшити розгляд відповідних справ про митні делікти та забезпечить належну мотивацію до виховного процесу щодо осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості із відповідними санкціями, домірними із розміром збитків, форми вини і мотивів правопорушення. Логіка встановлення тримісячного терміну розгляду справи про порушення митних правил корелюється з диспозицією частини 3 ст. 467. Поняття строків давності існують не тільки щодо порушень митних правил, але й у загальній практиці притягнення до адміністративної відповідальності, тому що з плином часу правопорушення втрачає актуальність, а соціальна небезпека від особи стає менш значущою.

6. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»³.

2. Зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу митного органу, а так само невжиття передбачених частиною четвертою статті 204 цього Кодексу заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі закінчився, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

3. Видача без дозволу митного органу або втрата товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

4. Передача транспортного засобу особистого користування, тимчасово ввезеного на митну територію України чи поміщеного у митний режим транзиту, у володіння, користування або розпорядження особі, яка безпосередньо не ввозила такий транспортний засіб на митну територію України чи не поміщувала його у митний режим транзиту, за винятком випадків, коли в транспортному засобі знаходиться особа, яка безпосередньо ввозила такий транспортний засіб на митну територію України чи поміщувала його у митний режим транзиту, а так само використання такого транспортного засобу для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Викласти в наступній редакції «тягне за собою накладення штрафу в розмірі від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію такого транспортного засобу».

7. статтю 470 викласти у такій редакції: Перевищення строку транзитних перевезень (доставки) товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів до

³ Коментар. Цими та наступними змінами в частині диференціації та посилення санкцій за митні правопорушення пропонується запровадити більш жорсткі адміністративні стягнення та водночас їх альтернативні варіанти. Мета запровадження альтернативних варіантів адміністративних стягнень за деякі види митних деліктів відповідає правовій позиції Конституційного суду України щодо відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення.

митного органу призначення в Україні, видача їх без дозволу митного органу або втрата

1. Перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, до митного органу призначення в Україні (а при переміщенні в межах зони діяльності однієї митниці - від одного підрозділу цієї митниці до іншого), митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби не більше ніж на одну добу - тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

8. Викласти в наступній редакції: «тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»⁴.

2. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення, митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби більше ніж на одну добу, але не більше ніж на десять діб - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

9. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від сто до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

3. Перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення більше ніж на десять діб, але не більше ніж на двадцять діб, митних або інших документів на ці товари більше ніж на десять діб, а так само втрата цих документів - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

10. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

4. Перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) товарів,

⁴ Коментар. Запровадження альтернативних варіантів адміністративних стягнень за деякі види неважких митних деліктів передбачає встановлення пом'якшеного штрафу замість попередження та також відповідатиме правовій позиції Конституційного суду України щодо відсутності недиференційованого покарання за митні правопорушення.

крім транспортних засобів особистого користування, більше ніж на двадцять діб, а так само втрата цих товарів чи видача їх без дозволу митного органу - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

11. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

5. Перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) транспортних засобів особистого користування та транспортних засобів комерційного призначення більше ніж на двадцять діб, але не більше ніж на тридцять діб, а так само видача їх без дозволу митного органу - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

11. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

6. Перевищення встановленого статтею 95 цього Кодексу або встановленого митним органом країни відправлення відповідно до положень Конвенції про процедуру спільного транзиту строку транзитних перевезень (доставки) транспортних засобів особистого користування та транспортних засобів комерційного призначення більше ніж на тридцять діб, а так само втрата цих транспортних засобів, у тому числі їх розкомплектування, - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких транспортних засобів.

12. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких транспортних засобів»⁵.

13. статті 471 викласти в наступній редакції:

Пропозиція запровадити окрему статтю 471¹ щодо незадекларованого переміщення валютних цінностей та відповідним вилученням частини 1 статті 471.

2. Недекларування товарів (крім зазначених у частинах першій та/або третій цієї статті), що переміщуються через митний кордон України громадянами, - тягне за собою накладення штрафу в розмірі 30 відсотків вартості цих товарів.

14. Викласти в наступній редакції: «тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 10 до 30 відсотків вартості цих товарів».

3. Недекларування товарів (крім валютних цінностей), що підпадають під встановлені законодавством заборони та/або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території та які переміщуються громадянами, -

⁵ Обґрунтування. Вважаємо, що для суб'єктів накладання адміністративних стягнень у справах про митні правопорушення має бути надана більша дискретність в питаннях визначення виду та розміру стягнення, зокрема штрафів, які ми пропонуємо встановлювати в діапазоні «від...до». Це сприятиме вирішенню проблеми несправедливості та відсутності принципу домірності штрафів і важкості митних деліктів.

тягне за собою накладення штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів або без такої.

15. Викласти в наступній редакції: «тягне за собою накладення штрафу у розмірі 50% вартості таких товарів з конфіскацією таких товарів»⁶.

Примітка. Недекларуванням у цій статті вважається незаявлення громадянином за встановленою формою точних та достовірних відомостей, перелік яких визначений цим Кодексом, про товари, які переміщуються (пересилаються) таким громадянином через митний кордон України (у тому числі при проходженні (проїзді) ним каналом, позначеним символами зеленого кольору ("зелений коридор"))

16. статтю 471¹ викласти в наступній редакції: Недекларування валютних цінностей, що переміщуються через митний кордон України громадянами⁷

1. Недекларування валютних цінностей, що переміщуються громадянами через митний кордон України, в сумі, що перевищує дозволу законодавством України для їх переміщення без письмового декларування, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі 10 відсотків суми, що перевищує дозволу законодавством України для переміщення валютних цінностей без письмового декларування, згідно з офіційним курсом Національного банку України на день вчинення порушення митних правил.

Недекларування валютних цінностей, що переміщуються громадянами через митний кордон України, в сумі, що двократно перевищує дозволу законодавством України для їх переміщення без письмового декларування, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі 20 відсотків суми, що перевищує дозволу законодавством України для переміщення валютних цінностей без письмового декларування, згідно з офіційним курсом Національного банку України на день вчинення порушення митних правил.

Недекларування валютних цінностей, що переміщуються громадянами через митний кордон України, в сумі, що десятикратно перевищує дозволу законодавством України для їх переміщення без письмового декларування, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі 50 відсотків суми, що перевищує дозволу законодавством України для переміщення валютних цінностей без письмового декларування, згідно з офіційним курсом Національного банку України на день вчинення порушення митних правил.

16. статтю 472 викласти у такій редакції:

1. Недекларування товарів (крім тих, що переміщуються через митний кордон України громадянами), транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва,

⁶ Коментар. Посилення штрафної санкції із паралельним вилученням словосполучення «або без такої» дозволить мінімізувати можливість допущення зловживань, що полягають в уникненні конфіскації та сплаті лише 50 відсотків вартості незадекларованих товарів і транспортних засобів. У цьому випадку існування таких адміністративних санкцій вбачається надмірною та такою, що не передбачатиме належного суворого покарання правопорушників.

⁷ Коментар. Така зміна вирішує проблематику адміністративних стягнень, що була предметом розгляду Конституційного суду України за конституційною скаргою Одінової Олени Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу другого статті 471 Митного кодексу України.

кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів.

17. статтю 473 викласти у такій редакції: 1. Пересилання через митний кордон України в міжнародних експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання законодавством України, а також пересилання у міжнародних поштових відправленнях товарів, заборонених до пересилання законодавством України та актами Всесвітнього поштового союзу, - тягне за собою конфіскацію цих товарів.

18. Викласти в наступній редакції: «тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів з конфіскацією таких товарів»⁸.

19. статтю 474 викласти в такій редакції: Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів

1. Перешкоджання посадовій особі митного органу під час здійснення нею митного контролю або провадження в справі про контрабанду чи порушення митних правил у доступі до товарів, транспортних засобів, документів -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

20. Викласти в наступній редакції: «тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі від ста до триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»⁹.

2. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перешкоджання посадовій особі митного органу, невиконання її вимог під час проведення перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем, чи документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань митної справи -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від триста до п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

21. статтю 475 викласти в наступній редакції:

⁸ Коментар. Вважаємо, що посилення адміністративних стягнень щодо пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання є виправданим кроком в умовах правового режиму воєнного часу, адже такі правопорушення можуть суттєво впливати на національну безпеку держави.

⁹ Коментар. В розумінні цієї статті суб'єкт накладання адміністративного стягнення, а саме митні органи, повинні мати широкий інструментарій, який дозволить здійснювати виховну функцію до суб'єктів з деліктною поведінкою – від попередження до «вилки» штрафів.

1. Неподання утримувачем магазину безмитної торгівлі, складу тимчасового зберігання, митного складу, вантажного митного комплексу, особою, відповідальною за експлуатацію складу організації - отримувача гуманітарної допомоги, митному органу звіту про рух товарів, а також порушення порядку ведення обліку таких товарів -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

22. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»¹⁰.

23. статтю 476 викласти у наступній редакції:

1. Ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності.

24. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів»¹¹.

25. статтю 477 викласти в наступній редакції: Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони 1. Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів з цієї території, проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони, а так само порушення встановленого частиною другою статті 436 цього Кодексу строку розпорядження товарами, розміщеними у вільній митній зоні, у разі скасування чи анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цієї зони -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

26. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»¹².

¹⁰ Коментар. Такий підхід дозволить забезпечити баланс між домірністю адміністративного стягнення та тяжкістю митного делікту.

¹¹ Коментар. Зміна редакції норми передбачає посилення адміністративних стягнень за таке правопорушення з одночасним встановленням диференційованого підходу щодо протидії тяжким деліктам в сфері переміщення прав інтелектуальної власності.

¹² Коментар. Зміна адміністративного стягнення дозволить митним органам проводити не тільки каральну, але й превентивно-виховну роботу щодо порушників встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони.

Стаття 478. Порухення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами

1. Проведення з товарами, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, операцій, передбачених частиною другою статті 127 цього Кодексу, без дозволу митного органу -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

27 викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»¹³.

2. Зміна стану товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, без дозволу митного органу, невжиття передбачених частиною п'ятою статті 129 цього Кодексу заходів щодо товарів, строк зберігання яких в режимі митного складу закінчився, а так само порушення встановленого частиною другою статті 429 цього Кодексу строку розпорядження товарами, які зберігаються на митному складі, у разі скасування чи анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цього складу

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

28. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

3. Видача без дозволу митного органу або втрата товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

29. статтю 479 викласти в наступній редакції:

1. Порухення встановлених цим Кодексом порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі, у разі ліквідації магазину або зупинення, скасування чи анулювання дозволу на його відкриття та експлуатацію -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

30. Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятсот до вісімсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»¹⁴.

31. стаття 479⁻¹ викласти в наступній редакції:

1. Перевищення магазином безмитної торгівлі встановлених цим Кодексом обсягів реалізації тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв одній особі протягом однієї доби, вчинене у період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом

¹³ Коментар. Тут і в контексті наступних постатейних змін застосовується аналогія, а також забезпечується диференційований підхід до встановлення адміністративних стягнень за митні делікти в залежності від їх тяжкості.

¹⁴ Коментар. Зміна адміністративного стягнення по цій статті дозволить зв'язати норми ст. 479 і ст. 479⁻¹ щодо варіативності встановлення штрафів за такі види митних правопорушень.

Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі від вісімсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

32. статтю 480 викласти в наступній редакції: Порухнення порядку здійснення операцій з переробки товарів

1. Порухнення встановленого цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядку здійснення операцій з переробки товарів, у тому числі невивезення за межі митної території України (неввезення на митну територію України) товарів, що переміщувалися через митний кордон України з метою переробки, та/або продуктів їх переробки після закінчення строку переробки, - тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

33. Викласти в наступній редакції, додавши частину 2 цієї статті:

2. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, -

тягне за собою накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹⁵.

34. статтю 481 викласти в наступній редакції. Перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення або строку тимчасового вивезення товарів чи втрата транспортних засобів

1. Перевищення встановленого відповідно до цього Кодексу строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів, крім транспортних засобів особистого користування, за межі митної території України не більше ніж на три доби - тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів, крім транспортних засобів особистого користування, за межі митної території України більше ніж на три доби, але не більше ніж на десять діб - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

¹⁵ Коментар. Запровадження посиленого адміністративного стягнення за повторність вчинення цього митного правопорушення дозволить забезпечити справедливості та домірності штрафу і тяжкості митного делікту.

3. Перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, та транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів, крім транспортних засобів особистого користування, за межі митної території України більше ніж на десять діб, але не більше ніж на двадцять діб - тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Перевищення строку тимчасового ввезення товарів, крім транспортних засобів особистого користування, на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів, крім транспортних засобів особистого користування, за межі митної території України більше ніж на двадцять діб - тягне за собою накладення штрафу в розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. Перевищення строку тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування та транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України більше ніж на двадцять діб, але не більше ніж на тридцять діб - тягне за собою накладення штрафу в розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

6. Перевищення строку тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування та транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України більше ніж на тридцять діб, а так само втрата цих транспортних засобів, у тому числі їх розкомплектування, - тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких транспортних засобів.

35. статтю 482 викласти в наступній редакції: Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем

1. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем, тобто поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей, або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу –

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.

36. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 100 до 150 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем».

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого цією статтею або статтею 483 цього Кодексу, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 200 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.

37. Викласти в наступній редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 150 до 200 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем»¹⁶.

37. статтю 483 викласти в наступній редакції: Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю

1. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їх ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 50 до 100 відсотків вартості товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, або з конфіскацією товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що

¹⁶ Коментар. Розміри адміністративного стягнення по цій статті збільшені з метою превенції суб'єкта адміністративного правопорушення від схилення посадової особи митного органу до зловживання службовим становищем з ціллю незаконного звільнення від митного контролю. Крім цього, усувається проблема безальтернативності стягнення у вигляді конфіскації. Судова практика показує, що під час розгляду справи про порушення митних правил не може бути належним чином забезпечено індивідуалізацію відповідальності через обов'язковість застосування конфіскації. Відсутність диференціації виду адміністративного стягнення з урахуванням обставин справи, а саме: характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, унеможливорює справедливий розгляд справи судом.

використовувалися для приховування товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого цією статтею або статтею 482 цього Кодексу, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 150 до 200 відсотків вартості товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю.

38. статтю 484 викласти в наступній редакції: Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю

1. Зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів або їх конфіскацію.

39. статтю 485 викласти в наступній редакції: Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів

1. Заявлення в митній декларації з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру неправдивих відомостей щодо істотних умов зовнішньоекономічного договору (контракту), ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача товару, неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, та/або надання з цією ж метою митному органу документів, що містять такі відомості, або несплата митних платежів у строк, встановлений законом, або інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, а так само використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги, -

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 50 до 150 відсотків несплаченої суми митних платежів.

Викласти в наступній редакції «тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від 100 до 200 відсотків несплаченої суми митних платежів»¹⁷.

¹⁷ Коментар. У зв'язку з величезними масштабами ухилення від сплати податків в Україні, в тому числі митних платежів, розміри адміністративного стягнення по цій статті збільшені з метою мінімізації ризиків деліктної поведінки суб'єктів митних правовідносин в частині сплати податків, зборів, обов'язкових платежів.

2) у Розділ XIX. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ. Глава 69. Порядок провадження у справах про порушення митних правил.

40. статтю 487 викласти в наступній редакції: Правове забезпечення провадження у справах про порушення митних правил

1. Провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до цього Кодексу, а в частині, що не регулюється ним, - відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Викласти в наступній редакції «Провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до цього Кодексу, а в частині, що не регулюється ним, - відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення та законодавства України про адміністративну процедуру»¹⁸.

41. статтю 495 викласти в наступній редакції:

1. Доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються:

1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів;

2) поясненнями свідків;

3) поясненнями особи, яка притягується до відповідальності;

4) висновком експерта, висновком правовласника про наявність або відсутність порушення прав інтелектуальної власності;

5) іншими документами (належним чином завіреними їх копіями або витягами з них) та інформацією, у тому числі тими, що перебувають в електронному вигляді, а також товарами - безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

2. Посадова особа митного органу, яка здійснює провадження у справі про порушення митних правил, оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю.

42. Викласти в наступній редакції: частину першу статті 495 «Доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність

¹⁸ Коментар. Зміна відповідає завданням з підвищення ефективності протидії митним правопорушенням в Україні та взаємодії між суб'єктами митно-деліктних відносин, а також необхідності імплементації Закону України «Про адміністративну процедуру», що набув чинності 15.12.2023 року в митну сферу.

порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються:

1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів; 2) поясненнями учасників адміністративного провадження; 3) іншими документами (належним чином завіреними їх копіями або витягами з них) та інформацією, у тому числі тими, що перебувають в електронному вигляді, а також товарами - безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України; 3) даними відповідних національних електронних інформаційних ресурсів; 4) результатами обробки (перевірки) даних в автоматичному режимі; 5) речами; 6) поясненнями свідків; 7) висновками або поясненнями експертів, консультації або роз'яснення спеціалістів»¹⁹.

43. статтю 498 викласти в наступній редакції:

1. Особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та власники товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 цього Кодексу (заінтересовані особи), під час розгляду справи про порушення митних правил у митному органі або суді мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі, бути присутніми під час розгляду справи у митному органі та брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання та відводи, під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, давати усні і письмові пояснення, подавати свої доводи, міркування та заперечення, оскаржувати постанови митного органу, суду (судді), а також користуватися іншими правами, наданими їм законом. Зазначені в цій статті особи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами.

44. Викласти в наступній редакції: «1. Учасники адміністративного провадження у справах про порушення митних правил мають право: 1) отримувати від митного органу роз'яснення щодо порядку здійснення адміністративного провадження, а також щодо змісту своїх прав та обов'язків у межах адміністративного провадження, визначених законом; 2) брати участь в адміністративному провадженні особисто або через своїх представників; 3) ознайомлюватися з матеріалами справи про порушення митних правил (крім відомостей, що відповідно до закону віднесені до інформації з обмеженим доступом), робити з них витяги, копії тощо, у тому числі з використанням технічних засобів, під час здійснення та після завершення адміністративного провадження, отримувати інформацію про процедурні дії та процедурні рішення,

¹⁹ Коментар. Зміна корелюється із процедурою приведення у відповідність норм Митного кодексу України та Закону України «Про адміністративну процедуру», що набув чинності 15.12.2023 року. Тут і надалі аргументація змін та доповнень до митного законодавства ідентична.

вчинені (прийняті) під час здійснення адміністративного провадження; 4) бути заслуханими митним органом з питань, що є предметом адміністративного провадження, до прийняття адміністративного акта, який може негативно вплинути на право, свободу чи законний інтерес такого учасника; 5) отримувати та надавати документи, інші докази, що стосуються обставин справи про порушення митних правил; 6) бути поінформованими про дату, час і місце слухання у справі (в разі його проведення); 7) подавати клопотання про: а) відвід посадової особи митного органу, яка розглядає справу, а також відвід особи, яка сприяє розгляду справи; б) залучення до участі в адміністративному провадженні іншого учасника та/або особи, яка сприяє розгляду справи; в) витребування документів або відомостей, необхідних для розгляду та вирішення справи; г) призначення експертизи, отримання консультації та/або висновку спеціаліста; г) зупинення адміністративного провадження; д) поновлення адміністративного провадження; е) продовження строку здійснення адміністративного провадження; є) відмову від розгляду заяви або скарги та закриття адміністративного провадження; ж) вчинення іншої дії, що не суперечить закону та сприяє розгляду справи; 8) бути поінформованими про результат вирішення справи; 9) отримати адміністративний акт; 10) досягти примирення на будь-якому етапі здійснення адміністративного провадження за скаргою; 11) оскаржити у передбаченому законом порядку адміністративний акт, процедурне рішення або дію, бездіяльність митного органу; 12) користуватися іншими визначеними законом правами в адміністративному провадженні.

2. Учасники адміністративного провадження у справах про порушення митних правил зобов'язані: 1) подати до митного органу у порядку, встановленому законом, наявні у них документи та інші докази, необхідні для здійснення адміністративного провадження; 2) надати митному органу свої контактні дані (номер телефону (за наявності), адресу електронної пошти (за наявності), адресу місця проживання (перебування), місцезнаходження або іншу адресу для зв'язку), своєчасно повідомляти адміністративний орган про зміну таких даних; 3) своєчасно повідомляти про неможливість прибуття на запрошення митного органу із зазначенням причини; 4) сумлінно виконувати вимоги, встановлені цим Законом та іншими актами законодавства».

45. статтю 499 викласти в наступній редакції: Представники осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб

1. Представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також власників товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 цього Кодексу (заінтересованих осіб), можуть бути:

1) законні представники: батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники на підставі документів, що посвідчують їх повноваження, - у справах осіб, які є неповнолітніми або особами, що через свої фізичні або психічні вади не можуть самі здійснювати свої права у справах про порушення митних правил. Законні

представники можуть доручити участь у справі іншій особі, обраній ними як представник;

2) інші особи - на підставі нотаріально посвідченої довіреності. Довіреність громадянина на участь у справі може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання; військовослужбовця – командиром військової частини; особи, яка проживає в населеному пункті, де немає нотаріусів, – уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування.

2. Особиста участь у справі громадянина не позбавляє його права мати у цій справі представника.

3. Законні представники користуються під час участі у справі всіма правами, зазначеними у статті 498 цього Кодексу. Повноваження інших представників на участь у справі дають їм право на вчинення від імені осіб, яких вони представляють, усіх дій, зазначених у статті 498 цього Кодексу, крім передачі повноважень іншій особі (передоручення), оскарження постанови митного органу або суду (судді), одержання товарів або грошових сум у разі їх повернення. Повноваження представника на вчинення кожної із зазначених дій повинні бути спеціально обумовлені у виданій йому довіреності.

4. Не можуть бути представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб:

- 1) особи, які не досягли 18-річного віку;
- 2) особи, над якими встановлено опіку, піклування;
- 3) адвокати, які прийняли доручення про надання юридичної допомоги з порушенням правил, встановлених законодавством України про адвокатуру.

5. Посадові особи митних органів, а також судді, прокурори, слідчі та працівники підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, крім випадків, коли вони діють як батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники цих осіб.

Викласти в наступній редакції п.2 ч.1 статті 499: «Представник особи бере участь в адміністративному провадженні у справах про порушення митних правил на підставі довіреності, договору, закону, акта органу управління юридичної особи та на інших підставах, встановлених законом. У випадках, передбачених законом, довіреність має бути посвідчена нотаріально».

47. Доповнити ч.4 статті 499: «Одна і та сама особа не може бути представником кількох учасників адміністративного провадження у справах про порушення митних правил (крім заінтересованих осіб з однаковим інтересом) та брати участь в адміністративному провадженні як особа, яка сприяє розгляду справи».

48. стаття 521 викласти в наступній редакції: Компроміс у справі про порушення митних правил

1. За відсутності в діях особи, яка вчинила порушення митних правил, ознак кримінального правопорушення провадження у справі про це правопорушення може бути припинено шляхом компромісу. Компроміс полягає в укладенні мирової

угоди між зазначеною особою та митним органом, посадова особа якого здійснює провадження у справі.

2. За умовами мирової угоди особа, яка вчинила порушення митних правил, у визначений у мировій угоді строк, який не може перевищувати 30 днів, зобов'язана:

1) внести до державного бюджету кошти в розмірі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті цього Кодексу, а у разі якщо санкцією статті встановлено нижню та верхню межу розміру штрафу, особа, яка вчинила порушення митних правил, зобов'язана внести до державного бюджету кошти в розмірі, що дорівнює нижній межі розміру штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті, та

2) у разі якщо санкцією відповідної статті цього Кодексу передбачена конфіскація товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил, помістити такі товари, транспортні засоби у митний режим:

а) відмови на користь держави, або

б) знищення або руйнування - у тому числі якщо за висновком митного органу зазначені товари, транспортні засоби не можуть бути поміщені у митний режим відмови на користь держави або випущені у вільний обіг, або

в) імпорту або експорту - з обов'язковим дотриманням заходів тарифного та нетарифного регулювання, в тому числі сплатою належних митних платежів. При цьому до розміру коштів, передбачених пунктом 1 частини другої цієї статті, застосовується коефіцієнт 1,3.

Транспортні засоби, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем, а також товари та/або транспортні засоби із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, можуть бути поміщені виключно в митний режим відмови на користь держави чи знищення або руйнування.

3. За умовами мирової угоди митний орган зобов'язаний припинити провадження у справі про порушення митних правил щодо особи, яка вчинила порушення митних правил, та здійснити митне оформлення задекларованих нею товарів, транспортних засобів відповідно до заявленого митного режиму.

4. Товари, транспортні засоби, зазначені у частині другій цієї статті, можуть бути предметом мирової угоди лише за умови, що особа, яка вчинила порушення митних правил, є власником цих товарів, транспортних засобів або уповноважена розпоряджатися ними.

5. Особа, яка вчинила порушення митних правил, звертається до керівника митного органу із заявою довільної форми з проханням про припинення справи про це порушення митних правил шляхом компромісу. Факт подання такої заяви фіксується у порядку, визначеному частинами третьою і четвертою статті 264 цього Кодексу. У разі відсутності законних підстав для припинення справи про порушення митних правил шляхом компромісу митний орган протягом одного

робочого дня, наступного за днем подання заяви, надає заявнику вмотивовану відповідь про причини незастосування процедури компромісу.

6. Мирова угода укладається у письмовій формі. Право її підписання від імені митниць надається керівникам цих митниць або їх заступникам, а від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, - посадовим особам, уповноваженим на це відповідно до посадових інструкцій. Типова мирова угода затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

7. У разі невиконання особою, яка вчинила порушення митних правил, у визначений мировою угодою строк, який не може перевищувати 30 днів, дій, зазначених у частині другій цієї статті, угода вважається недійсною і провадження у справі про порушення митних правил поновлюється.

8. Мирова угода у справі про порушення митних правил оскарженню не підлягає.

9. У разі припинення провадження у справі про порушення митних правил шляхом компромісу особа, яка вчинила це правопорушення, вважається такою, що не була притягнута за нього до адміністративної відповідальності.

49. Викласти в наступній редакції ч.10 статті 521: «У разі якщо учасники адміністративного провадження у справі про порушення митних правил досягли примирення на будь-якому етапі провадження, митний орган приймає рішення про закриття такого адміністративного провадження, за умови що дії учасників не суперечать закону та не порушують право, свободу чи законний інтерес інших осіб».

50. статтю 529 викласти в наступній редакції:

1. Постанова митниці у справі про порушення митних правил може бути оскаржена до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, або до місцевого загального суду як адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

2. Якщо постанова митниці одночасно оскаржується до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та до суду і суд приймає адміністративний позов до розгляду, розгляд скарги центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, припиняється.

3. Постанова центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, у справі про порушення митних правил, а також його постанова по скарзі на постанову митниці у такій справі можуть бути оскаржені до місцевого загального суду як адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

4. Скарга (адміністративний позов) на постанову митного органу у справі про порушення митних правил подається у строк, встановлений Кодексом України про адміністративні правопорушення. У разі пропуску цього строку з поважних причин він за заявою особи, яка подає скаргу (адміністративний позов), може бути

поновлений відповідно митницею, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, або судом²⁰.

5. Постанова суду (судді) у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, представником такої особи або митним органом, який здійснював провадження у цій справі. Порядок оскарження постанови суду (судді) у справі про порушення митних правил визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України.

51. Викласти в наступній редакції статтю 529, доповнивши після слів «Кодексом адміністративного судочинства України» та «законодавством України про адміністративну процедуру».

Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради України

²⁰ Зразок скарги для адміністративного оскарження прийнятого адміністративного акта, процедурного рішення або дії, бездіяльності митного органу та Зразок клопотання про поновлення строку подання скарги на прийнятий адміністративний акт, процедурне рішення та/або вчинену процедурну дію митним органом представлені в додатку И.

**Зразок скарги для адміністративного оскарження
прийнятого адміністративного акта, процедурного рішення або дії,
бездіяльності митного органу**

Заповнюється посадовою особою
митного органу.

№ _____

Уповноваження на
представництво згідно з
ч. 5 ст. 31 ЗАП підтверджено

(підпис та ПІБ посадової особи)

Митниця у день надходження скарги
на вимогу скаржника або його
представника видає (надсилає) йому
письмове підтвердження реєстрації
його скарги із зазначенням дати та
номера реєстрації (ч. 3 ст. 42 ЗАП).

(найменування митного органу, до якого подається скарга)

Скаржник _____
(ПІБ або найменування особи)

(адреса місця проживання/перебування, місцезнаходження)
тел. _____ ел. пошта _____

(дані паспорта гр. України (документа, що посвідчує особу))
РНОКПП _____ / код ЄДРПОУ _____

Представник скаржника _____
(ПІБ)

(адреса місця проживання/перебування, місцезнаходження)
тел. _____ ел. пошта _____

(дані паспорта гр. України (документа, що посвідчує особу))
(підстава для представництва)

☐ клопотання для уповноваження на представництво
згідно з ч. 5 ст. 31 ЗАП (позначити за потреби)

« _____ » _____ 202__ р. № _____
(дата та реєстраційний номер адміністративного акта, що
оскаржується/дата та номер реєстрації заяви, за якою триває
провадження)

« _____ » _____ 202__ р.
(дата доведення адміністративного акта до відома
скаржника/коли скаржнику стало відомо про вчинення процедурної
дії або прийняття процедурного рішення/коли скаржник дізнався
про порушення своїх прав)

Спосіб отримання рішення за скаргою (обрати):

- ☐ отримую особисто
☐ надіслати поштою (рекомендованим листом з
повідомленням про вручення)
☐ доставити кур'єром за додаткову плату
☐ надіслати на адресу електронної пошти
☐ передати іншими засобами телеком. зв'язку

☐ видати/надіслати поштою/електронною поштою/смс-
повідомленням (необхідне підкреслити) письмове
підтвердження реєстрації скарги (позначити за
потреби)

СКАРГА

Відповідно до ст. 18, 28, 78, 82, 84, 85 Закону України «Про адміністративну процедуру» вимагаю:

1. _____;
2. _____;

- ☐ Зупинити дію адміністративного акта, що оскаржується (позначити за потреби).
☐ Забезпечити мені право бути заслуханим в усній формі (позначити за потреби).

Обґрунтування вимог (обрати варіант):

- ☐ прийнятим адміністративним актом чи його виконанням порушено або може бути порушено моє право, свобода чи законний інтерес
☐ процедурне рішення або дія, бездіяльність (необхідне підкреслити) митного органу негативно впливає на мої права, свободи чи законні інтереси

Детальне обґрунтування вимог (норми законодавства, які порушено; викладення обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги) _____

До скарги додаються (за потреби зазначати: «оригінал»/«копія»):

1. _____;
2. _____;
3. _____.

«_____» _____ 202__ р.

_____/_____/_____
 (підпис, прізвище, ініціали особи/представника)

**Зразок клопотання про поновлення строку подання скарги
на прийнятий адміністративний акт, процедурне рішення та/або вчинену
процедурну дію митним органом**

Заповнюється посадовою особою
митного органу.

№ _____

(найменування митного органу, до якого подається клопотання)

Скаржник _____
(ПІБ або найменування особи)

(адреса місця проживання/перебування, місцезнаходження)
тел. _____ ел. пошта _____

(дані паспорта гр. України (документа, що посвідчує особу))
РНОКПП _____ / код ЄДРПОУ _____

Представник скаржника _____
(ПІБ)

(адреса місця проживання/перебування, місцезнаходження)
тел. _____ ел. пошта _____

(дані паспорта гр. України (документа, що посвідчує особу))
(підстава для представництва)

від _____ 202____ № _____
(вид/назва, дата та реєстр. номер адмін. акта, що оскаржується /
дата та номер реєстрації заяви, за якою триває провадження)

(дата доведення адмін. акта до відома особи/коли особі стало
відомо про вчинення процедурної дії, прийняття процедурного
рішення/коли особа дізналася про порушення своїх прав)

Спосіб отримання повідомлення про поновлення строку
подання скарги (обрати):

- ☐ отримую особисто
- ☐ надіслати поштою (рекомендованим листом з
повідомленням про вручення)
- ☐ доставити кур'єром за додаткову плату
- ☐ надіслати на адресу електронної пошти
- ☐ передати іншими засобами телеком. зв'язку

Митний орган у день надходження
клопотання на прохання скаржника
видає (надсилає) йому письмове
підтвердження отримання
клопотання.

- ☐ прошу видати/надіслати поштою/електронною
поштою/смс-повідомленням (необхідне підкреслити)
письмове підтвердження отримання клопотання
(позначити за потреби)

Довідки про впровадження**ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА МИТНИЦЯ**

вул. Текстильна, 38, м. Тернопіль, Україна, 46004,
тел.: (0352) 23-50-26, 43-06-68
E-mail: tr.post@customs.gov.ua Код ЄДРПОУ № 43985576

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове
регулювання митних деліктів в Україні», поданого на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Ця довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні» мають важливе практичне значення й використовуються у роботі Тернопільської митниці.

Зокрема, досліджувані питання особливостей адміністративного розгляду справ про митні правопорушення в Україні, належне формування процесуальних документів, удосконалення практики укладання компромісу у справах про порушення митних правил мають прикладний характер та сприятимуть підвищенню ефективності діяльності Тернопільської митниці.

В.о. начальника**Юрій МАЦІБОРА**

Тернопільська митниця
№ 7.25-1/12/14/1724 від 20.03.2025

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ВД БРОКЕР СЕРВІС"

Код ЄДРПОУ: 45175319

Адреса: Україна, 46001, Тернопільська обл., Тернопільський р-н, м. Тернопіль,
вул. Текстильна будинок 36

Вих. №1

03.04.2025р.

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове
регулювання митних деліктів в Україні», поданого на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Ця довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні» мають важливу теоретичну значимість, пропозиції мають прикладний характер і можуть бути використані в практичній діяльності митних посередників в Україні.

Заслуговує на увагу авторське бачення проблем та перспектив удосконалення взаємодії всіх учасників митних правовідносин в частині здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів, проведення процедур митного контролю та виявлення митних правопорушень, а також законодавчого врегулювання індивідуалізації юридичної відповідальності за митні делікти та диференціації адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил.

Керівник – Дохват Вероніка Михайлівна

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Герчаківської Ольги Ярославівни на тему:

«Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні»,

поданого на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 Право

Вих. № 01-17/69/2025

від 02.04.2025

Дана довідка засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні» здобувачки адміністративного права і судочинства Західноукраїнського національного університету Герчаківської Ольги Ярославівни становлять значний практичний інтерес.

Окремі напрацювання дисертантки використовуються у практичній діяльності Тернопільського апеляційного суду Тернопільської області щодо удосконалення практики розгляду справ про порушення митних правил та товарної контрабанди в апеляційній інстанції. Значний інтерес становлять теоретичні здобутки автора та її наукові праці:

1) Герчаківська О.Я. Судова практика в частині розгляду справ про митні делікти в контексті забезпечення митної безпеки України. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні*: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. С.146-165.

2) Герчаківська О.Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №1. С.141-147.

3) Gerchakivsky S., Gerchakivska O. Institutional and legal support for combating customs crime in Ukraine. *Architectonics of Fiscal Science and*

Divergence of Customs and Tax Institutions: Monograph / edited by Doctor of Economics, Prof. A. Krysovaty. Ternopil: 2021, P. 215-226.

4) Bratasyuk O., Gerchakivska O. Actualities of the activity of the judiciary in Ukraine in war-time conditions. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць*. 2022. Вип. 6. С.138-144.

5) Герчаківська О.Я. Нормативно-правові домінанти проваджень у справах про митні правопорушення. «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки»: матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. [м. Ірпінь, 6 квітня 2023 р.]. м. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023.

6) Шевчук О.Р., Герчаківська О.Я. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №2. С.533-539.

Голова Тернопільського апеляційного суду

Богдан ГІРСЬКИЙ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МІСЬКРАЙОННИЙ СУД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. І. Котляревського, 34, м. Тернопіль, 46003, веб-сайт <https://tem.te.court.gov.ua>,

e-mail: inbox@tem.te.court.gov.ua, тел. (0352) 25 19 75

Код ЄДРПОУ 02886692

Вих. № 1.5/91/2025

від 18.03.2025

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове
регулювання митних деліктів в Україні», поданого на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Дана довідка засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в Україні» здобувачки кафедри адміністративного права і судочинства Західноукраїнського національного університету Герчаківської Ольги Ярославівни використовуються у практичній діяльності Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області в частині напрацювання судової практики у справах про порушення митних правил та аналізу особливостей та результатів судового розгляду справ про митні правопорушення. Значний інтерес становлять наступні наукові праці здобувачки:

1) Герчаківський С.Д., Герчаківська О.Я. Девіантна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та особливості її протидії. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2. С.53-67.

2) Герчаківська О.Я. Судова практика в частині розгляду справ про митні делікти в контексті забезпечення митної безпеки України. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні*: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. С.146-165.

3) Герчаківський С.Д., Герчаківська О.Я. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №3. С.34-44.

4) Герчаківська О.Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №1. С.141-147.

5) Bratasyuk O., Gerchakivska O. Actualities of the activity of the judiciary in Ukraine in war-time conditions. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць*. 2022. Вип. 6. С.138-144.

Голова Тернопільського міськрайонного
суду Тернопільської області

Олег ВІЙВАНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

Б 126-29/848

14 квітня 2025 р.
ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
роботи Західноукраїнського
національного університету
к. е. н., доцент

Віктор ОСТРОВЕРХОВ

2025 р.

АКТ

про впровадження у навчальний процес юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
результатів дисертаційного дослідження
Герчаківської Ольги Ярославівни
на тему: «Адміністративно-правове регулювання митних деліктів в
Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Комісія у складі:

Голови: *Сломи Валентини Миколаївни*, в.о. декана юридичного факультету,
доктора юридичних наук, професора;
Членів комісії: *Кравчук Мар'яни Юріївни*, завідувача кафедри
адміністративного права і судочинства, доктора юридичних наук,
професора,
Іванюк Вікторії Дмитрівни, доцента кафедри адміністративного
права і судочинства, доктора філософії (PhD) з права,

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження
Герчаківської Ольги Ярославівни на тему: «Адміністративно-правове

регулювання митних деліктів в Україні» використовуються у навчальному процесі для проведення занять з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Фінансове право», які викладаються для студентів юридичного факультету ЗУНУ.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-методичних виданнях з вказаних дисциплін, опорних конспектах лекцій та інших навчальних матеріалах. Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих тем рекомендовано наступні публікації:

1) Герчаківська О. Я. Судова практика в частині розгляду справ про митні делікти в контексті забезпечення митної безпеки України. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні*: монографія / за ред. д.е.н., професора А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. С. 146-165.

2) Герчаківський С. Д., Герчаківська О. Я. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С. 34-44.

3) Герчаківська О. Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 141-147.

4) Bratasyuk O., Gerchakivska O. Actualities of the activity of the judiciary in Ukraine in war-time conditions. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць*. 2022. Вип. 6. С. 138-144.

5) Шевчук О. Р., Герчаківська О. Я. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 533-539.

Голова комісії:

Т.в.о. декана юридичного факультету,
доктор юридичних наук, професор

Валентина СЛОМА

Члени комісії:

завідувач кафедри адміністративного
права та судочинства, доктор юридичних
наук, професор

Мар'яна КРАВЧУК

доцент кафедри адміністративного
права та судочинства,
доктор філософії (PhD) з права

Вікторія ІВАНЮК